

AYDIN VİLÂYETİNE MENSÛB MEŞÂYİH, ULEMÂ, ŞUARÂ, MÜVERRİHİN VE ETİBBÂNIN TERÂCİM-İ AHVALİ

MUHARRİRİ
BURSALI MEHMED TAHİR BİN RİFAT

HAZIRLAYAN
PROF. DR. M.AKİF ERDOĞRU

AYDIN VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

İÇİNDEKİLER

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ	3
İFADE-İ MAHSUSA	4
FİHRİST	5
AYDIN VİLAYETİNE MENSUB, MEŞAYİH, ULEMA, ŞUARA, MÜVERRİHİN VE ETİBBANIN TERACİM-İ AHVALİ	9
A-MEŞAYİH FASLI	10
B-ULEMA FASLI	25
C-ŞUARA FASLI	59
Ç-MÜVERRİHİN FASLI	80
D-ETİBBA FASLI	82

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Meşhur Osmanlı biyografi bilgini Bursalı Mehmed Tahir bin Rifat Bey (1852-1926) bu "*risalesini*" ziraî yönden çok verimli olan Batı Anadolu'nun eski eserler ve ilim adamları bakımından da zengin olduğunu göstermek için, kendi deyimiyle gayet "*müşikâfâne*" bir surette hazırlamıştır. Diğer kitaplarının şöhretinden dolayı birazcık unutulmuş olan bu değerli eserinde Bursalı Tahir Bey, Batı Anadolu Türk Müslüman 22 şeyh, 73 din âlimi, 36 şair 5 tarihçi ve 2 tabibin terceme-i halini vermektedir. Bu muhterem zevatın çoğunun terceme-i halini, daha sonraki tarihlerde hazırladığı *Osmanlı Müellifleri* isimli çok meşhûr eserine bu kitaptan aktarmıştır. Ancak şair ve şeyhlerden bazılarının *Osmanlı Müellifleri'nde* bulunmayışı eserin değerini artırmaktadır.

Bursalı Tahir Bey kitabının önsözündede belirttiği üzere bu değerli kişilerin doğdukları yerleri gezmiş, mezarlarını ziyaret etmiş, hazırladıkları kitapları görüp inceleme imkânına sahip olmuştur. Bu gezi tetkiklerine ek olarak, şeyhler ve islâm âlimleriyle ilgili bazı bilgileri *Şakayık-ı Numaniyye*, *Kegfüz-Zünûn*, İzmirli Karabaşzâde'nin *Arapça Tarih* kitabından; şairler hakkındaki bilgileri *Fatin Efendi Tezkiresi*, *Âşık Çelebi Tezkiresi*, *Esrar Dede Tezkiresi*, *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi* gibi tezâkir kitaplarından almıştır. Tabir Bey, eski tezkireciler gibi çalışarak sevdiği kişilere karşı muhabbetini göstermek için yer yer ağdalı bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

Kitapta verilen bilgilerin çoğunun güvenilir olmasına karşın şüpheyle karşılanabilecek bilgilerin bulunduğunu da belirtmekte yarar vardır. Özellikle kişilerin doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili tarihler, eserlerin hazırlanış tarihleri bazen şüpheyle karşılanabilir. Çünkü Tahir Bey eserinde hicri-şemsi, hicri kameri, miladi ve mali tarihleri birarada kullanmaktadır. Sonuç olarak Tahir Bey'in bu eseri, Türk Edebiyatı Tarihi, İslâm ve Türk Tarihi ve Türk Tıp Tarihi üzerinde çalışanlar için hakikaten müracaat kitabı olma vasfını henüz kaybetmiş değildir. Son olarak da Akademi Kitapevi sahibi Emrehan Küey Bey'e kitabı yayınladığı için teşekkür ederim.

M. Akif ERDOĞRU
İzmir, 1994

İFÂDE-İ MAHSÛSA

Anadolu vilâyât-ı şâhânesi'nin en mühimlerinden biri olan Aydın vilâyeti kadîm İyonya, İolya, Karya, Lizya, Lidya, Firikya, Mizya gibi hükûmât-ı kadîme ve sağıre arazisini havî bulunmak dolayısıyla tarîh-i kâdim ve ilm-i âsar-ı atıka noktalarından bi'l-vücûh câlib-i ehemmiyet olduğu gibi başlıca Büyük ve Küçük Menderes'le, Gediz ve Balar çayları misillü nehirler ile irvâ ve ıskâ edilen arazisinin, heman her türlü hububât ve mahsulâtın kemaliyle neşv ü nemâsına kabiliyyet-i fevkalâdesi cihetiyle de ilm-i zirâat ve filâhat. noktasından ve mevzi-i coğrafisi itibarıyla maye-i şâhâne günden güne tezayüd ve terakki etmekte bulunan her türlü ihracât ve idhalâtıyla da ilm-i iktisad ve ticaret nokta-i nazarından caiz-i ehemmiyet olduğu azade-i kayd ve izahdır. İşte esbâb-ı marûza dolayısıyla min küplî'l-vücûh ehemmiyeti aşikar olan vilâyet-i mezkûre kıymet-i arziyye ve füyûzât-ı manevîyyeden de hissedar olduğu cihetle âlem-i ilm ve maârifde vücudlarıyla iftihar olunan urefâ, fuzelâ, şuarâdan bir çoğuna mehd-i zuhur olduğu gibi bir takımına da lahd-ı huzur olmuştur. Abd-ı âciz isimleri bu risalede mezkûr olan zevâtdan kısm-ı azamın medfenlerini ziyarete muvaffak olmakla beraber (s. 4) yadigar-ı ilm u irfanlarının da kısm-ı âzamini mütalaa ile karîrû'l-ayn mübâhât olduğum, cihetle mahzâ fezâil ve kemalâtlarının dellahı olmak üzere mevlid, tarih-i vefat ve medfenleriyle eserlerinin isimlerini dere ve nakl etmeği kendimce vecibeden addeyleyüb dûr ü dırâz tedkîkât icrâ ederek bu risaleyi meydana getirdim. Gerçi tedkîkât-ı mezkûre müşikâfâne denecek derecede ifa edildiyse de be-hasbe'l-beşeriyye hatasız, noktasız yazıldığına kâil değilim; şayed yazılan esâmi ve mevâddâ hatâ ve noksan görülecek olur ise risalenin tab-ı sâniyesine ilave kılınmak ve bu cihetle eserin tekemmülüne bâdî olmak üzere ve fakat nakliyyât-ı zaife iradından sarf-ı nazar vesâik ve delâil-i lâzimesi irad edilmek şartıyla abd-ı âcize işar buyurmalarını bi'l-cümle ashâb-ı malumâtdan ve be-tahsis bu vilâyet erbâbı maârifinden Maârif-ı Osmaniyye namına rica ederim.

Hemân.cenab-i hak, halife-i akdes ve a'zam ve şehriyâr-ı erhâm ve ekrem sultanü'l-gazi Abdülhamid han-ı sâni efendimiz hazretlerini madamü'l-melevân erîke-pirây-ı şevket ü şan buyursun âmîn fi 5 Ağustos.sene 1323 (1907)

Alaşehir

Bursalı Mehmed Tahir bin Rifat (s. 5)

FİHRİST

MEŞAYİH FASLI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1-ŞEYH AHMED EFENDİ (MERKEZZÂDE).....	9
2-ŞEYH İBN İSA-YI SARUHANÎ.....	9
3-ŞEYH AHMED-Î RÛMÎ	10
4- EROĞLU NURÎ EFENDİ	10
5-ŞEYH İSMAİL-Î AYDİNİ	12
6- SÂKİB MUSTAFA DEDE.....	12
7-HAMZA BABA	12
8-DEDE ÖMER-İ RUŞENÎ	13
9-SELAMÎ MUSTAFA EFENDİ	14
10- ŞEYH SALAHEDDİN-İ SİVASÎ.....	15
11-ŞÂHİDÎ İBRAHİM DEDE	16
12-KUDÛSÎ ABDURRAHMAN EFENDİ	17
13- KUŞADALI ŞEYH İBRAHİM EFENDİ	18
14-KEMAL-Î HALVETİ	19
15-KEMAL-İ ÜMMÎ.....	19
16-KENZÎ HASAN EFENDİ.....	20
17-MERKEZ EFENDİ.....	20
18- MEMİCAN EFENDİ	21
19-MEHMED HAKKI EFENDİ	21
20-ŞEYH NÜZÛLÎ MUSTAFA EFENDİ.....	21
21-ÂŞK YÛNUS-YÛNUS EMRE.....	22
22-YİĞİTBAŞI AHMED ŞEMSEDDİN-I MARMARAVÎ	23
ULEMA FASLI	24
23- İBN MELEK.....	24
24- İBN MELEKZÂDE MEHMED EFENDİ	25
25- İSHAK HACESİ AHMED EFENDİ	25
26- İZMİRÎ.....	27
27-İZMİRÎ SÜLEYMAN EFENDİ	27
28-İZMİRÎ MUSTAFA EFENDİ.....	27
29-İBRAHİM-İ BERGAMAVÎ	28
30- İBNİ ADAVÎ MUSTAFA BIN İBRAHİM	28
31-AHMED SAİD EFENDİ	28
32-İBRAHİM EFENDİ	28
33-EDİRNE MÜFTİSİ MEHMED FEVZİ EFENDİ.....	28

34-BEDREDDİN MAHMUD-İ AYDINÎ	29
35-BİRGİVÎ MEHMED EFENDİ	29
36- BUSTAN MUSTAFA EFENDİ	31
37-BUSTANZÂDE MEHMED EFENDİ	31
38-BUSTANZÂDE YAHYA EFENDİ	32
39-ÇİVİZÂDE MUHYİDDİN EFENDİ	32
40-HACI SÜLEYMAN EFENDİ	32
41-HACI EVLİYAZÂDE HACI ALÎ RIZA EFENDİ	33
42-HÜSEYİN BİN MEHMED-I MANDALYATÎ	33
43-HIZIRŞAH BİN ABDÜLLATİF-İ MENTEŞAVÎ	33
44- DAVUD-I KARSÎ	34
45- RESUL BİN SALİH-İ AYDINÎ	34
46-RECEB EFENDİ	34
47-RODOSÎZÂDE MEHMED EFENDİ	34
48-ZEYNÎZÂDE HÜSEYİN EFENDİ	35
49-SİNAN EFENDİ	35
50-SÜKÛNÎ MEHMED EFENDİ	35
51-ŞEMSEDDİN-I AYDINI	35
52-SÖBÜCELÎ MEHMED EFENDİ	35
53-SARI İBRAHİM EFENDİ	36
54-TAVASÎ ALİ EFENDİ	36
55-TATZÂDE HÜSEYİN EFENDİ	36
56-ABDULLAH BİN YUSUF BİN MEHMED BİN YAŞÎ-İ EL-KESTELÎ	36
57-IYŞÎ MEHMED EFENDİ	36
58-ABDÜLKERİM-İ AKHİSARÎ	38
59-ÂLİM MEHMED BİN HAMZA HACI EMİRZÂDE	38
60-ATAULLAH MEHMED EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM	38
61-ABDULLAH-İTİREVÎ	39
62-ABDURRAHİM EFENDİ (HACE)	39
63-ALİ HICABÎ EFENDİ (YORGANCIZÂDE)	40
64-OSMAN ABDÜLMENNAN EFENDİ	40
65-GAVVAS EFENDİ	40
66-KARA BALI	40
67-KUŞ ADALI ŞEYH MUSTAFA BİN HAMZA	41
68-KUŞADALI ŞEYH AHMED EFENDİ	41
69-KARATEPELÎ	41
70-KİRLİ HAS ANZÂDE HACI MUSTAFA HAMDİ EFENDİ	41

71- MEHMED MUHYİDDİN KAFİYECİ(KAFİCİ) EBU ABDULLAH MEHMED BİN SÜLEYMAN BİN SA'D BİN MESUD	42
72-KESTELLİ MUSLİHÜDDİN	44
73-GELENBEVÎ İSMAİL EFENDİ	44
74-GÖRDÜSLÜ HACI HALİL EFENDİ	48
75-MEHMED MUHYİDDİN-İ VEFAYÎ	49
76-MEHMED BİN KADI-YI AYASULUĞ	49
77-MÜNŞÎ MEHMED BİN BEDREDDİN-İ AKHİSÂRÎ	49
78-MUSANNİFEK BEKİR BİN AHMED EFENDİ.....	50
79-MUSTAFA EFENDİ	50
80-MAHMUD BİN HAFİZ HASAN-İ MAĞNÎSAVÎ	51
81-MARAŞÎ MEHMED EFENDİ	51
82-MEHMED İSAMÜDDİN EFENDİ.....	51
83-MEHMED MÜNİB EFENDİ (HÂCE).....	52
84- MUSTAFA BİN MEHMED-İ GÜZELHİSARÎ.....	53
85-MEHMED EFENDÎ (HACI HAMZAZADE).....	53
86-MUSACALİZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ.....	53
87-NUREDDİN HAMZA-İ AYDINI (KÜÇÜK NUREDDİN)	54
88-NASUH NEV ALİ-Yİ AKHİSARÎ	55
89-NAİMÎ HALİL EFENDİ	55
90-VELİYÜDDİN EFENDİ	55
91-VEHBÎ EFENDİ	56
92-LALİ AHMED EFENDİ.....	56
93-YAYAKÖYLÜ HACI AHMED REŞİD EFENDİ.....	56
94-YEGEN OSMAN EFENDİ	56
95-YOZGADÎ ÇUKADÂRZÂDE HACI MUSTAFA KEŞFÎ EFENDİ.....	57
ŞUARÂ FASLI	58
96-AHMED ESAD EFENDİ	58
97-ERZİNCANÎ HACI İSMAİL KEMAL EFENDİ (HÜDHÜDZADE)	58
98- BİRRÎ.....	59
99- BAHRÎ EFENDİ.....	59
100- BENLERLİZÂDE HAFİZ AHMED TALAT EFENDİ.....	59
101-SABİT MUSTAFA EFENDİ.....	63
102-SENAYÎ.....	64
103-SERVET EFENDİ	64
104-HÜSEYNÎ.....	65
105-HÂLETÎ	65

106-HULVÎ ABDULLAH EFENDÎ.....	65
107-HAMDÎ EFENDÎ.....	66
108-HUDÂYÎ SALÎH DEDE	66
109-HACI HAFIZ HALİL DEDE	66
110-SALİM EFENDÎ.....	67
111-ŞUHÛDÎ DEDE.....	67
112-ŞERÎFÎ MEHMED EFENDÎ	67
113-SARI KEMAL	68
114-ARŞÎ DEDE.....	68
115-ALÎ EFENDÎ.....	68
116-FERRUHÎ	68
117- FERDÎ ABDULLAH EFENDÎ.....	69
118-KAMİL-İ MEVLEVÎ.....	70
119-KESKİN EFENDÎ.....	70
120- MAKALÎ MUSTAFA BEY	71
121-MEHMED LÛTFÎ DEDE	71
122-MÎHRÎ EFENDÎ.....	72
123- MUSTAFA AZİZ EFENDÎ	72
124-MUHARREM BABA	73
125-MUSTAFA FARÎĞ EFENDÎ.....	74
126-MEHMED NECÎB EFENDÎ.....	74
127-VEYSÎ EFENDÎ.....	74
128-VASSAF ABDULLAH EFENDÎ	76
129-VASFÎ ALÎ GALÎB EFENDÎ.....	77
130-VEHBÎ ŞEYH MEHMED EFENDÎ.....	77
131-HÂTİF MEHMED EFENDÎ.....	77
MÜVERRİHİN FASLI	79
132-BENLİZÂDE MAHMUD EFENDÎ.....	79
133-SİPAHİZÂDE MEHMED BİN ALÎ.....	79
134-FEVZÎ MEHMED MAZHAR EFENDÎ.....	80
135-KARABAŞZÂDE AHMED BİN MEHMED EFENDÎ	80
136-MUSTAFA NURÎ PAŞA	80
ETİBBA FASLI	81
137-AYDINLI HACI PAŞA.....	81
138-ŞANİZÂDE MEHMED ATAULLAH EFENDÎ.....	82

MEŞAYİH FASLI

1-ŞEYH AHMED EFENDİ (MERKEZZÂDE)

Terceme-i hâl-i âlileri atide mezkûr Merkez Efendi hazretlerinin mahdûm-ı fezâil-mevsûmudur. Eser-i pedere tebeân maddî ve manevî iktisab-ı feyz u ulûm eyledi. Ümmehât-ı kütüb-i luğaviyye-i Arabiyye'den olan meşhur Kamus'u mütercim Âsim Efendi'den üç asır evvel Babus ismiyle terceme eylediği Keşfü'z-Zünûn'da mezkûrdur ki fazlının min külli'l-vücut şâhid ve bürhanıdır. Bu tercemenin bir nüshası Edirne'de cennetmekân Sultan Selim-i Sâni Kütübhânesi'nde mevcûddur. Bu eser-i cesîminden başka İsmetü'l-Enbiyâ ve Tuhfetü'l-Asfiyâ isminde gayrimatbu bir telif-i lâtifleri de vardır. Dersaadet ve Bilad-ı selâse cevâmi, mesâcid ve tekayâsının tarîh-i binalarıyla civarlarında medfunîn olan zevatın terâcim-i ahvâlini mübeyyin olan Hadîkatkü'l-Cevâmi namındaki eser-i matbuda Uşak'da irtihal (s.6) eyledikleri muharrer ise de tettebbu ve taharri-i âcizanemde bu yolda bir malumâta destres olunamamıştır. İlaveli Asârü't-Tevârih'de 963 (15-56) tarihinde irtihal ettikleri muharrerdir.

2-ŞEYH İBN İSA-YI SARUHANÎ

Tarîkat-i aliyye-i Bayramiyye meşâyih-i ârifininden vâkıf-ı ulûm-ı mütenevvia bir zat-ı irfân-simât olup ismi İlyas mevlidi Akhisar'dır. Ulûm-ı resmiyyeyi tahsilden sonra meşâyih-i kâmilinden pederleri Mecdüddin İsa'dan ahz-ı tarîkatle nâil-i icazet oldu. Cennetmekân Sultan Selim Han-ı Sâni namına telif ettiği Nuriyye ismindeki eserleri asârının büyüklerindedir. Bundan başka Rumûzü'l-Künûz, Rumûz-i Dil-küşa, Tabiatnâme, Ferruhnâmie, Kıyafetnâme, Fusûl-i Seb'a, Fusûl-i Aşere, Manzûm Şerh-i Esmâ-yı Hüsnâ, Kavâidü't-Teshîr, Ebvâb-i Sitte, Kenzü'l-Esrâr isimlerinde gayrimatbu eserleri de vardır ki kısm-ı azamı ulûm-ı Arabiyye'ye müteallikdir. Bunlardan başka peder-i âlîlerinin menâkıbını mübeyyin 153 menkıbeyi havî Menâkıb-i Şeyh Mecdüddin İsa isminde bir eseri daha vardır ki bir nüshası Akhisar'da mütalaa-güzar-i âcizi oldu. Ulûm-ı garibenin be-tahsis ceft, havass, vefk, nücûm şubelerinde meslek-i mahsûs sahibidir. 967 (15-60) tarihinde memleketinde irtihal ederek pederleri yanında defnedildi. (s.7)

Şerh-i Esmâ-yı Hüsnâ manzûmesinden:

*Zihi kadir ki urdu kâffe çün nun
Filâhat durre-i beyzâ mine'n-nûn
Bu yani zahir olduruk-ı azam
Zihi ruh kim kamudan oldu ekrem
Bu zillin zillidir ervâh u ecsâd
Cu sâye-i say esidir ümmu evlâd
O şemsin zerresidir arş u eflâk
O bahrin katresidir ferş ü emlâk*

Silsile-i tarîkatleri, pîr-i tarikat Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerine bu vechle peyvestedir.

Şeyh İlyas İbn İsa-yı Saruhanî

Şeyh Mecdüddin İsa-yı Saruhanî

Şeyh Tennurîzâde Seyyid Kasım-ı Kayseri

Şeyh Tennuri İbrahim-i Sivasî sümme'l-Kayserî

Şeyh Ak Şemseddin Mehmed bin Hamza-i Şamî sümme'r Rumî

Şeyh Hacı Bayram-ı Velî-yi Ankaravî

Sahib-i terceme İbn İsa'dan müstahlif olup Füsûl-ı Aşere'nin birinci faslında isimleri mezkûr olan zevât:

Şeyh Muslihüddin-i Germiyanî

Şeyh Baba Ahmed-i Germiyanî

Şeyh Nuri-i Ruşenî (s. 8)

Şeyh Kasım-i Malatî

Şeyh Ömer-i Menteşavî

Şeyh Mehmed-i Rumî

Şeyh Dede Hüsnü-yi Bayındırı

Şeyh Abdi-yi Tirevî

3-ŞEYH AHMED-Î RÛMÎ

Fuzelâ-yı meşâyih-i Halvetiyye'den mücâhid, müttaki bir zat olup Akhisarlı'dır. 1041 (1631) tarihinde âzim-i dâr-ı bekâ oldu. Uzuntaş namıyla benâm kabristanda vedia-yı hâk-ı fenâ kılındı. Asârının cümlesi gayrimatbu olup en meşhûru ümmehât-ı kütüb-i ehâdis'den ma'dûd olan Mesâhîb-i Şerifden yüz hadîs-i şerifin şerhini mübeyyin bulunan Arabiyü'l-ibare Mecâlisül-Ebrâr ve Mesâlikül'-Ahyâr olup diğerleri de ber vech-i âtîdir:

Haşiye ala Tefsîr-i Ebussuud min Sure-i Rum ila Sure-i Duhan: Bir nüshası Dersaadet'de Ragıb Paşa Kütübhanesi'nde mevcûddur.

Dakâyıkü'l-Hakâyık-Manzûm ve Mensûr,

Risaletü't-Taklîd,

Risale-i Duhaniyye,

Risale-i'Riyaiyye,

Şerhu Dürrül-Yetim mine't-Tecvîd li'l-Birgivî (s.9) Resâilinin kısm-ı azamını havî olan bir mecmuası İzmir'de Müfti Cami Kütübhânesi'nde manzûr-ı âcizi oldu. İlm-i usul-ı fıkıhdan meşhur Mirât'a bir hâşiyesiyle ilm-i sarfdan meşhur Bina'ya da bir şerhi olduğu Karabaşzâde-i İzmirî'nin eserinde muharrerdir.

4- EROĞLU NURİ EFENDİ

Meşâyih-i Halvetiyye'den âşık ve mücâhid bir zat olup pîrân-ı tarikat-ı Halvetiyye'den Mağnisa'da defin-i lahd-ı mağfîret Yiğitbaşı Ahmed Abdülveh-hab Efendi'den müstahlifdir.

Mezar-ı mübareki Kula ile Eşme kazalan arasında nam-ı âlîlerine mensûb Eroğlu karyesidir. Ahvâl-ı sülûk'a müteallik olup bir nûsnası Mağnisa'da Muradiye Kütübhânesi'nde mevcûd olan Mirâtü'l-Âşıkın isminde mensûr Türkçe bir eseriyle Dîvân-ı İlahiyyât'ı vardır. Kula'da manzûrum olan dîvân-ı mezkûrdan:

*Nidâ etdim gelsün âşık olanlar
Hakka gidenlerin yoludur tevhîd*

*Aşkın dersin bundan aldı alanlar
İlm-i ledün dilidir tevhîd (s.10)*

*Gerekdir bu yolda bir kâmil usta
Kefil oldu bize vuslat dostu*

Yapışalım kudret elidir tevhîd.

5-ŞEYH İSMAİL-İ AYDINI

Ulemâ-yı meşâyih-i Havetiyye'den bir zat olup Aydın havalisinde Şeyh İsmail-i Rûmî şöhretiyle benâmdır. İlm-i hadîs fûruâtından Esâmi-yi Ruvât isminde bir eseri vardır. 1057 (1647) tarihinde Aydın'da irtihâl eyledi. Vaktiyle idaresini temîn eden bir kadından naşi Hindiyye ismiyle benâm olan dergâhdâ medfûndur. Tarikat-ı Kadiriyye'den şube sahibi olup 1041 (1631-32) tarihinde irtihâl ederek Dersaadet'de Tophane civarında defn olunan Tosyalı Şeyh İsmail-i Rumî diğeri bir zat-ı âlidir.

6- SÂKİB MUSTAFA DEDE

Urefâ ve şuarâ-yı Mevleviyye'den feyz-yab-ı esrâr-ı Mesnevî bir zat olup İzmirli'dir. Sicill-i Osmanî'de Bursalı gösterilmesi eser-i zühûldür. İkmâl-ı tahsîl ve tekmîl-i çileden sonra Kütahya mevlevihânesi meşihatına tayin olunarak talibîn-i hakîkate telkin-i esrârî Mesnevî ile eykât-güzâr oldular. Ricâl-ı Mevleviyye'nin terâcim-i ahvâlini mübeyyin mufassal ve matbu Sefine-i Mevleviyye isminde eser-i kıymetdâriyle miyân-ı Mevlevîyan'da ikâ-yı nam eyledi. Fuzelâ ve şuarâ-yı asrardan Ali Enver Efendi'nin tahririne (s. 11) himmet buyurdıkları Sema'hâne-i Edeb esasen bu eserden mültekî ve müntahabdır. Bundan başka bir de müretteb Dîvân-ı Ârifâne'leri vardır. 1148 (1735) tarihinde irtihâl-ı dâr-ı cinân eyleyüp seccâdenişîni bulunduğu dergâhdâ vedîa-yı rahmet-i rahman edildi. Hamd-met redîfli mutavvel bir kasidelerinden:

*Gelmez kişinin rütbesine şemme-i noksan
Malen bedenlen etmede ahbabına hıdmet*

Fatîn Tezkiresi'nde gideriz redîfide ârifâne bir gazelleri mündericidir. Terceme-i hâl-i âlîleri canşînleri olan mahdûmları tarafından mufassalen tahrîr edilmiştir.

7-HAMZA BABA

Meşâyih-i vâsîlinden müstecâbü'd da'vet bir zat-ı âlî olup cennetmekân sultan Murad Han-ı Sâni Hazretlerinin Mağnisa'da ikamet buyurdıkları zamanlarda defaatle mazhar-ı ihtirâm-ı şehriyarîleri olmuştur. İrtihâlinde ihtiyâr-ı ikamet ettiği Kasaba-Turgutlu'nun bir saat mesafesinde namına mensub karyede sultan-ı müşarünileyh tarafından kârgîr mükemmel bir türbe inşa olunarak münâsib vakfiyyeler ihsan buyurulduğu gibi muahharen mahdûm-ı âlîleri cennetmekân Fâtih Sultan Mehmed Han tarafından da eser-i pedere tebean vakfiyyesi tezyîd buyurulmuştur. Ahiren ziyaret ettiği türbelerinde açık Türkçe bir ifâde ile muharrer (s. 12) on sekiz bâb üzere müretteb mensûr Makâmât-ı Evliyâ isminde tasavvûfa müteallik bir eser-i ânfâneleriyle Kitâbü'I-Usûl namında diğeri bir eser-i tasavvûfleri mütâlaa-güzâr-ı âcizi oldu. İş bu asârın mütâlâasından kendilerinin Bursa'ya sekiz saat mesafede kâin İnegöl kazası civarında nâm-ı âlîlerine mensûb karyede medfûn mazanna-ı kiramdan Baba Sultan'dan müstahlif oldukları müsteban olmaktadır.

8-DEDE ÖMER-İ RUŞENÎ

Ekâbir-i meşâyih-i Halvetiyye sahib-i makâmât bir zat-ı kudsî-sıfat olup Aydınlı'dır. Bursa'da ulûm-ı resmiyye tahsili evânında bir aralık bazı hevâpîşeler ile hembezm olarak tabi-i havâ ve heves olmakla beraber bir de alâka-i sûriyye beliyyesine giriftar olmuş ise de maye-i aslîyyesinin nezâhat ve zehâreti saikasıyla bu gibi ezvâk-ı âdiye ve muvakkatadan rûgerdân olup Karaman'da irşâd-ı ibâd ile meşgûl olan büyük biraderi Şeyh Alaeddin-i Halvetî nezdine azimet ve mürşid-i müşarünileyhin himmet ve delaletiyle giriftârî bulunduğu avâlim-i sülfiyyeye bi'l-küllîye izhâr-ı nedâmet eyleyüb tasfiye-i bâtın eylemek üzere Bakü'de seccâdenişni feyz ü irşâd olan ser-halka-i Halvetiyân sahib-i vird-i settâr Seyyid Yahya-yı Şirvanî Hazretlerinin meclis-i feyz-enislerine dahalet ve usûl-ı etvârdan sonra memuren bi'l-irşad Tebriz. (s. 13) Gence, Berdaa, Karaağaç'da icrâ-yı seyahatle neşr-i envâr-ı tarikat eyledi. 892 (1487) tarihinde Tebriz'de dâr-ı ahirete rihlet etdi. Belde-i mezkûrede Selçuk Hatun tarafından kendiler için binâ olunan dergâhda defin-i hâk-ı ıtırnâkdır. Mevliden Aydınli olduklarından işâr-ı ârifânelerinde Ruşenî tahallus buyururlardı. Hulefâsının erşed ve ekberi şuebât-ı tarikât-ı Halvetiyye'den Gülşenî şubesinin müessisi olan ve zuhuru üç yüz sene akdem taraf-ı âlî-i hazret-i Mevlânâ'dan rumuzen ihbar duyurulan nâzım Kitâb-ı Ma'rievî Mısır'da medfûn Pir İbrahim-i Güşenî'dir. Dîvân-ı İlahiyyatı'nın bir nüshası Muğla Kütübhânesi'nde mevcuttur. Ahlakî ve tasavvûfî manzûmelerinden bir kısmını havî olan Ânâr-ı Aşk ismindeki eser-i âlîlerinin ahiren tab'ına himmet edildi. Nu'ut-ı ârifânelerinden ber vech-i âtî nâ't-ı şerifleri birçok şuarâ tarafından tanzîr ve tahmîs edilmiştir.

*Çün doğub tutdu cihan yüzünü hüsnün güneşi
Kim ola sevmeye bu vechle sen mâ-hoşu*

*Türk ve Kürd ve Acem ve Hind bilür bunu ki sen
Haşimî'sin Arabi'sin Medenisin Kureşî*

*Sensin ol puşt u penâh-i mülk ve ins-ü peri
Enbiyânın güzeli sevgilisi hub-u hoşu (s. 14)*

*Parmağından akıdub ab revân bahş-revan
Nice yüz bin kişiden ref edesiz sen ateşi*

*Sen emîre kul olan her ne kadar müdebbir ise
Ben de mukabbil olur misl-i Bilâl-ı Habeşî*

*Dîn-i hikmetde pişürdü çu seni sevgili hak
Cebrail olsa nola matbahın hımye-keşi*

*Üzülür Irakî Ebu Cehil gibi ebter olur
Sen Ebu'l-Kasım ile her kim ederse güreşi*

*Ve'd-Duha verdin ve'l-Leyl okurum sünbülünü
Ruşenî verdi budur gel gıdât u aşu*

9-SELAMİ MUSTAFA EFENDİ

Müteahhîrîn-i şuarâ-yı Osmaniyye'den ve âşîkîn-i meşâyih-i Nakşîbendiyye'den bir zat olup İzmirli'dir. 1228 (1813) tarihinde Dersaadet'de civar-ı hazret-i Halid Radiyaallahu'da Baba Haydar mahallesinde seccâdenişîn bulunduğu dergâhda irtihâl eyledi. Pederleri Şeyh İsmail Şerhî Efendi tarafından 1200 (1786) tarihinde izmir'de bir tekye binâ olunduğunu sâhib-i terceme- nin dîvânında musarrahdır. Dîvânı matbu olup bir de mevlid manzumesi vardır. K harfi gazellerinden nazm-ı âfisi meşhurdur.

Edna kuluyum fahr-i Resulü's-sakaleynin

Ol nur-ı ahad Ahmed ceddü'l-Hüseynînin (s. 15)

Nuş eyler isem şah-ı Hasan aşkına zehri

Çekmem elimi yoluna baş gitse Hüseyin'in

Şevk-tarab makamında bestelenen na't-ı nebevisi de meşhurdur ki ber vech-i âtidir:

Bir muazzam padşehsin ki kulundur cümle şâh

Kurb-ı ev ednâda vaz oldu seninçün tahtgâh

Ne felek heft zemin ancak sana bir bargâh

Emrine mahkûmdur âlem her sözün vahy-i Allah

Es-salatu ve's-selâm ey hâdi-i râh-ı hudâ

Kinet âsi ya şefi'l-muznîbîn eşfâ linâ

Olalı ruhsûde-pay pakına arş-ı berin

Aşkın ile dem be-dem cevelan eder ey şâh-ı din

Ravzan için çağırışub der her melek ya müminin

Hazihi cennât-ıEden'iuufe-idhaluha hâlidin

Eyzân

Hâk-ı ravzandan güneş nur eyler iken iktisâb

Gerd-payın kahal-ı çeşm-ı can ederken mahtâb

Ya acımı arşa fahr eylerse ravzanda türâb

Canına minnet idi na'linin olsa aftâb

Eyzân (s. 16)

Kim ki nur-ı mihr-i zatın mazhar-ı agâhıdır

Ahter-i İslâm içinde üç dink mahidir

Kim gulâm oldu direkde kainâtın şahıdır

Müverrek olmak astânında Süleyman çahıdır

Eyzân

Hangi hâke bassa pâ-y devletin ol tür olur

Cânib-i haktan tecelliyât ile pür-nûr olur

Her nazarda ayn ki vech-i hudâ manzûr olur

Bu selâmı hidmet-i na'tın ile mağfur olur

10- ŞEYH SALAHEDDİN-İ SİVASÎ

Zümre-i müfessirînden ve tarîkat-ı Zeyniyye eâzım-ı meşâyihden bir zat-ı irfân-sıfât olup Sivashlı'dır. Ulûm-ı Âliyye ve âliye'yi beldesi ulemâsından tahsilden sonra müessis-i tarîkat-ı Zeyniyye Zeyneddin-i Hafî hazretlerinin ekâbir hulefâsından Mehmed Efendi namında bir şeyh irfânmeâba intisâb ederek rekâb-ı zülâl-ı maârifle sîr-âb oldu. Bir müddet sonra mürşidiyle beraber o tarihlerde mamur olan Aya-suluğ beldesine hicret ve meliki Aydınoğlu Mehmed Bey'den gördükleri ihtirâm (s. 17) üzerine ihtiyâr-ı ikamet ederek ilâ ahiri'l-ömr tedris ve irşâd ile meşğûl oldular. İşte bu vechle güzârende-i evkât iken mürşidlerinin irtihâlinden bir kaç sene sonra yani 860 (1456) tarihinde kendileri de azm-i gülşen sarây-ı bekâ buyurdular. Aya-suluğ istasyonundan kaza merkezi olan Kuşadası'na giden şosesinin sol cihetindeki tarlalar içinde meşhûd olan bir künbed harabesi önünde medfûn oldukları ziyafet ettiğim kitabesinin mezarlarından müstebân olmaktadır. Beyne'l ulemâ ve'l-urefâ Tefsîr-i Şeyh şöretiyle de benam olan Uyûnû't-Tefâsir isminde iki cild tefsîr-i şerîfleriyle Risâletü'n-Necât min Şirai's-Sıfât namında bir eser-i tasavvuflan da vardır. Sahib-i Şakâyık-ı Numâniye ilm-i tasavvuftan bir eseri daha olduğunu meşhûdâtına atfen rivayet eyliyor. O tarihlerde Memâlik-i Osmaniyye'de münteşir olup el- yevm bu havalide ricâli münkariz olan tarîkat-ı Zeyniyye sahib-i terceme Şeyh Şihabeddin Efendi ile pir-i tarikat Zeyneddin-i Hafî eâzımı hulefâsmdan Bursa'da Zeyniler'de medfûn Abdüllatif-i Makdisiyye ve bu zatın ahassı hulefâsından Dersaadet'de nam-ı âlilerine mensûb mahallede medfûn Şeyh Vefa-yı Konevî vesâtetleriyle neşr olunmuş idi. (s. 18) Baş ucundaki taşda:

*Leyletü'l-ahad fi yevmi's-sani min şehri
Rebiülevvel sene sittin ve semanemie
Be-dünya dil nebended her ki mord est
Ki dünya bı gümân enduh ve derd est
Be-guristan nazar kun ta beyabî
Ki in dünya harifeş çend borde est*

Baş tarafın arkası:

Ne çenân refte-em ki baz ayern

Ayak tarafı taşı:

Nüzulna hahna sümme irtihalna

Ve ma ahad ele'd-dünya be-basak

Keza ed-dünya nüzul ve irtihal

Ve ma bak ale'l-insan hal

11-ŞÂHİDÎ İBRAHİM DEDE

Efhim-i ricâl-i Mevlevîyye'den bir zat-ı irfân-simât olup Muğlalı'dır. Ulumi Âliyye ve âliyeyi bade't-tahsîl Karahisar-ı Sahib'de seccâdenişîn-i irşâd olan Sultan Divanî hazretlerinin astâne-i feyz-aşyanelerine rûmal olarak mazhar-ı feyz-i celîl-i Mevlanâ oldu. Şâhidî ismiyle benâm lûgat-ı Farsîyye manzumeleri meşhûr ve mütedavil olduğu gibi Türkî ve Farsî devavîn-i ânfâneleriyle Mesnevî tarzında Gülşen-i Esrar, Gülşen-i Tevhîd, Gülşen-i Vahdet isimlerindeki manzumeleri de nezd-i erbâb-ı irfânda makbul ve müfeârifdir. Gülşen'e de bir şerhi vardır. 957 (1550) tarihinde Muğla'da a'zim-i dâr-ı cinân olarak seccâdenişîni bulunduğu (s. 19) dergâha defn edildi. Semahâne-i Edeb kavlince mürşid-i âlîlerini ziyaret için Karahisar'a azimetlerinde Karahisar'da irtihâl etmiştir. Hudâyî mahlası peder-i âlîlerini telmihen inşâd buyurdıkları manzumelerinden:

Şâhidî-yi Mevleviyim arifim gelsün beri isteyen sır-ı hudâyî men hudâyî-zâdeyim.

Bir nüshası Muğla Kütüphanesi'nde manzûrum olan Gülşen-i Vahdet'in nihâyetlerindeki ma'rifet faslında:

*Görünen eşya-yı zahir ser be-ser
Mazhar-ı dîdar hakdır ey püser
Cümle hayvan u nebat ve hem cemâd
Arife mirât hakdır ya ibâd*

*Bu fenâ suretde hakdır görünen
Hem münezzehdir fenadan zûlmenan
Cümle âlem birden olmuştur ay ân
Gayrı yokdur ol birden hemân*

*Mumu görkimnahl edübdür nahl-bend
Kıldı mumu nice renk ü şekl çend*

*Kıldı üstâd anda zahir çok süver
Ta temaşa ede ehl-i nazar*

Şâhidî manzumesi birçok erbâb-ı maârif taraflarından (s. 20) şerh ve tanzîr edildiği gibi allame Huffacı telamîzinden Abdülkadir-i Bağdadî ile 1126 (1714)'de Şam'da irtihal eden Ağrıbozlu Ahmed Selamî tarafından da lisân-ı Arabiye nakl olunmuştur. Hazret-i Şâhidî'nin asârından yalnız lûgat manzûmesiyle Gülşen-i Tevhid matbudur. 1298 (1883) tarihinde tab olunan Gülşen-i Tevhîd kendileri tarafından (*Bülbülü gû Gülşen-i Tevhîd cu*) mısra-i tarihîsinin gösterdiği 937 (1530) tarihinde Mesnevi-yi Şerifin altı cildinin beherinden yüzer beyt alınarak tahmîs edilmek suretiyle meydana gelmiştir ki parçası ber vech-i âtî nakl edildi:

Mesnevi:

*Ateş est in bank nay vu nist bad
Her ki en ateş nedared nist bad*

Gülşen-i Tevhid:

*Ez dem nay i cu hu reft endru
Ateşi peyda şud ez envar hu
Perde-i uşşak sin ateş be-suht
Ez sıfaeş şem dilha şan füruht.*

*Ker tevhahı Ruşeni şem dil
Şo be-run ez zulmet in ab u gül*

*Baş hali ez teşaviş cihan (s. 21)
Na tera envar hu kereded ayan*

*Ruz hasb sim u zer dilra be-şu
Tadelet Ruşen şod zanuvar hu*

Tuhfe-i Şâhidî'de bahs olunan Tuhfe-i Hüsâmî müellifi Hüsamüddin Efendi'nin Muğla nevâhisinden Ula nahiyesi merkezinde medfûn olduğu mervidir. Yazma bir nüshası Muğla Kütübhânesi'nde manzurum olan Tuhfe-i Hüsâmî matla'ından:

*İbtidâ ve iftitâh-ı Fatihet âğâz-kâr
İstimâlet dil-hoşî dâden muvafık sâz-kâr*

Muğla mevlevîhânesinde ziyaret olunan türbede mevcûd iki sandukadan biri Hudâyî diğeri Şahidi olmak üzere mütevatirdir. Hatta Şâhidî'nin sandukası yanındaki seng-i mezârda manzûme-i âtiye mahkûkdur:

*Gedayım Şâhidî-yi Mevlevîyim
Diyâr-ı Menteşâ'da Muğlavîyim*

*Be-Hamdullah ki merd-i ma'nevîyim
Ki gavvâs-ı bihâr-i Mesnevî'yim
Şâhidî'ye her kim ederse duâ
Ede mahşerde şefaât Mustafa (s. 22)*

12-KUDÜSÎ ABDURRAHMAN EFENDİ

Ulemâ-yı meşâyih-i Halvetiyye'den bir zat olup Mağnisalı'dır. Ulûm-ı Arabiyye'yi memleketiyle Dersaadet'de tahsil ve ikmâl eyledikten sonra Dersaadet'de Eyyûb Nişancı'sında defn-i hâk olan Şeyh Abdulaliad en-Nurî hazretlerine intisâb ederek füyûz-ı tarîkatden

müstefiz oldu. Badehu memleketinde avdetle tedris ve irşâd ile imrâr-ı evkât eyleyüp 1080 (1669) tarihinde irtihâl eyledi. Tefsîr-i Beyzavî'nin ekser nikâtına dâir ta'likatı ile Şerhu Manzûme-i Şâhidî asârının başlıcalarıdır. Bunlardan başka bazı resâili de vardır. 1265 (1849)'da vefat ederek Niğde'nin Bor nahiyesinde defn edilen matbu dîvân sahibi Kudusî Ahmed Efendi tarîkat-i Kâdiriyye ricâliyendir.

13- KUŞADALI ŞEYH İBRAHİM EFENDİ

Tarîkat-i aliyye-i Halvetiyye'nin Şa'banîyye şubesi kibâr-ı meşâyihinden ilm ü irfânı keşf ü kerametiyle marûf bir zat olup Kuşadası'nın Çınar karyesindedir. Bidayet-i ulûmu maskat-ı re'siyle Aydın'da nihayeti de Dersaadet'de bade'l-ikmâl kemâl-i silk-i kavîm tasavvûfa intisab eyleyüp behreyâb-ı feyz-i Muhammedi oldular. Bir aralık Mısır ve Şam'da ikametden sonra Dersaadet'e avdetle neşr-i tarîkat buyurdular. Defa-yı sâniye olarak cânib-i Hicaz'a azimetleri tarihi olan 1262 (1846) senesinde Rabiğ'de irtihâl-ı dar-ı cinân eylediler, (s. 23)

Müntesiblerinden bazı zevâta mersûl mekâtib-i ârifâneleri tarîkat-ı mezkûre" ricâli nezdinde mahfûz olduğu gibi ber vech-i âtî gazel-i ârifâneleri de ekser tekâyâda kırâet olunmaktadır:

*Vech-i yara duş olan âlemde seyrân istemez
Canını cananına teslim eyleyen can istemez*

*Bu müsafirhânenin faniliğın fehm eyleyen
Hâne-i kalbinde hakdan gayrı mihmân istemez*

*Gerçi zahîr ilminin nefî de vardır talibe
Leyk-i esrâra erenler suveri irfân istemez*

*İrca'ı âvâzı erdi mürğ-i canını sem'ine
Bî-karar oldu anınçün vird-i handan istemez*

*Ma-seviyyullah'dan mücerred oldu İbrahim bugün
Varını dildâra verdi vasl u hicran istemez*

Kastamonu'da defin-i hâk pîr-i tarikat Şeyh Şaban-ı Velî Hazretlerine bu vechle müntehidir:

Kuşadalı İbrahim Efendi fevt 1263 (1847)
Bespazırlı Ali Efendi fevt 1234 (1819)
Çerkeşli Mustafa Efendi fevt 1229 (1814)
Zoralı Mehmed Efendi
Rüşdü Abdullah Efendi 1141 (1728)
Üsküdarlı Nasuhî Mehmed Efendi 1130 (1718)
Arabgirli Karabaş Veli 1097 (1686) (s. 24)
Kastamonulu Muslihüddin Mustafa Çelebi 1072 (1661)

Çorumlu İsmail Efendi 1057(1647)
Kastamonulu Ömer Fuadî Efendi 1046 (1636)
Kastamonulu Muhyiddin Efendi 1013 (1604)

Pîr-i tarikat Şaban-ı Velî 976 (1568) Kendilerinden istihlaf eyleyen hulefâdan başlıcaları:
Keçeci Ah Efendi fevt 1274 (1858)
Hamamî Mehmed Efendi fevt 1283 (1867)
Ali Fethi Efendi fevt 1874
İzzet Efendi fevt 1292 (1876)

14-KEMAL-Î HALVETİ

Kudemâ-yı meşâyih-i Halvetiyye'den bir zat olup tezâkir-i şuarâdan Latifî Tezkiresi'nde muharrer olduğu üzere cennetmekân hüdavendigâr gazi devrinde Kula'da bina olunan zaviyede irşad-ı âşikîn ile meşgul oldu. Kula'da Uşşakî mahallesinde defin-i hâk-ı ıturnakdır. Yunus Emre tavrında manidar ebyât-ı muta- savvifânesi vardır.
Âb-ı hayât içmeğe şayeste nem gerek
Hem ol şaraba zarf olacak câm-ı cem gerek (s. 25)

15-KEMAL-İ ÜMMÎ

Atîyü'l terceme meşhur Yunus Emre neşvesinde bir zat olup Karamanlıdır. Efâhim-i ricâl-i Halvetiyye'den Cemal-i Halvetinin pîrdâşlarından ve Mehmed Bahaeddin-i Erzincanı müstahliflerindedir. 880 (1475) tarihlerinde Karaman'da irtihâl ettiği terâcim-i ahvâl kitâblarında mündericse de Mağnisa'da dahi bu zat namına bir kabir ziyaret olunmaktadır. Bir hayli İlahiyyât-ı ârifânesi vardır ki birisi ber vech-i âtî nakl edildi:

*İlahî derd mendim çare senden
Geril merhem sen ur çün yarasından*

*Budur derdim kîbi derdim ilahî
Gerü derd istemem bir yarasından*

*Hekîmi bî-zevâlsin sen İlâhî
Erer tîmâr her bî-çaresinden*

*İlahî fazl u ihsan lütf verman
Bugün bu derd u ah zaresinden*

*Ağardı gözlerim hasret yaşından
Budur korkum ki yüzüm karasından*

Egerçi sen bana benden yakınsın

Velî ben olmuşum avare senden

*Bana sen ve Seni benden beni al
Çün ermek dilerim sen yöresinden (s. 26)*

*Kemal-i Ümmî'ye göster doğru yolu
Ki senden birle sana varmasından*

16-KENZÎ HASAN EFENDİ

Urefâ-yı meşâyih-i Sünbülüyye'den bir zat olup Ayaşlı'dır. Memleketiyle Dersaadet'de tahsilini bade'l-ikmal astâne-i Sünbülî meşâyih-i kirâmından Seyyid Alaeddin Efendi'ye intisâb ve ale'l-usûl tekmîl-i sülûk ü etvâr ile füyûz-ı tarîkatdan behreyâb olarak memuren li'l-irşâd Mağnisa'ya azîmet eyledi. Bir kaç seneler neşr-i, tarikat eyleyüp 1122 (1710) tarihinde Mağnisa'da irtihâl eyledi. İlahîyyât-ı âşikanesini câmi Divânçe'si vardır. İlahîyyâtından:

*Aldın mı safa ile musaffa haberin sen
Ol nûr-ı Hudâ vech-i mücellâ haberin sen
Her mudda'îye sorma ki aşkdan haberi yok
Vâmık'a sual eyle o Azrâ haberin sen*

17-MERKEZ EFENDİ

Şuebât-ı tarîkat-ı Halvetiyye'den Sünbülüyye şubesinin müessisi olan ve Dersaadet'de Koca Mustafa Paşa'da defîn-i hâk-ı ıtımak bulanan Sünbül Sinan hazretlerinin ehass-ı hulefasından ârif-i esrâr-ı ilahî bir zat-ı keramet-sımât olup Denizli kurasından (s. 27) Çakmak karyesindedir. İsm-i âlîleri Muslihüddin; olmak üzere maruf ise de bazı asârda Musa bin Muslihüddin bin Kılıç olmak üzere mukayyedir. Ulûm-ı resmiyyeyi mevlanâ Hayalî'nin üstâd-ı âlî-nihâdı Kasîde-i Nuniyye sahibi Hızır Bey'in mahdûm-ı fezâilmendi Ahmed Paşa'dan talîm eyledikten sonra sabıkût-terceme Sünbül Efendi hazretlerine intisâb ederek Füyûzât-ı Muhammedîye'den behreyâb oldular. Mürşid-i âlî himmetlerinin irtihâllerinden sonra bir müddet Koca Mustafa Paşa dergâh-ı feyz-iktinâhında canişînleri olarak (Merkez'in dairesin nûr ede Allah) mısranın delâleti bulunan 959 (1552) tarihinde âzim-i semt-i bekâ olup sur haricinde bina-kerdeleri olan dergâh-ı âlî'de vedia-yı rahmet-i rahman kılındılar. Mevâizihin ekserinde Tefsîr-i Kadı Beyzavî'yi iltizam ederek keşf-i mu'zillât ve hall-i müşkilât eyler idi. Bir aralık Mağnisa'da Sultan Câmi-i Şerifi meşihatinde bulduklarından kırk bir türlü baharattan ibaret olmak üzere her sene nevrûz-ı sultanîde binlerce halka tevzi olunmakta ve mesir namıyla yâd edilmekte bulunan macunun da mürettibi oldukları Mağnisa'da mütevâtirdir.

İlahîyyât-ı ârifânelerinden:

*Eyyâ âlemlerin şâhı tecelli kıl teselli kıl
Gönüller bir cenk-i mahî tecelli kıl teselli kıl
Ciğerden eylerim feryâd bu benlik davasından dâd
İkilikden kılub âzâd tecelli kıl teselli kıl (s. 28)*

18- MEMİCAN EFENDİ

Şuebât-ı tarîkat-ı Halvetiyye'den Uşşakîyye şubesinin müessisi olan ve Dersaadet'de Kasım Paşa'da gunude-i hâk-ı gufran bulunan Pir Hüsameddin Uşşakî hazretlerinin ehass-ı hulefâsından âlim ve ârif bir zat olup Saruhan Mağnisalı'dır. Tahşîl-i suveri ve sülûk-ı maneviyyesini ikmalinden sonra Dersaadet'de neşr-i envâr-ı tarîkat eyledi. (Eyleyüb ruhu revân verdi can-ı aziz) mısraların delâleti olan 1008 (1599) tarihinde irtihâl eyleyüp Fatih civarında Emîr Ahmed-i Buharî kurbüne defnedildi. Lebbü'l-Usûl fî Ma'rifeti Tarikati'l-Usûl ve Metâlibü's-Sülûk isimlerindeki eserlerini cennetmekân sultan Murad Han-ı Salise takdim ederek mazhar-ı ihtirâm-ı şehriyari olmuşdu. Sultan-ı müşarünileyhin medâyhine dair hükm-âmîz bir kasidesi vardır ki hulefâsının Mehmed kâdî-i Çorumî tarafından Uknum ü'l-Hikem fî Ma'rifeti Sırrî'l-Kadem ismiyle edîbâne bir ibare ile şerh edilmiştir. Memi'nin Mehmed murahhamı olduğu Hatt ve Hattâtân nam eserde mündericdir.

19-MEHMED HAKKI EFENDİ

Tarik-i Nakşibendi ulemâ-yı meşâyihinden zâhid ve müttakî bir zat olup Nazilli'dendir. Sadât-ı Nakşibendiye'den Abdullah-ı Dehlevî (s. 29) hazretlerinin ehass-ı hulefâsından olup 1267'de (1851) Mekke-i Mükerrreme'de irtihâl-ı dâr-ı naim eyleyen Hindî Mehmed Can Efendi müstahliflerinden 1285 (1869) tarihinde memleketi olan Ödemiş'de vefat eden mazannadan Hacı Halil Hilmî Efendi'den müstahlifdir. 1315 (1899) tarihlerinde Mekke-i Mükerrreme'de rahmet-i yezdâna mekârin oldu. Hazinetü'l-Esrâr ve Celîletü'l-Ezkâr isminde Ara- biyü'l-ibare matbu bir eseri vardır. Bu eserin nihayetine matbaacı hatası olarak Şeyhü'l-ekber Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin Risâletü'l-Envâr ismindeki eserlerine müşarünileyhin evk-i asâr-ı celilerinden olan Tedbirât-ı İlahiyye'si ismi verilerek ilave edilmiştir. Nusretü'l-Cünûd Umdu'tü's-Şühûd, Mufrayü'l- Ha- lâik, Sünuhat-ı Mekkîyye, Tıbbü'l-Kur'an Hubbi'r-Rahman, Tefhimü'l-lhvân fî Tecvidi'l-Kur'an, Ahkâmü'l-Mezâhib fî Etvârî'l-Lahy ve's-Şevârib isimlerindeki Arabiyü'l-ibare asârı da bir yerde olarak matbudur.

20-ŞEYH NÜZÛLÎ MUSTAFA EFENDİ

Âşıkîn-i meşâyih-i Halvetiyye'den bir zat olup Denizli-Lazkiye'dendir. Ulûm-ı resmiyyeyi memleketi ulemâsından tahsilden sonra Kula'da memûren bi'l-irşâd olan Şeyh Abdullah Efendi'ye intisâb ederek isti'dâd-ı hudâdâdına inzımam eden kesret mücahedâtı semerâtıyla füyûzât-ı tarîkatdan behreyâb olarak mürşid-i âlî-kadrine halef oldu. Müretteb Dîvânı İlâhiyyâtı'nı 1119 (1707) tarihinde itmâm (s. 30) etdikleri Kula'da mütalaa güzârım olan nüshası nihayetindeki manzûm tarihlerinden anlaşılmaktadır. 1158 (1745) senesinde irtihâl-ı dâr-ı naim ederek medhal-ı şehrdede defîn-i hâk-ı fenâ kılındı. Mezar-ı şerifleri ziyaretgâh-ı enâmıdır. Silsile-i tarîkatları tarikat-ı Halvetiyye ricâlî miyânında *orta kul* tabir olunan ve nam-ı âlîlerine nisbeten Ahmediyye ismiyle de benâm olan Yiğitbaşı Anmed Efendi hazretleri şubesine bu vechle peyvestedir.

Şeyh Mustafa-i Nuzûlî (Kula'da medfûn)

Şeyh Abdullah-i Kulavî (Kula'da medfûn)
Esedullah Veliyyü'l-Hamidî eş-şehir be-Arslan Efendi (Denizli'de medfûn)
Şeyh Muhammedü'l-Hamid eş-şehir be-Arslan Efendi (Denizli'de medfûn)
Şeyh Mehmedi Lazkıyyevi eş-şehir be-Zuhûrî (Denizli'de medfûn)
Şeyh Abdülhamid eş-şehir be- Mazharî (Denizli'de medfûn)
Şeyh Abdülvehhab-ı Elmalî (Elmalı'da medfûn)

21-ÂŞK YÛNUS-YÛNUS EMRE

Zümre-i ehl-i turuk miyânında aşkıyla, ihlâsla, irfânıyla, mücahadesiyle meşhûr bir zat-ı kerametsimât olup Terceme-i Şakayık nakline göre Bolu sancağından Sakarya nehri sevâhilindedir. O havalide seccâdenişîn irşâd ala rivayeti'l-a'mmi Tapduk Emre namında tarîkat-ı Kadiriyye ricâlinden bir zata intisâb ederek (s. 31) vâsıl-ı merâtib-i âliye oldu. Tevâtüren nakl olunduğuna göre esnâ-yı seyr ü sülûk ve mücahedesinde mensûb olduğu dergâha sırtıyla getirdiği odunlar içinde bu dergaha eğrilik girmez diyerek, eğri bir odun bulunmamıştır ki maddî dahi sıdk u İhlasın kemalma dâldır. Matbu dîvân-ı ilâhiyyâtı, ilâhiyyât-ı ârifânelerinin kaffesini havî değildir. Mahza tab'ına himmet olunan bu nüsha taalluk-ı küllîsi dolayısıyla ilm-i tasavvuf noktasından bilvücûh haiz-i ehemmiyet olduğu gibi eşâr-ı Osmanîyye'nin tarih-i edvârı noktasından dahi kıymetdârdır. Bazı terâcim-i ahvâl kitâblanımızda tarih-i vefatları Gülşen-i Tevhîd terkiibinin delâletli olan 843 (1439) olmak üzere mukayyed ise de dîvânındaki:

*Târih dahi yedi yüz yedi idi
Yûnus canı bu yolda kodu idi*

beyitine nazaran 843 (1439)'den akdem olması lâzım geliyor. İlâhiyyât-ı ârifâneleri sade ve ümmiyâne olmakla beraber gavâmız-ı ilm-i tasavvuf cihetiyle pek çok mezâmin-ı dakikayı câmi olduğu kendisinden sonra gelen bi'l-cümle urefâ ve kâmilinin teslim kerdesidir: Bir ilahîsinden:

*Nazar ile, pazar ile götürü
Yaradılanı hoş gör, yaradandan ötürü*

Diğer:
*Arif ana derler ki kân ola
Marifet âleminde ummân ola (s. 32)*

Diğer:

*Aşkın aldı beni benden, Mevlâm seni isterim seni
Ben yanarım dûnu günü, Mevlâm seni isterim seni
Âşıklara vuslat gerek, zâhidlere cennet gerek*

*Mecnûnlara Leylâ gerek, zâhidlere cennet gerek
Cennet cennet dedikleri, birkaç evle birkaç huri
İsteyene ver anları, birkaç evle birkaç huri*

Diğer: .

Et ile deriye büründüm, Yûnus diye göründüm.

Bazı meşâhîrin medâfini hakkında olduğu gibi bu zatların nakliyyât-ı medfenleri hakkında dahi bir birine benzemez bir takım nakliyyât vardır ki mezkûreden bazıları ber vech-i âtı derc edildi. Bursalı Lâmi Çelebi'nin matbu Nefahâtü'l-Üns Tercemesi'nde Porsuk suyunun Sakarya nehrine karıştığı mahalde olmak üzere mezkûr ve sahib-i tercemenin muamma-yı mutasavvifâne kabilinden olan meşhur (*çıkıdım erik dalına anda yedim üzümü, bustan ısı kakıyub der ne yersin kozumu*) beytiyle masdar olan manzûmesinin Şeyh Niyazi-i Mısıfı tarafından olunan şerh-i matbuuna Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın yazdığı hâşiye-i gayrimatbuda: "Emre zâhir budur Türkî'de elkâb-ı medhdendir etrâk arasında ağabey ve Rumîyân miyânında lala ve emsâli gibi Şeyh Yûnus Emre Anadolu'da Isparta civarında Kiçiborlu (s. 33) nam kasaba kurbünde olan gadîr-i azimin cânib-i şarkisinde olan puşt tarafından bir karyede neşv ü nema bulup mezarı dahi ol karyededir", ibaresiyle muharrerdir. Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed ile Emîr Sultan arasındaki Şibli mahallesindeki tarîkat-ı Sa'diyye'den Abdürrezzak Dergâhı'nda her ikisi namına birer mezar mevcûd olduğu gibi Erzurum'a bir saat mesafede Tuzcu karyesinde de kezâlik her ikisi namına birer kabir ziyaret olunmaktadır. Bunlardan başka Saruhan sancağının Kula ve Salihli kazaları arasında Emre namındaki yetmiş hâneli bir karyede ahiren ziyaret ettiğim kârgîr bir türbede Tapduk Emre'nin evlâd ve ahfâdıyla türbe derûnunda Âşık Yûnus'un türbe kapusunun eşiği önünde medfûn oldukları manzûr-ı âcizi oldu. Mezar taşlarının hiç birinde yazı yoktur. Yalnız Âşık Yûnus'un seng-i mezarında ufak bir balta resmi mahkûkdur. Emre kelimesi hakkındaki ifadâtdan Şeyh İsmail Hakkı'nın ibaresi ber vech-i bâlâ zikr edildi. Mirâtü'l-Kâinât isimindeki matbu tarihte dahi "Türkçe'de büyük biradere Emre derler" ibâresi mündericidir. Bazılarının kavline göre Emrullah muhaffefidir. Tapduk kelimesi de Erzurum ve havalisinde elifle yani Tapdak suretinde düz ve arızasız (s. 34) makamda müstameldir. Tapdak yol yani düz ve ârızasız yol demektir ki bu manaya göre Tapduk Emre'ye pakî-i vicdanlardan nâşî telkîb olunmak lâzım geliyor. Fakat tapmak yani ibadet etmek masdarından tapmak yani âbid manasına hamî edilmek daha münâsib gibidir ki Emre karyesindeki yaptığım tahkîkât da bunu müeyyeddîr.

22-YİĞİTBAŞI AHMED ŞEMSEDDİN-I MARMARAVÎ

Şuebât-ı tarîkat-ı Halvetiyye miyânında ortakul ve nâm-ı âlîlerine nisbeten Ahmediyye namıyla da benâm olan şubenin müessisi bulunan ârif-i bâh ve mürşid-i hakayık-ı agâh olub Saruhan sancağı mülhakatından Akhisar kazasına merbut Gölmararası veya Marmaracık ve sadece Marmara ismiyle müsemma nahiyedendir. Ulûm-ı resmiyyeyi tahsilden sonra Uşak'da Kabaklı karyesinde, medfûn kibâr-ı meşâyîh-i Halvetiyye'den Alaeddin-i Uşakî hazretlerine

intisâb etmeleriyle füyûz-ı Muhammedîye'den behreyâb olarak memûren bi'l-irşâd Mağnisa'ya azîmet etdiler. O tarihte Dersaadet meşâyîhi arasında ahvâl-ı tarikata dâir (s. 35) tekevvün eden bir meselenin hal ve hasmına memur olduklarından meşhûd olan kemâlât-ı manevîyyelerine binâen evvelce telkîb olundukları Yiğitbaşı lakâbı teyid eyledi. Badehu Mağnisa'ya avdetle ke'l-evvel irşâd-ı tâlibîn ve teslîk-i salıkîn ile meşğûl olup 910 (1504) tarihinde azim-i huld-berîn oldular. Nâm-ı âlîlerine mensûb dergâh-ı feyz-iktinâhında defin-i hâk-ı pâkdir. Tarîkat-ı Halvetiyye şubelerinden Sinanîyye, Mısırîyye, Ramazanîyye, Cerrahîyye şubeleri kendilerinden sonra teş'ib eylemiştir. Ahvâl-i tarikat ve sülûk-ı hakîkate. dâir Türkçe menşûr Risâletü't-Tevhîd, Ravzatü'l- Vâsilîn, Mukaddemetü's-Sâliha, Keşfü'l-Esrâr, İmalü't-Talibîn, Manzûme-i Câmîü'l-Esrâr, Bahreynü'l-Aşk, Ahvâlü'l-Ebrâr ve'l-Mükarrebîn isimlerinde gayrimatbu asâr-ı mutasavvifâneleri miyân-ı ehl-i tarikatda harz-ı can edilmektedir. Câmîü'l-Esrâr matla'ından:

İbtidâ kıldık kitaba fasl-ı Bismillah ile
Zih: olunsun hem dahi tevhîd-i zatullah ile (s. 36)

ULEMA FASLI

23- İBN MELEK

İsmi-i- âlîleri İzzeddin Abdüllatif olup Tireli'dir. Efâhim-i ulemâ-yı Osmanîyye'den müdekkik bir fâzıl-ı muhakkikdir. Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından Tire'de bina olunan medresede neşri ulûm ve kemâl buyurdular. Medrese-i mezkûrede ziyaretiyle müşerref olduğum şeng-i mezar-ı mübareklerinde Arabîyü'l-ibare 797 (1395) tarihi mahkûkdur. Dersaadet'de Aksaray civarında Sofular mahallesinde nâm-ı âlîlerine mensûb bir makâm vardır. Meslek-i kavîm-i tasavvuffa da sâlik idiler. Asâr-ı fazılâneleri ber vech-i âtidir:

1-**Şerhu Meşânk-ı Şerif:** Metn-i eser 650 (1252) tarihinde vefat eden İmam Radiyyüddin Hasan bin Muhammed es-Sağani'nin ilm-i hadisten eser-i meşhuru olup ismi Meşârikü'l-Envarü'n-Nebeviyye min Sihâhi'l-Ahbâri'l- Mustafaviyye'dir ki bir çok fuzelâ taraflarından şerh olunmuş ise de beyne'l- ulemâ meşhur ve mütedavil olan sâhib-i terceme İbn Melek merhûmunkidir. Bu şerhin ismi Mübânkü'l-Ezhâr fî Şerhi Meşânkî'l-Envâr'dır.

2-**Şerhu Miyârü'l-Envâr:** Metn-i eser 710 (1310) tarihinde vefat eden Hafî-züddini Nesefî lakabıyla meşhûr İmam Ebi'l-Berekât (s.37) Abdullah bin Ahmed'in usul-ı fıkıhdan eser-i meşhûrdur ki bu eserde birçok ulemâ taraflarından şerh ve tahşiye edilmiştir.

3-**Şerhu Mecmaü'l-Bahreyn:** Metn-i eser 694 (1295) tarihinde vefat eden İbn Saâtî şöhretiyle benâm Muzafferüddin Ahmed bin Ali el-Bağdadî'nin fûrû-ı Hanefiye dâir olan telif-i meşhûrudur. Bu eserde birçok efâzıl taraflarından şerh ve tahşiye edilmiştir.

4-**Şerhu Vikâye:** Metn-i eser allâme Mahmud bin Sadrüşşeria'nın olup ismi Vikâyetü'l-Rivâyet fî Mesâilil-Hidâyet'dir ki bu eserde birçok ekâbir-i ulemâ taraflarından şerh ve taşhiye edilmiştir. Sahib-i terceme İbn Melek merhûm bu şerhi mehâdim-i aliyyelerinden Cafer Efendi namındaki mahdumuna Vikâye'yi okutduğu zaman telif eylemiş ise de hastalık dolayısıyla itmâm-ı tebzîye muvaffak olamayıp diğer mahdumu Mehmed Efendi tarafından tebyiz edilmiştir. Keza fî Keşfü'z-Zünûn ve Şakâyikü'l-Numâniyye.

5-**Şerhu Tuhfetü'l-Mülûk:** Metn-i eser Ebibekir-i Razî'nin fûrû-ı Haneffî'ye dair telif ettiği eser-i meşhûrdur. Bu da bazı ulemâ tarafından şerh olunmuştur. Kezâ fî Keşfü'z-Zünûn.

6-**Kitâbu mine't-Tasavvûf:** İsm-i eser Şakâyik'da münderic değildir.

7-**Şerhu Mukaddemetü'l-Fıkhiyye:** Metn-i eser fakîh-i meşhûr Ebilleys-i Semerkandî'nin olup birçok fukahâ tarafından şerh ve taşhiye edilmiştir, (s.38)

8- **Manzûm Lügat-i Kanûn-ı ilahî:** Elfâz-ı Kur'an-ı Kerîm'e dâir bir lûgatçe olup İbn Ferište nâmıyla benâm biraderi Abdülmecid'in de bu vadede bu isimle mensur bir lûgati vardır.

24- İBN MELEKZÂDE MEHMED EFENDİ

Fâzıl ibni fâzıl bir zat olup peder-i cennet-makam yanında medfûndur. Seng-i mezarında tarih yokdur. Asârı ber vech-i âtîdir:

1-**Bahrü'l-Hikem:** İlm-i ahlak ve muhâdarâtdan bahis üç bâb ve yüz fasl üzere müretteb Türkîyü'l-ibâre bir cild-i kebîr olup cennetmekân Sultan Murad-ı sâni nâmına, takdîme edildiği Selanik'de mütâlâa güzârım olan yazma bir nüshasının mukaddemesinde mezkûrdur.

2-**Zahrü'l-Âbidîn:** Ahlâk ve mevâizden bâhis Arabîyül-ibare bir eserdir. Bu eserde nasâyih vadisinde 600 ebyât-ı Arabîyye irâd edildiği Terceme-i Şakâyik'da mündericdir.

3-**Fezâil-i Receb, Şaban, Ramazan:** Şuhûr-ı Selasenin fezâiline dâir Arabîyü'l-ibâre bir eser-i müfiddir.

4-**Şerhu Vikâye:** Pederlerinin şerhinden başka bir şerh olduğu Terceme-i Şakâyik'da musarrahdır. Sahib-i terceme Mehmed Efendi'nin mâhdûmu olup Hafid ibn Melek şöhretiyle benâm olan Abdurrahman Efendi'nin de Ravzatü'l-Muttakîn, Şerhu Mesâbih isimlerinde asâr-ı fazılâneleri vardır, (s.39)

25- İSHAK HACESİ AHMED EFENDİ

Ulemâ-yı a'lâm ve udebâyı benâmdan bir zât-ı maarif-simât olup Aydın nevâhisinden Söbülceli'dir. Bidayet-i tahsilini memleketinde bade'l-ikmâl seyahat ve Şirvan'da meşâhîr fuzelâdan Hace Nimetullah'ın ders-i fezâil nisârına müdâvemetle ahz-i icâzet eyleyüp Bursa'ya rihlet eyledi. Burada kemâyılık mazhar-ı ihtirâm olarak bazı medârisde tedrise ibtidâr etti. Bu aralık Bursa ağniyâ-yı kadrşinâsânından İshak Efendi mâmında bir zatın mahdûmunu da tanzim ve terbiyeye başladı ki müddet-i medîde bu zatla hembezm olduğu için bademâ beyne'l-ahâlî İshak Hacesi şöhretiyle iştihâre başladı. Bu esnalarda Bursa'da irşâd-ı sâlikin ile meşgûl olan pîrân-ı tarikat-ı Halvetîyye'den Şeyh Niyazî-i Mısri hazretlerine intisâb ederek tasfiyye-i bâtın eylemiştir. İşte bu vechle evkât-güzâr iken (*eyledi Ahmed Efendi ravza-ı Eden'i makâm*) ve (*eyleye medrese-i cennet-ulyâ'da makâm*) mısralarının delâleti olan

1120 (1708) tarihinde âzim-i dârü'l-karar olup Deveciler mezarlığı denilen mekâbir-i mümininde Tarih-i Ravzatü'l-Ebrâr ve saire sahibi şeyhülislam KaraÇelebizâde Abdülaziz Efendi yanında vedia-yı hâk-ı fena kılındı.. Eşârında Ahmedî tahallus ederdi. Asâr-ı fazılâneleri ber vech-i âtidir:

1- Terceme-i Mukaddemetü'l-Edeb: Âllame Zemahşeri'nin (s. 40) lûgat-ı Arabîyye'nin kavâid ve fevâidini mübeyyin olan eser-i meşhurudur ki bâb-ı evvel esmâ, bab-ı sâni efâl, bab-ı sâlis hurûf, bâb-ı râbi tasarruf-ı esmâ, bâb-ı hâmis tasarrufü'l efâlden bahis olmak şartıyla beş bâb üzere mürettebdir. Ulemâ ve meşâyih-i Osmanîyye'den Mustakimzâde Süleyman Şadeddin Efendi tarafından da terceme edilmiştir. Sâhib-i terceme Ahmed Efendi'nin tercemesi ahiren Matbaa-i Âmire'de tab edildi. Mütercimim hatt-ı destiyle muharrer nüshasının Dersaadet'de Ayasofya civarında Yerebatan mahallesindeki Es'ad Efendi Kütübhanesi'nde olduğu mervîdir. Kavâid ve edebiyatla mütevağğıl zevâta cidden mucib-i istifâde asardandır.

2- Manzume-i Akaid: Amâlî ve Nûniyye kasideleri tarzında bir manzûmedir.

3-Vecdetnâme-i Âlem-engiz Kısm-ı A'zamı Türkî asgâri Farsî olmak üzere 2918 beyti havi Mesnevi tarzında bir manzûmedir ki ahiren Dersaadet'de tab edilmiştir.

4-Sandukatü'l-Maarif: İlm-i muhâderâtdan kıymetdâr bir eserdir.

5-Akvemü'l-Resail fî Terceme-i Şemâil: Asl-ı eser 279 (892) tarihinde vefat eden kibâr-ı eimme-i hadîsden İmam Muhammed-i Tirmizî'nin olup bir çok ulemâ taraflarından şerh ve tahşiye edilmiştir.

6-Hâşiye-i Metn-i Tevaliü'l-Envâr fi'l-Kelâm: Atıyü'l-terceme Aydınlı Hacı Paşa'nın terceme-i hâlinde metn-i esere dair izahât-ı lâzime yazılmıştır. (s. 41)

7-Risâle-i İrtifa: Ve mukantarât tahtası vesaire gibi irtifa aletlerinin tarifât ve usûl-i istimalinden bâhis olup İshak Efendi nâmına müellef olduğu için ismi İshakî'dir.

8-Hadis-i Erbain: Kırk hadîs-i şerifin tercemelerini havidir.

9-Münşeât: Bi'l-münâsebe yazdığı mekâtib-i edebiyaneyi câmidir.

10-Talikât-ı Şifa-i Şerif: Allame Kadı İyaz Subutî'nin Şifa-i Şerife yazdığı talikîyyeyi muhtevidir.

11-Hâşiye-i Mîr-i Ebulfeth: İlm- adâb-ı münazaradandır.

12-Ta'likât-i Envârü't-Tenzîl: Tefsir-i Kadı Beyzavî'nin bazı nikâtına yazdıkları talikîyyeleri mübeyyindir.

13-Ta'likât-ı Tehzîbü'l-Mantık: Allame Taftazanî'nin Tehzîbü'l-Mantık Dibâcesinde Celal Devvanî ve şâir fuhûlun beyanâtının tahkik ve hulâsalarını müştemeldir.

15-Zıll-ı Tecdîd-i Cihât.

16-Dâire-i Hendese Şerhi.

Eşar-ı Farsîyye'deki mahlası Hâce, Osmanîyye'deki Ahmedî'dir.

Deverân-ı sırtışk altı bezme şar âb eder

Şeyh-i bilada bağrımı hunîn-i kebab eder

Mimâr kim esâs sipihre budur ruşenî

Mamuredince bir deni bin dil hûb eder (s. 42)

26- İZMİRİ

Beyne'l-ulemâ Mirât Muhaşşisi şöhretiyle benâm bir fâzıl fakih olup ism-i âlîleri Mehmed bin Velîdir. Mevliden Kırşehirli'dir. İzmir'de ihtiyâr-ı ikâmetle neşr-i ilm ve fazilet etdiler. Bir zaman müftülük vazifesini de ifâ etdikleri 1160 (1747) tarihinde irtihâl ederek İkiçeşmelik caddesindeki Ulumezarlık'da vedia-yı hâk-ı gufrân kıldılar. Asâr-ı fazılâneleri ber vech-i âtidir: Karabaşzâde Ahmed-i İzmirî'nin eserinden mündericdir:

- 1-Hâşiye ala Mirâti'l-Mevlânâ Husrev: Matbu ve meşhurdur.
- 2-Şerhu Mültekâ: İsmi Kemâlû'd-Dirâye fi Cemiyi'l-Rivâye olup iki cild-i kebîrden ibâret olan bir takımı İzmir'de Hisar Camiî Kütübhânesi'nde manzûr-ı âcizi oldu.
- 3-Hâşiye ala Hâşiye-i Şerhi'l-Muhtasari'l-Hâcibî: Bu eserlerini Mirât haşiyelerinin baş taraflarında zikr ediyorlar. .
- 4-Celîlü'l-Kadr Şerhu Hızbü'n-Nasr: İzmir'de manzûr-ı âcizi olan bu eser-i âlîleri gayrimatbu olup tercemesi de vardır.
- 5-Hâşiye ale'l-İşbâh ve'n-Nazâir: Gayrimatbudur. Bir nüshası Rodos Kütübhânesi'nde vardır.
- 6-Hâşiye ala Şerhu Akâid: Gayrimatbudur.
- 7-Şerhu Delâilü'l-Hayrât: Gayrimatbudur.
- 8-Zubdetü'l-İlm-i Kelâm: Bir nüshası Akhisar Kütübhânesi'nde manzûrum oldu.
- 9- Hâşiye ala Şerhu Lebbu mine'n-Nahv:Bu eserin mevcudiyeti Karabaşzâde Ahmed-i İzmirî'nin eserinde muharrerdir. Akhisar Kütübhânesi'nde manzûrum olan Fethü'l-Müvellâ li-Şerhu Hizbü'l-Murazza ile Fethü'l Kavîli Hızbi'n Nevevi müellifinin imzası Ahirted bin Ömerüddâi fi'l İzmir olan zatla bir nüshası İzmir'de mütâlaa gûzarim olan Hızbü's Sakaleyn fi't-Teveşşüli bi'l Kamereyn'in müellifi Hasan bin İbrahim-i Gümülcinevî sümme'l İzmirî'nin de İzmir'e mensûb oldukları müstebân oluyor ise de tarih-i vefât ve medfenlerine dâir İzmirce yapılan tahkikâtdan bir netice istihsâl edilemedi.

27-İZMİRİ SÜLEYMAN EFENDİ

Zümre-i müellifinden ve ilm-i fıkıh mütehasşislerinden bir zat olup İzmirli'dir. 1102 (1691) tarihinde irtihâl ederek Kemer kabristanına defn edildi. İlm-i usûl-ı fıkıh'dan meşhur Mizân'a haşiye tarzında ta'likâtı olduğu Keşfü'z-Zünûn'da muharrerdir. Asâr-ı sâiresine destres olunamadı. (s. 44)

28-İZMİRİ MUSTAFA EFENDİ

İlm-i kiraet-ı Kur'an'da behre-i kâmil ashâbından fâzıl bir zat olup İzmirli'dir. Mahza ilm-i Kur'an'da tekemmül etmek üzere Mısır'a giderek ihtiyâr-ı ikâmet eylemişdi. 1115 (1703) tarihinde orada irtihâl etdi. İlmi-i Kur'an'a dâir Umdetü'l-İrfân fi Vücûhi'l-Kur'an, Bedâyiü'l-Bürhân fi İlmi'l-Kur'an, Tağrib-i Husûl-i Makâsıd ve şâire gibi asârı beyne'l-kurrâ meşhûr ve mütedâvildir.

29-İBRAHİM-İ BERGAMAVÎ

Şuebât-ı tarikat-i Halveûyye'den Sünbüliyye şubesinin müessisi Sünbül Sinan hazretlerinin hulefâsından bir zatın mahdumu olup Bergamalı'dır. Ücmâl-i tahsilden sonra devr-i medâri eyleyüp nihâyet Sinan Paşa darülhadîsine müderris tayin olundu. On sene bu hizmet-i tedrisi ifâ ederek 1014 (1605) tarihinde irtihâl etdi. İlmî kelâmıdan Nazmü'l-Ferâid fî Silk-i Mecmai'l-Akâid ismindeki eserine müahhıran bir de şerh yazdı, İlm-i tefsîre müteallik resâil ile kütüb-i müdevveneye dâir talikâtı da vardır. 1000 (1592) tarihi ricâlinden ve fuzelâ-yı şuarâ-yı kuzâtdan Kasîde-i Münferice şârihi Abdullah ve Seyfû'l Muvalihidîn müellifi Şemseddin Efendiler de Bergama'dan yetişen erbâb-ı maârifdendir. (s. 45)

30- İBNİ ADAVÎ MUSTAFA BİN İBRAHİM

Füzelâdan bir zat olup Kuşadalı'dır. On küsür risalesini havî Aydın'da gördüğüm hatt-ı destiyle muharrer mecmuasında münderic resâilinden bazıları şunlardır:

Mülakâtü'l-Ervâh, Menâsik-ı Hacc, Risâle fî't-Tahare, Risâle fî's-Salât, Risale fî'l-İber'dir. 1146 (1733) tarihinde Aydın'da tavattun ederek neşr ve telif ile işigal ettiğini yazıyor. Zeynizâde civarında medfûn olduğu mervîdir. İbni Adavî tahallüsünün sebebi anlaşılamadı.

31-AHMED SAİD EFENDİ

Füzelâdan bir zat olup İzmirli'dir. İkmâl-i tahsilden sonra memleketi müftülüğine tayin olunarak ifa-yı vezâif-i şer'iyye eyledi. Seng-i mezarında muharrer olan:

Fevtine vefk-i müselles ile konu tarih

Hayf-ı defn oldu o sermaye-i gene fetya,

beytinin nâtık olduğu 1220 (1805) tarihinde irtihâl ederek Namazgâh'da Büyük-mezarlık'da defn edildi. Başlıca asârı gayrimatbudur ve hâşiyesi'dir. (s. 46)

32-İBRAHİM EFENDİ

Füzelâdan hüsn-i takrire mâlik bir zat olup Saruhan sancağının Eşme kazası kurâsından İney karyesindedir. Tahsilini Kırkağaç ve Soma'da bade'l- ikmâl Bursa'ya azîmetle neşr-i ilme ibtidâr eyleyüp bir kaç defa itâ'yı icâzeye muvaffak oldu. Ulûm-ı Arabîyye'nin ekser şuebâtında ve be-tahsîs tefsir ve usûl-ı fıkıh ilimlerinde malumât-ı vasıa ashâbından idi. Evâhır-ı ömrüne doğru Bursa müftülüğine tayin olunmuştu. Bursa'ca Üşşakî İbrahim Efendi namıyla benâmdır. 1309'da (1893) Bursa'da irtihâl eyledi. Fezâil-i Şeyhü'l-Ekber'e dair El-Miskü'l-Ezefî fî Şir'eti Şeyhi'l-Ekber isminde gayrimatbu büyücek eseri vardır. Takrirât-ı ilmiyyesinin ekser nıkâtı telâmîzi tarafından zabt olunmuşdur.

33-EDİRNE MÜFTİSİ MEHMED FEVZİ EFENDİ

Talâkat-ı lisaniyyeleriyle marûf fâzıl, edîb bir zat olup Tavas kazasının merkezi olan Yaranköme kasabasındandır. Tahsilinin bidâyeti Hadimî merhûmun hafidi Said nihâyeti

Mağnisalı Hacı Evliyazâde Ali Efendilerdendir. Müddet-i medîde Edirne müftülüğünde buldukları için bu nâmla müştahir oldular (s. 47) ve vezâif-i niyabetle de epeyce seyahat etdiler. Evâhır-ı ömrlere doğru kadıaskerlik rütbe-i ilmiyyesine nâil olmuşlardı. 1218 (1803) tarihinde Dersaadet'de irtihâl ederek Fatih Câmî-i Şerîfi hatresine defn edildiler. Tabi'at-ı şîriyyeleri de vardır. Asâr-ı ilmiyyelerinin kısm-ı a'zamı resâil tarzında olmak üzere altmış müteceviz olup başlıcaları ber vech-i atîdir:

Celâl Şerhi, Cimâl, Kâsîde-i Ber Şerhi, Fethü'l-Virde, Ezhâr Şerhi, Miftâhü'l-Haram, Fenâri Şerhi, Fethü'l-Fenâ, Muğniyü't-Tullâb Şerhi, Seyfû'l- Gallab, Gülistân ve Baharistân tarzında Melestan ile Ünsü'l-İntizam, Kenzü'l-Ferâid, Et-Tevessülâtü'l-Gavsıyye fî Nu'uti'n Nebevîyye, Temessükü'l-Ezyâl fî Sadâti'r-Ricâl ve sairedir.

34-BEDREDDİN MAHMUD-İ AYDINI

Ulemâ-yı âmilinden bir zat-ı memdûhü's-sıfât olup Aydınlı'dır. Mütercim-i Şakayık nakline göre İzmir nevâhisindendir. Vüzerâ-yı Osmanîyye'den müteveffâ Mehmed Paşa'dan tedrisini bilhassa tefsîr ve hadîs tedrisine meşrûten Dersaadet'de bina eylediği medreseye tayin olunarak ila ahiri'l-ömr şerâit-i mezkûre dairesinde ifâ-yı vezâif eyleyüp 950 (1543) tarihinde irtihâl etti. Asârından gayrimatbu bir tefsîri vardır (s. 48).

35-BİRGİVÎ MEHMED EFENDİ

926 (1520) tarihinde Balıkesir'de mehdârây-ı vücûd olmuşdur. Müderris Ali Efendi nâmında bir fâzıl olan pederinden mukaddemât ulûmu tahsîl ile sermâye-i ibtidaîyesini epeyce ilerletdikten sonra fitratındaki hubb-ı ilm sâikasıyla Dersaadet'e azîmet etmiş ve fuzelâ-yı asrdan Ahîzâde Mehmed Efendi'nin dâire-i ders ve hizmetine mülâzemetle başlamıştır. Sonra efâzıldan Abdurrahman Efendi'ye intisâb ve ihtisas peyda ederek bazı medâris-i;ilmîyyede bulundurulmuşlardır. Bir aralık müşarünileyh Abdurrahman Efendi'nin delaletiyle Edirne'de kassâm-ı askerî olmuşdu. Mervîdir ki bade'l-ferâğ mahsûl kısmından aldığı paraları ashâbına redd ve iâde için şehr-i mezkûra gitmiş ve ahz etmiş olduğu meblâğı defter mücebince sahihlerine iâde etmiştir. Hâce-i hazret-i padişâhî Ataullah Efendi ile aralarında münâsebet ve samimiyet hasıl olmakla hâce-i müşarünileyh Aydın vilâyetinin Ödemiş kazasına mülhak Birgi nahiyesine büyük bir medrese tesis ve vazife-i tedrisi sahibi tercemenin uhde-i liyâkat ve faziletine tefvîz eylemiştir. Zikr olunan medresede neşr-i ulûm ile iştigâl ederek mülâzimîn-ı ilmîyyeyi ve şöhreti fazlına meclûb olup etrâfdan gelen talebeyi tedkîkâtıyla müstefid etmiştir. Evâhır-ı ömrüne yakın Dersaadet'e gelüp vezîr-i azam Mehmed paşa ile (s. 49) mülâkat ederek tahşîye-i umûr-ı ibâd hakkında bazı mesrûdât-ı âlimânede bulunmuşdur. Tilâvet-i Kur'an ve saire mukâbilinde ücret-i nıhrir-i şehîr, fakîh-i meşhur Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ile meşâhîr-i kuzâtdan Bilalzâde taraflarından tashîh olunmuşdur. Tarîkat-i aliyye-i Bayramîyye meşâyih'-ı izâmından Abdurrahman-ı Karamanî'ye intisâb etmiş ise de ulûm-ı şer'îyyede kâbiliyyet ve İstidadı daha ziyade olup manevîyyâtdaki neşvesine galip bulunduğunu gören mürşid-i müşarünileyh Mehmed Efendi'nin kemâ fi's-sâbık neşr-i ulûm-ı âliye ve şer'îyye ile iştigâl ve bu yolda ihrâz-ı ecr ve iktisâb-ı feyz ü kemâl etmesini tenbîh ve tensîb eylemiştir.

981 Cemazievveli'sinde (Ağustos 1573) ellibeş yaşında olduğu halde Birgi'de mat'unen diyâr-ı ahirete müntakil ve rahmet-i vâsîa-yı hudâya vâsıl olmuştur. Rahimeallahu.

1- Tarîkat-ı Muhammediyye: Ulemâ-yı Osmanîyye'den Ebu Said-i Hadimî, Recep Efendi, Akşehirli Hocazade Abdünnasir Efendi, Çatalcalı Hüseyin Efendi, Samakovlu Ahmed Keşfi Efendi, Kayserili Mehmed Zühdi Efendi, Kesrevî Mehmed Efendi taraflarından şerh, Tarîkatçı Emin Efendi, Mehmed ismeti Efendi, Babadağı İbrahim Efendi, Mehmed Efendi bin Ahmed taraflarından terceme ve Tirevî Mehmed Iyşî tarafından dahi ihtisar edilmiştir. (s. 50)

2-Tefsîr-i Sûre-i Bakara

3-Ravzâtü'l-Cinân: Fûzelâ-yı asrdan Mahmud Esad Efendi tarafından terceme olunmuştur.

4-Risâle fî Beyân-ı Rûsûmi'l-Mesâhifi'l-Osmanîyye.

5-Şerhu Hadîs-i Erbaîn: Sekizinci hadîsden aşağısı 1174'de (1760) Mekke-i Mükerreme kadılığında vefat eden müellifin-i Osmanîyye'den Mehmed-i Akkermanî tarafından ikmâl edilmiştir.

6-Cılaü'l-Kulûb: İshak bin Hasan-i Tokadî ve Mehmed Emin-i Edimevî taraflarından şerh olunmuştur.

7-Muaddilü's-Salat.

8-İkâzü'n-Nâimîn.

9-Metn Şerhu mine'l-Ferâiz.

10-Şerhü'l-Maksûd el-Müsemmâ bi-İmâni'l-Enzâr.

11-İnkâzii'l-Hâlikîn.

12-Avâmil: Ulemâ-yı Osmanîyye'den Avâmil şârihleri:

a) 1207'de (1792) vefat eden Ebubekir bin Yakub-ı Gümüştanevî,

b) 1244'de (1828) vefat eden Mustafa Mantukî-î Filorinavî,

c) 1230'da (1814) vefat eden Halil Naimî-i Mağ- nisavî,

ç) Ahmed-i Kuşadavî,

d) Şeyh Mustafa bin İbrahim Efendi (s. 51).

13-Ahvâlu Etfâli'l-Müslimîn.

14- Zührü'l-Müteehhilîn.

15- İzhâr: Ulemâ-yı Osmanîyye'den İzhâr'ı şerh edenler:

a) Keşfü'l-Esrâr ismiyle sahib-i eserin telâmîzinden Ulaşlı Muslihüddin Efendi,

b) Netâyicü'l-Efkâr ismiyle 1085'de (1674) vefat eden Kuşadalı Mustafa Efendi bin Hamza,

c) Fethü'l-Esrâr ismiyle 1141'de (1728) vefat eden Söbüceli Mehmed Efendi, 1252'de (1837) vefat eden Abdullah Eyyubî,

d) 1206'da (1792) vefat eden reisülküttâb Süleyman Feyzi Efendi,

e) 1209'da (1795) vefat eden bursalı Kassabzâde İbrahim Efendi,

f) Refî'l-İstâr ismiyle Osmanpazarlı Niyazi Şeyh ismail Efendi,

g) Miftâhü'l-Merâm ismiyle 1318'de (1902) vefat eden Edirne müftisi Mehmed Fevzi Efendi,

ğ) Hallü'l-Esrâri'l-İhbâr ala İrabı

İzhârî'l-Esrâr ismiyle de Zeynîzâde Hüseyin bin Ahmed Efendi tarafından da irabı tavzih edilmiştir.

16-İlm-i hâl-Vasıyyetnâme: Kadızâde ile Niyazi Efendi taraflarından şerh olunmuştur. .

17-Nûrû'l-İhyâ.

18-Ed-Dersü'l-Yetîm fî İlmi't-Tecvîd: 1243'de (1828) vefat eden Edirneli Eskicizâde Ali Efendi tarafından terceme ve şerh olunmuştur (s. 52).

19-Hâşiye-i Hedâyâ.

20-İmtihânü'l-Ezkiyâ Şerhü'l-Lübb mine'n-Nahv: Adalı tarafından tarafından tahşîye edilmiştir.

21-Kifâyetü'l-Mübtedî fî's-Sarf: Füzêlâ-yı asrdan Ermenaklı Süleyman Sırrı Efendi tarafından şerh olunmuştur.

22-Risâle fî Usûli'l-Hadîs: 1151(1739) tarihinde Davud-ı Karsî tarafından şerh olunduğu gibi Medine-i Münevvere'de Mahmudiyye medresesi müderrisi iken 1292 (1876) tarihinde vefat eden Yusuf-ı Harputî de mufassal bir sûretde şerh edilmiştir.

23-Ta'lîkat ala Sadri's-Şeria.

24-Amalî tarzında fûnûn-ı Âliyye'den bâhis risâle.

25-Seyf-i Sârim.

26-Risâle mine'l-Adâb.

27Emsile-i Fazlîyye: Malîdümlan Fazlullah Efendi namına telif ve tertîb ettikleri ilm-i sarfdan emsile-i Arabîyye olup muahhiren bir de şerh yazmışlardır (s. 53).

36- BUSTAN MUSTAFA EFENDİ

İhâta-i ilmîyye ve cevdet-i kariha ile marûf bir zat-ı fezâil-nihâd olup Tire- li'dir. Mabâdi-i ulûmu maskatü'rre'si ulemâsından bade't-tahsîl dârü'l-ilm ve'l-irfân olan Dersaadet'e azîmetle bir müddet Çivizâde, Malûl Emîr, İzzetzâde Abdülbâki ve saire gibi füzêlânın derslerinde bulunduktan sonra allâme-i Rûm İbn Kemal merhûmun dersine müdâvemetle beyne'l-akrân mütemeyyiz bir halde ahz-ı icâzete muvaffak oldu. Bu muvaffakiyetini müteakîb Bursa'da Molla Yeğen Medresesi müderrisliğine tayin olunduysa da biraz sonra meslek-i kazaya sâlik olarak Nazilli, Balat niyâbetlerinde bulundu. Bu aralık Tefsîr-i Bey- zavî'nin Surei- En'âm kısmına yazdığı ta'lîkât, mevlânâ Ebussuud ile Çivizâde taraflarından mazhar-ı takdîr olarak cennetmekân Sultan Süleyman-ı Kanunî huzûr-ı hümâyûnlarındaki hüsn şehadetlerine mükâfaten memleketindeki Molla Arab medresesi müderrisliğine tayin buyruldu. Badehu Bursa, Edirne, Dersaadet kadılıklarıyla bekâm olarak kadîaskerlik rütbe-i celîlesine mazhar olup 977'de(1569) azm-i dâr-ı bekâ eyledi. Namazı Fâtîh Câmî-i şerîfi'nde Ebussu-ud Efendi tarafından edâ edilerek Edirne kapusu haricindeki Emir-i Buharî damadı Mahmud Çelebi zaviyesi kurbünde defn edildi. Asâr-ı ilmîyyeleri her vech-i atîdir: (s. 54)

Tefsîr-i Beyzavî'nin Sure-i En'am'ına ta'lîkât-ı müdekkikâne,

Fıkılı'dan Sadrüşşeria'nın ibâdât kısmına hâşiye-i tavîle,

Mebhas-ı Cüz-i Layetecezza'ya Dâir Risale,

Mesele-i Kaza ve Kadre Dâir Risâle,

Kimya-yı Atîka Dâir "Necâtü'l-Ahbâb ve Tuhfe-i Zevî'l-Bâb" isminde bir eser.

37-BUSTANZÂDE MEHMED EFENDİ

Sâbîkû't-terceme Bustan Efendi'nin mahdûm-ı fazîlet-mendi olup pederiyle meâsırı olan efâzıldan ale'l-usûl tahsilini ikmâl ederek taşra müderrisliğine ve niyâbetiyle bir hayli

seyahatdan sonra Dersaadet'e vürûd eyleyüp kadîaskerlik ve müteâkıben mesned-i celîl-i meşihatle bekâm buyuruldu. Beş seneye karîb bu mesned-î celîl'de ifâ-yı vazâifi şer'îyye'ye muvaffak olarak 1006 (1597) tarihinde irtihâl eyledi. Şehzade Cami-i şerifi hatîresinde medfûndur. Merhum-ı müşarünileyh ulûm-ı Arabiyye ve şer'îyye de sahib-i yedd-i tulân olmakla beraber elsine-i selasede inşâd, nazm ve nesîre muktedir bir edîb-i mütebahhir idi. Sultan Süleyman-ı Kânunî'ye söylediği mersiye-i Arabîyye'nin bir kısm-ı Şakâyık-ı Numâniyye Zeyli Hadâyıkü'l-Hakâyık'da mündericidir. Hücetü'l İslâm İmam Gâzâlî'nin meşhûr-ı afak olan ve elsine-i (s.55) Arabîyye'den bile birkaçına terceme edilen îhyâ-yı Ulûm'unu terceme ve ilm-i fıkıhdan beyne'l-ulemâ mütedavir olan Mültekeyi şerh eylemiştir ki ikisi de gayrimatbudur.

38-BUSTANZÂDE YAHYA EFENDİ

Zikri sebk eden Mehmed Efendi'nin mahdûm-ı fezâil-mevsûmudur. İkmâl-i tahsilden sonra devr-i münasib-i ilmîyye ederek İstanbul Kadısı olmuştur. 1049 (1639) tarihinde irtihâl eyleyüp pederi yanına defn edildi. İlm-i' ahlâk'dan cennetmekân Sultan Ahmed hân-ı evvel nâmına yirmi bâb üzere müretteb Türkîyü'l-ibâre Mirâtü'l-Ahlâk namında bir kitâbıyla Mucizât-ı Nebevîyye'den yüz mucizeyi mübeyyin Gül-i Sad-Berg isminde Türkçe mensur bir eser-i kıymetdârî vardır. Bu eserin hatimesi kıt'ayı atîye ile hitam bulmuştur:

Yahya bilirim kârimi ben cümle hatadır

Her kim ki setr eyleye ihsân-ı hudâdır

Ey nâzım-ı asarım olan vâkıf-ı esrar

Etme nazari aybıma bî ayb-ı hudâdır (s56)

39-ÇİVİZÂDE MUHYİDDİN EFENDİ

Mesned-i meşihati ihrâz eden ulemâdan olup Menteşe'da müderrisinden Çivi Efendi lakabıyla mülakkab bir müderrisin mahdumudur. Berây-ı tahsîl İstanbul'a gelerek Taczâde Sadi, Fenarîzâde Muhyiddin ve Kara Balı Efendiler gibi meşâhîrden istifâde eyledi. Bade'l-ikmâl Edirne, Bursa, Çorlu, medâris müderrisliğinde ve 934'de (1527-28) Mısır kadılığında ifayı hizmet etti. 945'de (1538-39) mesned-i fetva ile bekâm oldu. Üç sene dokuz ay mürurunda tekâüd edilerek ihtiyâr-ı inziva kılındı. Ulûm-ı şerîyye'de sâhib-i vukuf idi. El-İsâr fi Şerhi'l-Muhtâr ve Hüsnü'l-Kârî fi't-Tecvid isimlerinde ilm-i fıkıh ve tecvîde dâir eserleri vardır. Tâife-i mutasavvîfâya olan muhabbetsizliğini Şakâyık nakl ediyor. 954 (1547) tarihinde irtihal ederek civar-ı hazret-i Halid (radiyallahu) defn edildi. Damadı Fetevâ-yı Hâmidîyye müellifi Konyalı Hamid Efendi ile mahdûmu Mehmed Efendiler de nâil-i mansıb-i fetvâ olmuştur. (s. 57)

40-HACI SÜLEYMAN EFENDİ

Asr-ı ahîr efâzılından bir zat olup Kırkağaçlıdır. Bidayeti tahsîli meşâhîr-i fûzelâdan Alaşehirli Hacı İbrahim Efendi'de nihâyeti mevlânâ Hadîmî'nin torunu ile Konya ulemâsından müftî Molla Efendi'dir. İkmâl-i tahsîlden sonra memleketine avdetle neşr-i ilme başlayup üç defâ icazet vermeğe muvaffak olmuştur. 1268 (1852) tarihinde irtihal ederek Eski mezarlık denilen Kabristân'da yol kenarına defn edildi. Bu havalice Kırkağaç'ın makarr-ı. ulemâ vasfıyla şöhretine bais vücûd-ı fâzılâneleri olmuştur. Kütüb-i mevcûdeleri nâm-ı fâzılânelerine mensûb medresenin vasatındaki kütübhânedede mevkûfdur. Asâr-ı

ilmîyyelerinden ilm-i âdâb-i münâzara'dan Karatepeli Hâşiyesi; matbu Şerhu Mecâmî li'l-Hadimî, Şerhu Hâtîmetü'l-Usûl, gayrimatbudur. Tarikat-ı Nakşîbendîye'den müstahlifdirler. 1222'de (1808) Alaşehir'de irtihal ederek istasyondan şehre giden cadde kenarındaki kabristânda medfûn olan bu zatın (Alaşehirli Hacı İbrahim Efendi) bazı asâr-ı ilmîyyeleri olduğu mervî ise de bu husûsa dâir Alaşehir'ce-yapılan tetebbuâtından bir semere-i iktitâf edilemedi. (s. 58)

41-HACI EVLİYAZÂDE HACI ALÎ RIZA EFENDİ

Efâzıl-ı ulemâden bir zat olup 1215'de (1801) Mağnisa'da dünyaya gelmiştir. Mukaddemât ulûmu Hicaz'da irtihâl eden pederi Hacı Evliyazâde Hacı İbrahim Efendi'den tahsîl-i ulûm-ı âliyye ve aliyyeyi de Dersaadet ulemâsından Yahya Efendi'den ikmâl ederek Mağnisa'da tedris ve iftâ ile meşgûl oldu. Pek çok defalar itâ-yı icâzeye muvaffak olan ulemâdandır. Halka-i tedrisinden pek çok ulemâ ve fuzelâ yetişmiştir. Meşhûr Kıbrıslı Hacı Efendi mücâzlarının mütemeyyizlerindedir. 1301 (1885) tarihinde Mağnisa'da irtihâl ederek Nişancı Paşa Camiî hatiresinde ve ailesine mahsûs kabristâna defn edildi. Zamanında Mağnisa şehri dârü'l-feyz ve'l maârif olmuş idi. Tâlibîn-i ilm ü irfan olanlar berây-ı tahsîl meşher-i mezkûra şitabân olurlar idi. Melceü'l-Müftîyîn ismindeki dört cild-i kebîr fetvâsının bir takımı Mağnisa fetvâhanesinde manzûr-ı âcizi oldu. Fünûn-ı adîden bâhis İmtihân risalesiyle Mirât Ta'likâtı da vardır. Bir de ferâizden bir eserleri olduğu mervîdir. Tarikat-ı Halvetîyye'den müstahlif idiler. Hüsn-i hatta da mâlik olup hatt-ı destleriyle muharrer mutûn-ı Arabîyye mecmuaları vardır, (s. 59). .

42-HÜSEYİN BİN MEHMED-İ MANDALYATÎ

Asr-ı ahîr ulemâsından bir zât olup Metteşa sancağı dahilinde Milas kazası nevâhisinden Mandalayat nahiyesinin Derince karyesindedir. Tahsilini Dersaadet'de ikmâl ederek Beyazid Câmi-i şerîfnde neşr-i ulûm ve itâ-yı icâzeye muvaffak oldu. Badehu huzûr-ı hümâyûn muhâtabalığı ve müahhıran mukarrerliğine nâil olarak 1305 (1887) tarihinde sıla tarikiyle maskat-ı re'sine geldiğinde irtihâl etdi. Ulûm-ı Arabiyyenin ekser şuebâtında ve be-tahsîs sarf ve nahivde ihtisâs-ı tamme mâlik idi. Şerhu Ta'lîmüt-Evzân, Risâle fî Ta'lîmî'l-İlm ve Mevzua ve Gayetihî, Risâle fî Kelîmeti's Şehâde, Risâle fî Hak-ı İbn isimlerinde resâili 1216 (1802) tarihinde tab olunan mecmuasında mevcuddur. Mîzânü's-Sarf, Şerhu Dibâce-i Muğniyüt-Tullâb, Fevâid-i Emsile, Şürûtü's- Salât, Ta'likât ale'l-Muğniyüt-Tullâb gibi asâr-ı matbuası ve Fevâid-i Lâmiyye Şerhi, Muhaşşi-i Muğniyüt-Tullâb ve şâire gibi asâr-ı gayrimatbuası da vardır.

43-HIZIRŞAH BİN ABDÜLLATİF-İ MENTEŞAVÎ

Müellifin-i kirâmdan bir zât-ı fezâil-nihâd olup Menteşalı'dır. Mukaddemât ulûmu memleketinde tahsîlden sonra İstikmâl-i feyz-i (s.60) ulûm sâikasıyla onbeş sene kadar hitta-i Mısıriyye'de ikamet eyledi. Allâme Tusî'nin Memâlik-i Osmânîyye'ye geldiği istima etdiğinden gelip kerrâren allâme-i müşarünileyh ile musâhabe ve mübâhese etdi. Evkâtını

mücerred tahsîl ve tekemmüle sarf eden füzêlâdandır. 853 (1449) tarihinde memleketinde vefat eyledi. Şerhu Tecvîd, Ta'likât ale'l-Mevâkîf, Ta'likât ale't-Telvîh, Hâşiye ala Mollâzâde gibi asâr-ı ilmîyyesi vardır. Bursa'da Zeyniler'de medfûn mahdûmu Dervîş Mehmed Efendi de füzêlâdandır.

44- DAVUD-I KARSÎ

Müteahhîrin-i ulemâ-yı Osmanîyye'den zühdü gâlib bir zât olup Karslı'dır. Tahsîlini Dersaadet ve Mısır'da ikmâl eyledi. Beyne'l-ulemâ mütedavil olan asârının meşhûru 1151 (1738) tarihinde Mısır'da telif ettiği Şerhu ala Usûli'l- Hadîs li'l-Birgivî'dir. Risâle Mine't-Tefsîr, Şerhu Kasîde-i Nuniyye mine'l Akâid, Şerhu Muhtasarü't-Tehzîb el-müsemma be-Tekemmületi Mine'l-Mantık ve'l-Adâb, Şerhu İsağoci mine'l-Mantık, Risâle fî Beyân-ı Kazâyı Kadr minel-Kelâm, Şerhu Emsile mine's-Sarf gibi asâr-ı sâiresi de vardır. İşbu asârdan Usûl-ı Hadîs ile Nûniyye ve Emsile şerhleri matbudur. 1160 (1747) kûsür tarihinde Birgi'de irtihâl ederek (s. 61) ulemâ-yı meşhûre-i Osmanîyye'den Birgivî Mehmed Efendi merhumun yanına defn edildi. Mahdumu Ömer Efendi'nin de beraberinde medfûn olduğu seng-i mezarından anlaşılmalıdır.

45- RESUL BİN SALÎH-İ AYDINÎ

İlm-i fıkıhdan sâhib-i ihtisâs ulemâdan bir zât olup Aydınlı'dır. Fetevâ-yı Adliyye nâmıyla telif kerdesi olan Arabîyü'l-ibâre bir cildten ibâret fetevâsını 966 (1558) tarihinde el-yevm Akhisara tâbi bir nahîye olan Marmara Kadîsı iken cennetmekân Sultan Süleyman-ı Kanunî'nin emr ve işaretiyle telif ve tertib eylediği Keşfü'z-Zünûn da muharredir. Fetevâsl Selanik'de manzûr-ı âcizi olmuştur. Tarîh-i vefatı 978 (1570) de kabri İzmir'de Seyyid Mükerrremüddin Dergâhındadır.

46-RECEB EFENDÎ

Meşâhîr-i ulemâdan bir zât olup manzûr-ı âcizi olan bir icâzetnâmede Diyarbekirli Amidî olmak üzere muharredir. Mevâız ve ahlâka müteallik 97 bâb üzere müretteb Arabîyü'l-ibâre Câmiü'l-Ezhâr ve Letâifü'l-Ahbâr ismindeki eserini 1060 (1650) senesinde Tire'de Câmi Atîk ve Cedîd vâizi iken telif (s.62) etdiğini hatîme-i kitâbda zikr ediyor. Veşîletü'l-Ahmedîyye ve'z-Zerâü's- Sermedîyye ismindeki 1087 (1676) tarihinde ikmâl eylediği Tarîkat-i Muhammediyye Şerhi miyân-ı ulemâda mütedavildir. Tire'de beyne'l-havass Dârülhadîs Câmiî nâmıyla benâm olup Yeniceköy mahallesi civarında kâin mescidin pişgâh-ı cenubisindeki vâsi kabristânda medfûndur. Seng-i mezarında yazı yoktur.

47-RODOSÎZÂDE MEHMED EFENDÎ

Füzêlâ-yı erbâb-ı kalemden bir zât olup Ayasuluğlu'dur. Tahsîl ve tefeyyüzü Dersaadet'dedir. 1113 (1701) tarihinde irtihâl ederek mihmandâr-ı cenâb-ı peygamberi hazret-i Halid bin Zeyd el-Ensârî civarında sâhib-i Tarih-i Heşt Be- Hişt mevlânâ İdris-i Bitlisî'nin binâ etdirdiği İdris köşkü denilen mahale defn edildi. Asârının meşhûru İbri Hallikan şöhretiyle marhuf 681 (1282) tarihinde vefât eden Kadî Şemseddin Ebi'l-Iyas Ahmed'in Vefiyâtü'l-Ayân fî Enbâi'z-Zemân ismindeki terâcim-i ahvâl kitabının tercemesidir. Bundan başka Hamse-i Nizâmî'yi, Harâc-ı Ebî Yûsufu, Acâibü'l Mahlûkâtı, Dîvân-ı Urff'den dört kasideyi terceme eylediği gibi kütüb-i mütedâvilenin bazılarında da havaşî ve ta'likâtı vardır. Asârından yalnız İbn Hallikan Tercemesi matbûdur. (s. 63)

48-ZEYNÎZÂDE HÜSEYİN EFENDİ

Ulûm-ı âliyye-i Arabîyye'nin ekserinden ve be-tahsîs ilm-i nahivde sahib-i ihtisâs-ı tamme bir zât olup Bursalı'dır. 1167 (1754) tarihinde Aydm'da irtihâl eyledi. Söbuce-kapusu ismindeki kabristanda medfûndur. Talebe-i ulûmun teshîl-i tahsillerini mûcib olan matbû Avâmîl, İzhâr-ı Kafîyye muarrebleri asârının meşhûrlarıdır. Ziyaret ettiğim seng-i mezarında yazı yoktur. Baş tarafındaki taşın başında halkavî bir delik vardır.

49-SİNAN EFENDİ

Ulemâ-yı a'lâmdan bir zât olup Muğla kurâsından Leyne karyesindedir. İlm-i hadîsden meşhur Mesâbih-i Şerifi terceme eylemiştir ki bir nüshası Muğla Kütübhânesi'nde mütâlaa-güzârım oldu. Bu tercemenin 1030 (1620) tarihinde hitâm bulduğu ye! mütercimim 30 sene Gelibolu civarındaki Bolayır'da ikâmet eylediği terceme-i mezkûrede musarrahdır. Tercemenin nihâyetindeki manzûme ebyâtundan beyt-i, âti dere edildi:

Diyâr-ı Menteşâ'dandır ki Leyne hâkîdir hâkim

Hüsameddin Fakih oğlu Sinan âdım Ebu't-taksîr (s. 64)

50-SÜKÛNÎ MEHMED EFENDİ

Füzelâ-yi meşâyîhden bir zât olup sâbıkü't-terceme Şeyh Nüzûlî Efendi'nin mahdûm-ı fezâil-mevsûmudur. Mevâıza müteallik olup beyne'l-ulemâ Mecâlis tabir olunan eserler vadisinde ve fakat muhakkıkâne ve müşikâfâne bir tarzda Bedâatü'l-Vâizîn isminde Arabîyü'l-ibare mufassal ve mükemmel bir eseriyle zamanına kadar mevcut olan İsağoci şerhlerinin heman kaffesinin muhteviyâtını câmi olmakla beraber ilavât ve mebâhis-i lâzımeden dere edilmek şartıyla Câmiü's-Şürûh nâmında Arabîyü'l-ibare bir de İsağoci şerhi vardır ki gayrimatbû olan her iki eseri de ulûm-ı âliyye ve aliyedeki ihtisâsına delil-i kâfidir. Pederlerinin irtihâlden evvel tarik-i hacda vefat eyledi.

51-ŞEMSEDDİN-I AYDINI

Füzelâ-yı şuarâdan zû-fünûn bir zât olup Aydınlı'dır. Tahsîlinin bidayeti memleketinde nihâyeti İran'dadır. Avdetinde Fâtih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin mazhar-ı takdîr ve iltifatları oldu. Sultan-ı müşarünileyhin arzularıyla kibâr-ı ulemâ-yı İran'dan Abdülkâdir-i Acemi ile mebâhişâtından bulunarak isbât-ı fazilet eyledi. Elsin-i selasede inşâd-ı şiire kadir bir şâir-i muktedir idi. Mahlası (s. 65) Nahiff'dir. 900 (1495) tarihi hudûdunda Bursa'da irtihâl etdi. İlm-i edvâr'a dâir telif-i kıymetdârı olduğu Terceme-i Şakâyık'da mündericdir.

52-SÖBÜCELÎ MEHMED EFENDİ

Zümre-i müellifinden bir zât olup Aydın nevâhisinden Söbüceli'dir. Nahiye-i mezkûre kurâsından Dede karyesinde medfundur. Şerhu İzhâr el- müsemmâ be-Fethi'l-Esrâr, Şerhu Maksûd, Şerhu Kifayetü'l-Mübtedî gibi asârı olduğu Karabaşzâde-i İzmirî'nin eserinde muharrerdir. Seng-i mezarında muharrer ibare ber vech-i atîdir: -

Ziyâretten murad olan duadır

Bu gün bana ise yarın sanadır

Merhûm ve mağfur Şeyh Mehmed Efendi'nin

ruhuna Fatiha sene 1161 (1748)

53-SARI İBRAHİM EFENDİ

Atîyü'l-terceme Çakır Ahmedzâde merhûmun en benâm mücâzlarından olup Aydın Yenipazan'ndandır. Ödemiş'de ikmâl-ı tahsilden'sonra Aydın'da neşr ve iftâ ile imrâr-ı hayât-ı câvidânî eyledi, (s. 66). 1312 (1896) tarihinde ifâyı hac-ı şerîfden sonra Medine-yi Münevvere'ye bir konak mesafede vâki Berrü'l-Mâşi nâm mahalde rahmet-i rahmana mekârın oldu. Dokuz defa itâ-yı icâzeye muvaffak olan efâzıldandır. Celal ve imkân Gül-nebevîlerine Akâid İ'samî'na ta'likâtıyla Türkçe istiâre risalesi vardır ki cümlesi gayrimatbudur.

54-TAVASÎ ALİ EFENDİ

Ulûm-ı Arabîyye'nin bâ-husûs fıkıh şubesinde sâhib-i ihtisas bir zât olup Tavas kazasının merkezi olan Yaranköme kasabasına bir saat mesafede vâki Uzun-bunar karyesindedir. Mecmaü'n-Nükûl ani'l-Ulemâi'l-Fühûl isminde bir cild-i kebîr üzere müretteb Arabîyü'l-ibâre menkûlâtı muharrer Türkçe fetevâsının birer nüshaları Tavas müftüsü Efendi ile kal'a-yı Tavas'da manzûrum oldu. Uzunbunar'da ziyaret ettiğim seng-i mezarında yazı yoktur. Ancak fetevâsının 1161 (1748) tarihinde yazıldığına göre o tarih ricâlinden olduğu anlaşılıyor, (s. 67)

55-TATZÂDE HÜSEYİN EFENDİ

Ulemâ-yı a'lâmdan bir zât olup Kara Osmanzâdelü tarafından Tire'den Mağnisa'ya celb edilmiştir. İla ahırî'l-ömr Mağnisa'da neşr-i ilmle meşgûl oldu. 1214 (1800) tarihinde irtihâl ederek Paşamezarlığı denilen kabristâna defn olundu. Celâl Haşiyesi, Kadı üzerine Ümm Hâşiyesi, Muhtasar Müntehi Hâşiyesi, Kadı Mîr Hâşiyesi ve şâire gibi asâr-ı ilmîyyesi vardır. Havaş-ı mezkûre Mağnisa'da Müsellem Camiî Medresesi Kütübhânesi'nde manzûr-ı âcizi oldu.

56-ABDULLAH BİN YUSUF BİN MEHMED BİN YAŞÎ-İ EL-KESTELÎ

Ulûm-ı Arabîyye'nin be tahsîs ilm-i lügat şubesinde sâhib-i ihâta bir zât olup Aydın sancağı mülhakatından Nazilli kasabası kurâsından Kestel karyesindedir. Yazma bir nüshası Selanik'de Saatli Câmî-i Şerîfi Kütübhânesi'nde mânzûrum olan Mirkât isminde Türkçe bir cild-i kebîr eser-i lugavîsindeki lügatdan 14 bininin Sıhâh-ı Cevherî'den 16 bininin Kâmûs'dan alındığını, mukad- demede zikr eyliyor. Asârını mühimme-i lügavîyyemizden olan bu eserin ehemmiyeti müstağni-i tarif ve izâhdır. (s. 68)

57-IYŞÎ MEHMED EFENDİ

Bir mah'zen-i güzîn ulûm olan bu zât-ı âlî Tire'de zîver-bahş-ı mehd vücud olmuşdur. Memleketi ulemâsından mebâdî-i fûnûnu tahsil-i usûl ve fûruyu malûmeyi tekml etdikten sonra muallim Ataullah Efendi'den mülazemetle tevfir-i nasîbe-i fazîlet ederek Bayındır'da Hacı Sinan Medresesi'ne yirmi beş akça ile müderris tayin kılınmış idi. Bu esnada şöret-i ilmîyyesi gitdikçe intişâr ediyor, merâtib-i sûverîyyede dahi terakkî eyliyordu. 990 (1582) senesinde kırk akça maaşlı bir medreseye tâlib olarak sadr-ı Anadolu Zekerîyya Efendi huzûrunda Edhemzâde Şeyhî, Karamanîzâde Mehmet Efendiler'e imtihân olmuşlar, cümlesi de isbât-ı liyâkat ve iktidar etmişlerdi. Fakat sâhib-i terceme bir müddet sonra bu meslekten

ferâğ ve ihtiyâr-ı uzletle talim-i ulûm ve telif-i asâra sülûk eylemiş ise de telifât-ı fâzılânesiyle gösterdiği uluvv malûmât ve ihâta ve neşr-i ulûm husûsunda ibrâz eylediği hizmet-i mebrûresi min külli'l-vücûh mükâfâtını icâb ettirmekle Tire'deki İbn Melek medresesi bir vechle tedris ile iştigâl ve efâza-i âb-ı zülâl-ı fazl u kemâl ile ihyâ-yı (s. 69) eyyâm ü liyâl ederken 1016 (1637) tarihinde âlem-i ebedîye irtihâl etmişlerdir. Başlıca asâr-ı fâzılâneleri ber veeh-i atîdir:

- 1-Nısf-ı Kur'an'a kadar Tefsîr-i Şerif,
- 2-Şerh-i Gülistân,
- 3- Şerh-i Vird-i settâr,
- 4-İlm-i Maanî'den Mûnekahât-ı Meşrûha,
- 5-Usûl-ı fıkıh'dan bir metn-i metin,
- 6-Muhtâr-ı Sihâh tarzında bir lûgat,
- 7-Telhîs-i Tarikat-ı Muhammediye,
- 8-Telhîs-i Ravzatü'l-Ulemâ,
- 9-Şerh-i Mülteka,
- 10-Netâyicü'l-Ezhân mine'l-Kelâm: Bir nüshası Kasaba Kütübhânesi'nde manzûrum oldu.
- 11-Hakâyikü'l-Usûl: Bir nüshası Akhisar Kütübhanesi'nda manzûrum oldu.

Bunlardan başka resâil-i mütenevviyasi ve asr-ı tabiat-ı şiiiriyyesi vardır. Mahdûmu Nurşî Ahmed Efendi de fûzelâdan bir zât olup kastde-i Tantaraniy- ye'ye nazîresi vardır. Bu zât-ı âlîden başka ulemâ-yı Osmanîyye içindeki Mültekaşârihlerinden bazıları:

1. 964'da (1557) vefat eden Süleyman bin Ali el-Karamanî
2. 1034'de (1625) vefat eden Şeyh Halil Resûl es-Sünbülî el-Akçaçayî (s.70)
3. 1034'de (1625) vefat eden Bustanzâde Mehmed Efendi,
4. 1048'de (1669) vefat eden İsmail bin Sinan-ı Sivasî, dört cildedir,
5. 1052'de (1673) vefat eden Mehmed bin Ahmed Ebissuud es-Sıddıkî el- Manastırî ismi Mûntehîyü'n-Nehr'dir.
6. 1055'de (1676) vefat eden Halicü'l-Bihâr müellifi Kassabzâde Mehmed el-Münifi
7. (1689) vefat eden Abdurrahim-i Maraşî
8. 1087'de (1677) vefat eden Abdürrahman-ı Hisalî,
9. 1135'de (1723) vefat eden Şeyh İsmail Hakkı hulefâsından Şeyh Vahdeti Osman Efendi,
10. 1165'de (1752) vefat eden Mehmed el-İzmirî,
11. 1170'(1757)'de vefat eden Mehmed bin Yusuf,
12. 1100'de (1689) vefat eden Damad Abdurrahman bin Şeyh Mehmed,
13. 1101'de (1690) vefat eden Şeyh Niyazi-i Mısırî hulefâsından Mustafayı Uşşakî
14. 1180'de (1767) vefat eden Seyyid Hasan bin Ali el-Kaysirî
15. 1115'de (1704) vefat eden Abdünnafi-i Kırımî
16. 1065'de (1686) vefat eden Mevkûfatî Mehmed Efendi.
17. 1170'de (1757) vefat eden Yayabaşı İmamî Mehmed Efendi.
18. 1105'de (1694) vefat eden Edirneli Murtaza Efendi, (s. 71).
19. 1127'de (1715) vefat eden Divrigili Abdurrahman Paşa,
20. 1093'de (1682) vefat eden Mustafa bin Ömer-i Üsküdarî,
21. 1227'de (1813) vefat eden Feyzullah bin Velîyüddin-i et-Tarsusî sümme'l-Debrevî,

22. Kuşakcızâde 1152'de (1740) vefat eden Bursalı Kuşakcızâde Mehmed Dede'nin oğludur.
23. 1014'de (1635) vefat eden Ali bin Şerefeddin eş-şehir be-Zarifi
24. 1120'de (1709) vefat eden İ'raczâde Ahmed Efendi,
25. 1140'da (1728) vefat eden Ebubekir bir Ahmed-i İzmîdî
26. 1068'de (1689) vefat eden Hâfız Mustafa Efendi bin Mehmed

58-ABDÜLKERİM-İ AKHİSARÎ

Kibâr-ı ulemâ ve meşâhîr-i münşiyandan bir zât olup ulemâ-yı. meşhûreden Akhisarî Sinan Efendi'nin ferzend-i ercümendidir. Tahsilini İstanbul ulemâsından bade'l-ikmâl Mısır'a azimetle mütehasısîn-ı ilm-i Kur'an'dan Şeyh Ali Makdisîden ilm-i kıraat ve müfessir ve muhaddis-i meşhur Bedreddin-i kavvaff'den ilm-i hadîs ve tefsîr icâzelerine muvaffak olarak avdetinde neşr ve tedrîse başladı. Badehu Halep, Mısır, Galata mevleviyetlerinde ifâ-yı vezâif-i şeriyye eyledi. 1038 (1659) tarihinde Dersaadet'de irtihâl (s. 72) ederek Edirne kapusu haricinde pederi yanma defn edildi. Şakâyık-ı Numâniye Zeyli makâmında olmak üzere telifine hâmerân-ı fazîlet olduğu Arabîyü'l- ibare Vefiyyât'ını ahiren Türkçe'ye terceme eylemiştir. Bir de yazdığı muhteli fül-meal mekâtibiriden mürekkebe değerli bir münşeât'ı vardır.

59-ÂLİM MEHMED BİN HAMZA HACI EMİRZÂDE

Ulûm-ı âliyye-i Arabîyye'nin ekserinde bilhassa fenn-i celîl-i fıkıhda sâhib-i yedd-i tûla bir zât olup Aydınlı'dır. Müddet-i medîde Aydın müftülüğünde ifâ-yı vezâif-i şer'îyye eyledi. Tarih-i irtihâlî seng-i mezannda 1204 (1790) olmak üzere menkûşdur. Zeynizâde merhûm karşısında yol kenarında medfûndur. Kurbünde Aydın ulemâyı benâmından 1253 (1838) tarihinde vefat eden Sücudî İbrahim Efendi'nin kabri meşhûddur. Asarı resâil tarzında olup kısım-ı azamı fıkıha âiddir. Bazılarının isimleri ber vech-i âtîdir:

Risâle fî Beyân-ı Ahkâm-ı Cum'a, Talak-ı Selase, Masrîfû'z-Zekât, El- Mish ale'l-cehin, Ahkâmü's-Şehîd, Ed-Dûd fî't-Taamı hülli ya ekl, El-kadrü'l- Mesnûn fî'l-Lihye, Ehâdis-i Mevzua, Tarifü'l-İtlak, Risâletü'l-Cum'a, Fî Mesâilî'l-Fil'dir. 48 risâleyi havî bir mecmuası da Mağnisa'da (s. 73) Hacı Hüseyin Ağa Kütübhânesi'nde manzûr-ı âcizi oldu. Atîyü'l-terceme Hâce Abdurrahim Efendi'nin büyük biraderleri Palabıyık merhûmün üstâd-ı ekremidir.

60-ATAULLAH MEHMED EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)

Meşâyih-i İslamîyye'nin terâcim-i ahvâlini mübeyyin olan Devhatü'l- Meşâyih ile müteahhirin-i şuarâ-yı Osmanîyye'nin terâcim-i ahvâlini mu'lin olan Tezkîre-i Fatîn'de muharrer olduğu üzere sahib-i terceme Mehmed Atullah Efendi şeyhülislâm-ı esbak Esad Efendizâde Mehmed Şerif Efendi merhûmün sulbünden 1173 (1760) tarihinde kehvare-i zîbvücûd olup 1185 (1772) senesinde tarîk-i feyz- refik tedrise dâhil ve 1197'de (1783) Galata mevleviyetine nâil olduktan sonra 1204'da (1790) Edirne mevleviyeti payesini ihrâz ve 1206'da (1792) Mekke-i Mükereimme mevleviyetine mazhariyetle azm-i cânib-i Hicaz eyleyüb

bade'l-avde 1208'de (1794) kaza-yı Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye ilâvesiyle hizmet-i müstevcibü'l-mefharet kazaya memur ve 1213'de (1799) Anadolu 19'da (1805) Rumeli kadîaskerliği pâye-i muteberelerine nâiliyetle vayedâr-ı şâdi ve hubûr buyurulup 21'de (1807) lâbis-i libâs fetvâ ve 22'de (1808) müfâreket ve ertesi günü sâniyen cay ve alay-ı mezkûra mukarenetle kâmrân buyurulmuş 23'de (1809) mazûlen Bebek'deki sahilhânesinde (s. 74) ibadet-i rebb-i kadîr ile meşgûl iken arpalığı olan Aydın Güzelhisarı kendisine cây ve me'va kılınup 1236'da (1821) âzim-i dâr-ı me'va olarak Eski Yeni Câmî-i Şerif hatırasına üstâdi atîyü'l-terceme Hâce Münib Efendi yanına vedia-yı hâk-ı fenâ kılındı. Müşarünileyh elsine-i selasede inşâd nesr ve nazma muktedir bir zât-ı maârif-sımât olup Tefsîr-i Beyzavî'ye na tamam Türkîyü'l-ibare hâşiyesi, Bürhân-ı Katî'a kâtibâne takrizi, Akâid-i Vahhâbiye'nin redd ve ibtâlîne dair kadîasker Alizâde Efendi'nin risâlesine şerhi, müşeatıyla müretteb dîvânı olduğu gibi fetevâ-yı marûfeden Behçet ve Netice ile Füyûziyye'nin elfâz ve ibarâtına telhîs ve tenkîh ve Molla el-Kârî'nin Menâsık-ı Hacc'ını ihtisâr eylemiştir.

61-ABDULLAH-ITİREVİ

Ulûm-ı Arabiyye'de iktisâb-ı rûsûh eyleyen ulemâdan olup Tireli'dir. Ferâiz'den Sırâciyye'ye Fevâid-i Sırâciyye namıyla mükemmel bir şerhi ve "amilü's-sâlihât" ayet-i kelimesindeki "salihât" kelimesinin mefûl-i mutlak olduğuna kâil olarak sarf, navih, vaz-ı kelâm, hikmet, ilahî, maanî, usûl ilmlerine tatbiken şerhine dâir risâlesiyle Risâle fî Keramet-i Ben-i Adem, Risâle fî Kavlihi Teâlâ, El-Malü ve'l-Benûne, Ziyetü'l-Hayâti'd-Dünya, Risâle fî'l-İhtilâfât fî'l-Akl, Risâle fî Kelimetü'l-Düne, Risâle fî Hadîsi Ehabbü'l-Kelâmi ilallahî Sübnane'hü ve'l-Hamduallah, Risâle fî La ilaheillallahü, Risâle fî Hadîsi Ahru Ma Yehrecü min Kulûbi's-Sıddıkîn, Hubbü'l-Câh, Risâle fî'l-Hızır ve'l-İlyas, Risâle fî'l-İlm, Risâle fî Kavlihi Teâlâ inna Nezzelnâ isimlerinde risaleleri vardır. Lisari-ı tasavvufa da vâkıf oldukları, eserlerinden istidlal olunmaktadır. Bu vilâyet meşâhîr-i ulemâsından Ödemişli Çakır Ahmedzâde bidayeten sâhib-i tercemeden taallüm eylemiştir. 1249 (1834) tarihinde Tire'de irtihâl eyledi. İstasyondan hükümete gelen yol üzerindeki ufak kabristânda medfûndur. Seng-i mezarında ibâre-i atîye mahkûkdur:

Musannıfından Tirevî es-Seyyid Abdullah Zühdü rûh-ı şeriflerine Fatiha ihdâ oluna sene 1249 (1834)

1255'de (1840) vefat eden mahdûmu Ahmed Efendi de yanında medfûndur.

62-ABDURRAHİM EFENDİ (HACE)

Pây-taht-ı hilâfet-i İslâmiyye meşâhîr-i ulemâsından Palabıyık şöhretiyle benâm Muğla nevâhiyesinden Ulah Mehmed Efendi mefhûmun birâder-i fazîletmendidir. İkmâl-i tahsîl ve itâ-yı icâzeye muvaffakiyetden sonra bir müddet Saray-ı Hümayûn muallimliğinde bulundu. Bادهu (s. 76) Fâtih medresesinde uzlet-güzîn olarak telif ve ibâdetle imrâr-ı hayât eyledi. 1252 (1837) tarihinde irtihâl ederek Edirne-kapusu haricinde fukahâdan İbrahim Çelebi merhûmun yanına defn edildi. Allâme Ali Kuşçu'nun ulûm-ı Arabîyye'nin hemân her şubesinden bâhis olan Unkûdü'z-Zevâhir yine mükemmel ve matbû bir şerhiyle bazı kütüb-i mütedavîleye ta'likâtı vardır. Mahdûm-ı fezâil-mevsûmu esbâk müneccimbaşı Osman Saib

Efendi de erbâb-ı maarifden bir zâtdır. 1252 (1837) tarihinde basılmış Ahkâmü'l-Emrâz isminde Türkçe bir eser-i tabîsi vardır.

63-ALİ HICABÎ EFENDİ (YORGANCIZÂDE)

Ulemâ-yı meşhûreden bir zât olup Denizli'dendir. Şerhu Arûz-ı Endülisî ile Şerhu Şâhidî gibi asârı olduğu Denizli'de tahkîk edildi. Vefatı seng-i mezarında şu tarihedir:

Bin iki yüz elli üç'de rihleti

Fatiha hem sûre-i ihlas be-hûn

Atîyü'l-terceme Yayaköylü Hacı Ahmed Efendi başlıca mücâzlarındandır. Denizli'nin bir ismi de Lazkiye olduğu seyyâh-ı meşhûr İbn Battuta'nın Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l (s. 77) Enzâr ismindeki seyahatnamesinin birinci cildinin on yedinci sahifesinde ve Terceme-i Şakâyk'da Merkez Efendi bahsinde musarrahdır. Esasen Lazkiye'nin ismi de Denizli'ye bir saat mesafede el-yevm harabe-i cesîmesi meşhûd olan kadim Leodikya şehrinden alınmıştır.

64-OSMAN ABDÜLMENNAN EFENDİ

Ulemâ ve meşâyîh-i Nakşibendîye'den bir zât olup Sanduklu kazasının Şeyhlü-Çivril nahiyesindedir. Ulûm-ı resmîyyeyi pederinden tahsil ederek Dersaadet'e azimetle Sivrihisari Osman Efendi'den inâbet ve ahz-ı icâzete muvaffak oldu. Bu aralık Denizli'ye avdetle mukaddemâ Denizli'de ihtiyâr-ı ikâmet ve 1272 (1856) tarihinde dâr-ı ukbâya rihlet ederek Deretekye nâm mahale defn edilen hulefâ-yı Nakşibendîye'den Şirvanî Hacı Ahmed merhûmun kerîmesini tezevvüce makâmına kâim olarak tedris ve irşada başladı. 1301 (1885) tarihinde irtihâl ederek kayınpederi yanına defn edildi. Şerhu ala Kasîdeti'l-Muaşerât lî-Şeyhi'l-Ekber el-müsemma be-Me'vayü'v-Regâib fî Mecdi'n-Nesâyîh, Terceme-i Miftâhü'l-Maiyyetan fî Tarikati'l-Nakşibendîyye, Hülâsatü'l-Mantık fî Şerhi Tezhîbi'l-Mantık isimlerindeki (s. 78) matbu ve Eyyühe'l-İhvân, Meclis-i İydeyn, Risâle-i Nutkîyye isimlerinden gayrimatbû asârı vardır.

65-GAVVAS EFENDİ

Ulûm-ı Arabîyye'de iktisâb-i rüsûh eyleyen fuzelâdan olup Sökeli'dir. Bazı mervîyâta göre mahlasları Hâvass'dır. İzhâr şârihi Adalı merhûmun üstâdı olduğu cümle-i riyâvâtdandır. Söke'de medfûn olup seng-i mezarında yazıdan eser yokdur. Asârından ilm-i fıkıhdan Mülteka ve ilm-i nahivden Kafîye şerhi olduğu mervîdir.

66-KARA BALI

Ulûm-ı Arabîyye mütehasıslarından bir zât olup Aydınlı'dır. Dersaadet'e giderek Hatîbzâde ve Sinan Paşa gibi efâzıldan tekmîl-i tahsîl eyledi. 925 (1519) tarihinde irtihâl ederek Zeyrek civarında Hayrettin Paşa Hammâmı kurbünde bina ettiği mescid hatırasına defn edildi. Fünûn-ı muhtelifeden bâhis olup beyne'l-ulemâ Kara Şeydi Sualleri nâmıyla marûf esile-i muhtelifeye ecvibe-i mufassala tahrîr etdi. (s. 79)

67-KUŞ ADALI ŞEYH MUSTAFA BİN HAMZA

Ulûm-ı âliyye mütehasıslarından olup Kuşadası'ndandır. Beyne'l-ulemâ marûfiyyetine bâdî olan Birgivî Mehmed Efendi merhûmun İzhâr'ına 1085 (1674) tarihinde yazdığı Netâyîcû'l-Efkâr isimindeki şerhidir ki mevlidei Trobzonî muvattmân Amasî olan Mustafa Efendi tarafından Menâfiyü'l-İhyâr ismiyle ve mevliden Ahıshavî muvattınan İstanbulî Mustafa bin Dede tarafından da Gâyetü'l-Enzar ismiyle tahşîye ve tab edilmiştir. Birgivî merhûmun İmtihânü'l- Ezkiyâ'sını da tahşîye eylemiştir. Kuşadası'nda medfûndur. Seng-i mezannda yazı yoktur.

68-KUŞADALI ŞEYH AHMED EFENDİ

Sâbıkü't-terceme Adalı'nın muktedir tilmizlerinden olup Kuşadalı'dır. Şiddet-i zekasından nâşî Keskin lakabıyla benâm idi. Birgivî Mehmed Efendi merhûmun Um-i sarfdan Kifâyetü'l-Mübtedi'sini ilm-i nahivden Avâmil'ini şerh eylemiştir ki her ikisi de matbûdur. İlm-i hadîsden de bir eseri olduğu mervîdir. Kuşadası'nda Paşaçeşmesi denilen mahalde medfûndur. (s. 80)

69-KARATEPELİ

Ulûm-ı âliyyede kisb-i ihtisâs eden ulemâdan olup İbn Karatepeli şöhretiyle benâmdır. Aydın kurâsından Karatepe karyesindedir. İsmi Hasan bin Mustafa olup ikmal-i tahsîlden sonra bir müddet müftilikde ifâ-yı vezaif-i şeriyye ederek badehu Adana'ya hicret müehhira maskat-ı re'sine avdet eyleyüp 1191 (1778) tarihinde rihlet etdi. Karatepe'de medfûndur. Mevlânâ Mahmud-ı Antakî'nin beyne'l-ulemâ mütedavil olan İstiare risâlesine vakıfane bir şerhiyle bir de ayrıca ta'likâtı vardır ki her ikisi de matbûdur. Bunlardan başka fûnûn-ı sâireden bâhis gayrimatbû asârı da olduğu mevsûken mervîdir. Tefsîr-i Kadî'nin bir kısmına hâşiyesi vardır. Mehmed Hilmi-i Adapazarî'nin hâşiyesinde bir müddet Adana'da tavattun eylediği mezkûrdur.

70-KİRLİ HAS ANZÂDE HACI MUSTAFA HAMDİ EFENDİ

Mazanna-i kirâm ve fûzelâ-yı benâmdan bir zât olup Ödemişli'dir. Konya müftîsi olan efâzıl-ı Nakşibendîyye'den Abdülhad Efendi'den 1214 (1800) tarihinde ulûm-ı resmiyye ve sülûk-ı Nakşibendîyye icâzenâmeleriyle müşerref olduktan sonra İzmir'de ihtiyâr-ı ikâmet ve ifâde-i (s.81) ilmîyeleriyle tâlibîn-i ilm ü irfânı nâil-i feyz ü fazilet eyleyüp 1308 (1892) tarihinde dâr-ı bekaya rihlet etdiler. Kemer Kabristânı'nda defn-i hâk-ı mağfiretdir. Merhûm-ı müşarünileyhin hafızalanyla ihâta-i ilmîyeleri teslîm-kerde-i havass ü ulûm olduğu gibi ittika ve mücâhedeleri de müselle-i enâm idi. Bazı âyât-ı kerîmenin muhâkemeli bir sûretde tefsirlerini mübeyyin olup Ta'birât-ı Kur'âniyye ismiyle müsemmâ mütâla güzârım olan gayrimatbû risâleleri ilm ü fazllarının şahididir. Bu zâtın yanında İzmir'ce mazannadan bulunan ber vech-i esâmî zevât medfûndurlar:

1205'de (1791) vefat eden Şeyh Zekeriyâ-yı Kırımî

1239'da (1824) vefat eden Ahaveyn şöhretiyle benâm Şeyh İbrahim-i İzmirî

1245'de (1830) vefat eden Nazurzâde Şeyh Ahmed Efendi

1265'de (1849) vefat eden Zağravî Ahmed Fatih Efendi

1150 (1738) tarihinde muharrer nüshası Alaşehir'de Şeyh Sinan Kütübhânesi'nde manzûrum olan Tezkiretü'l-Ebvâb ismindeki Binâ şârihi Hasan bin Mehmed bin Hasan Efendi de Ödemiş'den yetişen ulemâdandır. (s. 82)

71- MEHMED MUHYİDDİN KAFİYECİ(KAFİCİ) EBU ABDULLAH MEHMED BİN SÜLEYMAN BİN SA'D BİN MESUD

Mütebahhırın-i fuzelâdan bir yegâne-i ilm ü kemâl olup 788 (1386) tarihinde Bergama'da mehd-arây-yı şuhûd olmuştur. Tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, mantık, nahiv, heyet ve ulûm-ı sâirede yedd-i tulâ sahibi olduğuna yazdığı asâr-ı müdekkikâne şâhid-i âdildir. Şuyûtî gibi bir allâme-i rüzgârın ustâd-ı fezâilmendi olduğuna söylemek vasf-ı kemâline dair başka söz irâdına hâcet bırakmaz.

Mevlânâ Suyûtî Tabakatü'n-Necât'nda ondört sene sahib-i tercemenin meclis-i ilmüne devam eylediğini ve her defasında hiç işitmemiş olduğu dakâyık ve gavâmız-ı ilmîyye istima sûretiyle pek ziyade istifade ve istifaza etdiğini yazıyor. Hatta bir müsâhabet-i ilmîyye esnasında Suyûtî'ye "zîde kaim" terkinin i'râbım sual eder. Mevlânâ-yı müşarünileyh ilm-i nahivde mübtedilerin bile kemâl-i suhuletle hall edebilecekleri böyle bir sualin irâdını, adetâ maksad-ı istihfâfa haml etmek isteyerek teessür ve infialini ketm eyleyemez. O fâzıl-ı hakâyık ben ise bu teessüre intikal ile bu cümlede yüz on (s. 83) üç mebhas olduğuna dermiyân edince Suyûtî beyân-ı hayretle "bu mebâhis-i gâmızayı işitmedikçe meclis-i ilminizden kalkmak ihtimali yoktur" cevabıyla izahât niyazında bulunur. Sâhib-i terceme de buna dâir yazmış olduğu risâlesini irâd ederek Suyûtî merhûm kâmilten istinsah eylemiştir. Mebâdi-yi ulûmu memleketinde bade't-tahsil tezyîd-i kemâlat, tevfir-i malûmât için tarik-i seyahati ihtiyar ile Anadolu, İran, Asya'yı, Vusta'yı devr eyleyüp birçok a'lâm-ı ulemâ ve efâhim-i fuzelâ ile mülakat etmiştir. Ez cümle mevlânâ Şemseddin Fenâri, mevlânâ ibn Melek, mevlânâ Burhaneddin Haydar, mevlânâ Vahid, Hafızüddin İbn Bezzâzî ile görüşerek müsahibât-ı ilmiyyelerinden hissadâr-ı fevâid olmuştur. Mülûk-ı Mısriyye'den Eşref Barsbay zamanında Mısır Kahire'ye giderek fuzelâ-yı memleketine müsahibât ve mubaheşât-i ilmîyyeye girişmiş ve cümlesi kudret-i ilmiyyesini şöhet-i şayiasına fâik bulduklarını itirâf ve perestikârân-ı ulûm-ı tedrisât-ı fâzılânesinden istifadeye şitâb etdiler. Zıkr olunan Eşref Barsbay mevlânâ-yı müşarünileyhe fevkalde i'zâz ü ikram etmiş ve meşihat-ı Şeyhûhiyye'yi tevcîh eylemiştir. Sâhib-i terceme ulûm-ı mütenevviaya dâir birçok asâr yazmış ise de kısm-ı a'zamını inde'l-icâb resâil-i muhtasara sûretinde tahrir etmiş ye zabt ve muhafazalarına takayyüd eylememiştir. Hatta Suyûtî Tabakat-ı Necât'na derc (s.84) etmek üzere kendisinden esâmî-i müellefesini istemiş ise de asârının esâmisini unutmuş olduğu, tadâdına muktedir olmayacağı cevabını almıştır. Aziz-i müşarünileyhin urefâ-yı sûfiyyeye ve ashâb-ı sıdk u salâha muhabbeti, erbâb-ı cehl ü dulâle nefreti var idi. Ekser etvân lâ kaydane olup dünyaya meyi ve iltifatı yok idi. 879 (Eylül 1474) senesi şehri Cemazievvelî'sinin dördüncü gecesi tarîk-ı hayât-ı müstear ve azîm-ı dârül-karâr olmuştur. Rahmetallahu. Asrı fuzelâsından Şihabeddin Mansûr: "*Beket ale's-şeyh Muhyîddin-i Kâfiyeci Uyûnüna bi-dümü min demin mal-ı mehîc*" matlânı hâvî mersiyesiyle tesirât-ı umûmîyyeyi tasvir etmeğe çalışmışlardır. Müşarünileyhin Kâfiyeci şöhetiyile iştihârı İbn Hacib merhûmun fenn-i nahivden Kâfiye nâm eser-i dakîkini pek çok defa tadrîs eylemesi sebep olduğu İmam Suyûtî merhûm Lebbü'l-Bâb fî Tahrîri'l-Ensâb'ında beyân eylemiştir.

Müellifât-ı fâzilâneleri pek mütenevvi olup bazıları şunlardır:

1. Et-Teysîr fî İlmi't-Tefsîr.
2. Envârü's-Saâde fî Şerhi Kelimeti's-Şehâde.
3. Teşrihi Mesâiletü'l-İstisfâ.
4. El-Eşrâk fî Merâtibi'l-Etbâk (s.85).
5. Şerhu Kavâidü'l-l'râb.
6. Seyfü'l-Kudât ale'l-Bıgât.
7. Şerhü'l-Esmâ-yı Hüsnâ.
8. Muhtasarı fî İlmi'l-Hadîs.
9. Şerhü'l-Akâidi'l-İzdîyye: Allâme Celaleddin-i Devvanî ile ulemâ-yı Osmanîyye'den 1160 (1748) tarihinde vefat eden Seyyid Mustafa-yı Ankaravî 1134'de (1722) vefat eden Şehrî Süleyman Fazıl taraflarından dahi şerh olunmuştur.
10. El-Ferah ve's-Sürûr fî Beyâni'l-Mezâhib.
11. Nüzhetü'l-Ervâh ve Gıbtâyü'l-Eşyâh fî't-Tasavvuf.
12. Vecîzü'n-Nizâm fî İzhârı Mevâridi'l-Ahkâm.
13. Şerhu Tehzîbü'l-Mantık ve'l-Kelâm.
14. Menbaü'l-Dürer fî İlmi'l-Eser.
15. Menâzilü'l-Ervâh.
16. Akdü'l-Ferâid.
17. El-Muhtasarü'l-Müfid fî İlmi't-Târîh.
18. Hallü'l-Eşkâl fî Mebâhisi'l-Eşkâl fî'l-Hendese.
19. Tefsîrül' Âyâti'l-Müteşabihât.
20. Nüzhetü'l-İhvân fî Tefsîri Kavlihî Teâlâ "Ya Lutu inna rusulü Rabbike..."
21. Nüzhetü'l-Muarreb fî'l-Marşık ve'l-Mağrib.
22. "Zîde Kâim", cümlesine dâir yüz ön üç bahsi hâvî risâle (s. 86).
23. Tergîb fî Keşfi Rumûzi't-Tehzîb.
24. Ma'berâcü't-Tabakât ve Refü'd-Derecât İf-Ehli'l-Fehm ve's-Sıkât.
25. Kıbletü'l-Ervâh.
26. El-Kâfi eş-Şâfi.
27. El-Nüzhet fî Ravzati'r-Ruh ve'n-Nefs.
28. Karârü'l-Vecd fî Şerhi'l-Hamd.
29. Seyfü'l-Hamd ve'n-Nasara.
30. Hüsnü'l-Hitâm lî'l-Meram.
31. Ünsü'l-Enîs fî Marifeti Şani'n-Nefsi'n-Nefs.
32. Risâle-i Müstakıla be-İlmi'n Nefis ve Vücûhi'l-Kıraat.
33. El- Hidâyetü'l-Beyâni'l-Halk ve't-Tekvîn.
34. Zeyne'l-Ferah be-milâdi'n-Nebî Seyyîdü'l-Enâm.
35. Nîlü'l-Merâm.
36. Keşfü'l-Akâb lî'l-Ashâb ve'l-Ahbâb.
37. El-Kâfi fî Beyâni's-Saffi'l-Mustatîli Cidden.
38. Rumzü'l-Hitâb be-Reşhi'l-İbâb.

72-KESTELLİ MUSLİHÜDDİN

Ekâbir-i ulemâ-yı Osmanîyye'den bahhâs-ı fâzıl bir zât olup Aydın sancağı muzâfatından Nazilli kazası kurâsından Kestel (s. 87) dendir. Bidâyet-i tahsili Aydın nihâyeti Bursa'da mevlânâ Hızır Bey merhumdandır. İkmâl-ı tahsilden sonra emîr-i müşarünileyhe dânişmend oldu. Bu vesile ile beyin muîdleri olan Hayalî ve Hâcezâde ile birleşerek musâhabe-i ilmîyyeye koyuldu. Badehu Mudurnu ve Dimetoka müderrisliklerine daha sonra Fâtîh tarafından bina olunan medâris-i samini'den birinin müderrisliğine tayin olundu. Bundan sonra Dersaadet'de terakkî ve tefeyyüz ederek kadîaskerlikle be-kâm oldu. 901 (1496) tarihinde irtihâl eyleyüp hazret-i Halid kurbürideki Meyt-kuyusu denilen mahale defn edildi. Şerh-i Akâid Hâşiyesi, Cihet-i Kibleye Mûteallik Risâlesi, Muvakkafın yedi maddesine Ta'likâtı, Hâşiyeye-i izde Hâşiyesi, Sadrüş- şeria'rın Mukaddemât-ı Erbaa'sına hâşiyesi vardır. Kadîaskerlik rütbe-i ilmîyyesinin Rumeli ve Anadolu gibi iki olması zamanında vâki olmuştur.

73-GELENBEVÎ İSMAİL EFENDİ

Aydın vilâyetinin Saruhan sancağı mülhakatından Kırkağaç kazası nevâhisinden Gelenbe nahiyesinden olmasından nâşî Gelenbevî şöhretiyle şöhretşîâr olan muhakkik-i zû-fünûn İsmail Efendi merhum hakkında Kâmûsü'l- Â'lâm'da (s.88) münderic şu: "Gelenbevî müteahhırîn-i ulemâ-yı Osmanîyye'den olup Gelenbeli'dir. İlm-i âdâbda müellifin ismiyle marûf güzel bir metni vardır. Terceme-i haline destres olunamadı" ibâre fâzıl-ı müşarünileyhin- bi'l-vücûh bilinmesi lâzım gelen terceme-i haline kafi olmadığı aşikâr olduğundan bu bâbdaki maksadı temine kâfi olup zamanımızda münteşir Eslaf isimindeki eser-i kıymetdârla münteşir terceme-i hâli aynen derc ve irâd ve yalnız Teselya kıtasındaki Yenişehir'de seng-i mezarında muharrer olan şu : "*sabikan Yenişehir kadısı efdâliül'h müteahhırîn umdetü'l-mu-sannıfîn merhûm ve mağfûrûn leh Gelenbevî ismail Efendi rûhucün Fatiha* " ibâre ile esâmi-i müellifâtına dâir tettebbuat-ı nâçızanem neticesi olarak destres olabildiğim asârı ilâve edildi.

Velâdeti 1143 (1731) tarihindedir. Aba u ecdâdı Gelenbe kasabasından müftî ve müderris olarak neşr-i ulûm edegelmişler iken pederi Mahmud Efendi'nin vefatında kendisi manend-i der-yektâ manend der-yekta âgûş-ı mader de yetim kalmakla tahsîl-i ulûma mübâderet edemeyüp bir gün akranıyla sokakda ceviz oynarken pederinin asdikâsından biri gördükde "hayf sana ki aba u ecdadın fazl ü kemâlât ile mevsûf iken sen böyle sokaklarda hâib u hâsir lehv ü lab ile meşğûl olasın" demesinden kendisine ziyade ar lâhik olarak hemân la'b-ı tufûliyyeti terk ile tahsîl-i ulûma hasr-ı (s. 89) himmet ve badehu İstanbul'a gelerek Yasinci Efendi ve Ayaklı Kütübhâne gibi nice fuzelâdan taallüm ile itmâm-ı kemâlât-ı insanîyyeye bezl-i makderet edüp 1177 (1764) tarihinde müderris olmuştur. Eyyâm-ı hayatını tahsîl-i ulûma hasr edüp hatta kâmil ve mükemmel olduktan sonra Ayaklı Kütübhâne'nin hânesine yalnızca olarak müzâkere ve mübâhese tarzında muhakkikâne ve müdekkikâne Mutavvel okumağa mübâderetle nısfına kadar gelmişler ise de itmâm olunamamıştır. İsmail Efendi mantıktan Bürhân namındaki risâle-i meşhûresini telif ile Hâce-i müşarünileyh arz eyledikde pekâlâ ancak Mutavveli itmâm etmiş ola idin daha güzel olurdu" dediği ve şâkirdânı içinde İsmail Efendi'nin teferrüd ve imtiyazını itirâf etmekle beraber eslâf müellifinin asârını taallüm

ve tafattun-ı lâzimesini terk ile telif-i kütüb ve resâil sevdasına düşdüğü için itiraz eylediği mervîdir. Gerçi hâcesinin şöret ü şanı kendi haysiyyetini basdırup vefatı dahi hâcesinden mukaddem olmağla hâcesinden sonraya kalup da asrında teferrüd edememiş ise de telifât-ı kesîre ile kadrini ilan ve derece-i fazl ü kemâlini beyân etmekle nazar-ı ahlâkda sît ü şöretçe hâcesine gâlib olmuştur. Mahza hâcesi ber-hayat iken dahi fûnûn-i şitâde kisb ve şöret ve imtiyaz edüp hatta o asırda bir Fransız mühendisi Logaritma cetvelini İstanbul'a getirüp Bâb-ı Âli'ye bi't-takdîm bu fenni İstanbul'da bilir kimse (s. 90) olmamak suretini işar etdiğine mebni İsmail Efendi'nin hânesine gönderdikde mühendis gerek Hâce Efendinin, gerek hanesinin perişanlığına nazaran hiç yerine koyarak "falan vakte kadar cevabını isterim" diye avdet ve eyyâm-ı mev'üdenin inkızasında tekrar Hâce Efendinin hânesine âzîmet eylediğinde İsmail Efendi cevap yerine Logaritma risâlesini bi'l-itâ hüsn-i mukabele eylemiştir. Risâle-i mezkûre Türkçe selbes ve müfid olarak yazılmış bir eser olup logaritma cedâvilinin keyfiyyet ve inşâ ve icadı ile taraf-ı i'mâlî hakkında iki makaleyi havidir. Logaritma cedâvili Avrupa'da ulûm-ı riyazîyye pek ziyade ilerüledikten sonra yakın vakitlerde bulunmuş bir fenn olup o devirde ise kütüb-i hikmet-i Efrencîye henüz İstanbul'da şâyî ve münteşir olmamış olduğundan hikmetçe Avrupa'da husûle gelen terakkîyyât-ı kadîmeye tatbiken böyle bir fenn-i nev zuhûrun esas-ı vaz'a ve keyfiyyet-i istimaline dâir derhal bir risâle telifine iktidar göstermesinden Fransalı mühendis mütehayyir olarak Bâb-ı Âli'ye geldiğinde İsmail Efendi'nin zekâvet ve maharetini senâda ittîrâ etmiş ve hatta "şu .adam Avrupa'da olsa ağırlığınca altun ederdi!" demiş olduğu ve badehu İsmail Efendi'nin tasvirini almak istediğinde müşarünileyh Bâb-ı Âlide Reisülküttab Raşid Efendi'nin odasına celb olunmağ- la bir takrib resmi alınmış ve fakat Hâce efendinin sırtındaki (s. 91) nâfe kürkü sakil görülerek resmine o vakt ricâl-i devletin tarz-ı muhteşemâne üzere giydiği sammur kürk giydirilmişdir. Hatta Hâce Efendinin kendi resmini gördükte "elhamdülillah kendimi samur kürk içinde gördüm" dediği mervîdir. İsmail Efendi'nin sâüfî'z-zikr logaritmasından başka lisân-ı Türkî üzere bir kitâbı daha olup kûsürâtı ve sair i'mâl-i mühimme-i hesabiye ve mesâil-i cibriyyeyi havî mufassal ve müfid bir eser-i cemîl olup kitâb-ı mezkûr kendisinin riyâzîyyâtdan da yedd-i tulâsı olduğuna delildir. Arabî olarak muhakkıkâne telif eylediği kütüb ve resâil-i adîdesi herkesin malûmu olduğundan beyâna hâcet görülmez. İsmail Efendi'nin böyle her fennde yedd-i tulâsı olduğu halde ömrü müzayaka üzere geçüp fakat Mekteb-i Bahriye küşâd olundukda şehri altmış gurus maaş ile mektebe riyâzîyyât hocası tayin buyrulmuş olmağla bir mikdar nefsi genişlemişdi. Evâil-i devr-i Selim Hani'de Kağıdhâne'de icrâ olunan bir muayene resminde bazı sanâyî icrasından sonra bir kaç defa humbara atıldıkda nişangâha isabet etmeyince Sultan Selim Han Hazretlerinin canları sıkılmakla bazı kurenânın arz ve ihtarıyla İsmail Efendi huzûr-ı hümâyûna celb olunup nişangâhına isâbet kazıyyesinin netice-bahş-ı merâm olması hususu irâde buyruldukda. Hâce efendi derhal hendese üzere humbaranın (s. 92) şekl-i ikâmet ve istikâmetini düzeltmekle'üç defa atılıp her defasında isabet-i hedef maksad eylediğinden Sultan Selim Han hazretleri gayet mahzûz olarak Hâce efendiye yevmiyye dört kıyye pirinç tayin buyurmuşdur. Şu tâlim keyfiyyetinin vukuu üzerine İsmail Efendi teveccüh-i şâhâneye mazhar olmuş ise de 1204 (1790) tarihinde Yenişehir-i Fenâr mevleviyetiyle belde-i mezkûreye gitdiğinde bir sene sonra 1205'de (1791) orada vefat eylemiştir.

İsmail Efendi Bahriye Mektebi'ne hâce tayin olduğunu işiden me-şâhîrden Palabıyık Efendi Reis Efendiye gidüp "İsmail Efendi'nin fazl ü kemâli müsellemdir. Ancak bu fennlerde benim ana tefevvukum vardır. Ben varken başkasının riyâzîyyâtı hâcesi tayin olunması nasıl

olabilir?" dedikde Reis Efendi "evelâ ikinizi imtihân edecek bir mümeyyiz bulunuz da sizi imtihan edelim. Sâniyen ismail Efendi küdemâdan ve kesîrül-ıyâl olmağla ancak medâr-ı taayyüş olmak üzere tayin edildi" cevabını vermiş ve bunun üzerine Hâce Efendi "meğerki böyle cevap verile!" deyüp avdet etmiştir.

Müşarünileyh İsmail Efendi'nin terceme-i hâli Hazîne-i Fünûn'da neşr olunduktan sonra Resimli Gazete'de bir ifade görüldüğünden ifâde-i mezkûre derc edildi.

Müşârüneleyhin terceme-i hâlini havî olup Târih-i Cevdet'in (s. 93) dördüncü cildinden bi'l-iktibâs Eslâfımız miyânına derc edilen şu makalenin Hazîne-i Fünûn'da neşr olunmasını müteâkıb ihvânımızdan riyâzî-i şehîr izzetli Salih Zeki Beyefendi tarafından Resimli Gazete'ye bir makale yazmışlardır. Makale-i mezkûre logaritma kâşifinin Gelenbevî İsmail Efendi olduğuna dair mevcûd olan zannın butlânını müsebbet ve bazı malûmât-ı zâideyi hâvî bulunmuş olduğundan ber vech-i atî zeyl edildi: "Fıkarât-ı mesrûde mealine nazaran Gelenbevî merhûmun loğaritmayı riyâziyyât-ı kadîmeye tatbikan keşf eylediği. Loğaritma kitâbında buna dâir, bir sarahat görülmemektedir. Merhûmun cümleler i müelliâtından olan ve i'mâl-ı hesabîye ile mesâil-i cibriyyeyi Câmî bulunan "Hisâb-i Küsürât" nâmındaki diğer bir kitâbın maksad-ı evvelinde logaritma hakkında: "lâkin müteahhirînin ahd-ı karibde işbu ecnâsı mürettebe ahkâmına mebni a'dâd-ı sıhâh içinde meselâ on adedini bir şey (birinci kuvvet) farz edüp muktezasınca malı (ikinci kuvveti) olan yüz adedi ve ka'bı (üçüncü kuvvet) olan bin adedi ve mali (dördüncü kuvveti) onbin adedi ve sair merâtib-i mütesaâdesini i'dâd-ı sıhâh içinde tayin ve tahrîr isimlerini birer câniblerine merfuün minh olmak üzere terkîm eylediklerinden sonra aded-i mürettebesiyle (s) mürettebesi ve ş'ıyla mal ve şâir merâtib-i mütesaâde-i mütevâliyeden her iki mürettebe beynlerinde olan a'dâd-ı sıhâhın ol usûs-ı muayyeneden olan hisselerin risâle-i müstakîlemizde tafsîl ve beyân olduğu üzere (s.94) selase-i mütenâsibe kâidesiyle istihrac edüp iki adedden ön bin yahud yüz bin adede kadar cem-i a'dâd-ı sıhâhın üsûs-ı müstahricesini merfû ve derecât-ı sâdiseye kadar küsur ile kendi cedvellerine terkîm ol üsûsa "ensâb" tesmiyesiyle ihtirâ eyledikleri ensâb cedveli demekle meşhur cedvel ecnâs-ı mezkûrenin darb u taksîm ve terfi ü teczîr ve sâir azlâ bâkiyye istihracı bâblarında olan cem-i havâssını cedvel-i merkum cemiyü'l-a'dâd itibarıyla müştemil olmakla..." ibaresini muharrer bulunmuşdur. Bu halde Gelenbevî merhûmun müteahhirînden garz-ı acebâ Avrupa riyâziyyûnu mudur? Vâkıa logaritmanın keşfi veya daha doğrusu ihtirâ Şarkî İskoçya baronlarından ve meşâhîr-i riyâziyyûnundan Jak Napyer'e âid olduğu ve mumaileyhin buna" dâir olan ilk eseri de 1614 sene-i miladîyye veya 1023 sene-i hicrîyyesinde mevkî-i intişâra vaz edildiği müsebbet ise de logaritmanın o zamana kadar Memâlik-i Şâhâne'ye sûret-i duhûlü mechûl bulunmasına mebnî bu cihetin taharrisine lüzûm görülüş ve bu bâbda ber vech-i âtî malûmâta destres olunmuşdur.

Cennetmekân Ahmed han-ı sâlis hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında ve 1132 (1720) senesi evâhirinde Fransa devleti nezdine sefaretle gönderilen Yirmisekiz Çelebi demekle marûf Mehmed Efendi'nin sefaretnâmesinde muharrer olduğu üzere müşarünileyh Mehmed Efendi Paris (s. 95) rasadhânesini temaşa eylediği ye teleskop ile rasadât icrâ ettiği sırada rasadhâne-i mezkûr müdürü bulunan Jan Kasini ile miyânelerinde ilm-i heyete ve Memâlik-i Şâhâne'de müstamel zîclere dair bahs açılmış ve bu münasebetle râsîd Kasini müteveffâ pederi meşhûr Kasini'nin telifâtından olup henüz tab edilmemiş olan zîcinden birer nüsha-i muharreresini hediye olmak üzere Mehmed Efendi'ye vermiş olduğu cennetmekân sultan Hamîd han-ı evvel asrında Dersaadet'e Venedik sefaretini nezdinde bulunan rahib Toderini'nin Edebîyyât-ı

Türkîyye nâm'ıyla 1203 (1788) tarih-i hicrîsinde neşr etmiş olduğu bir eserde manzûr-ı âcizi olmuş idi.

Ahiren Fransa'dan bu sûretle Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi vasıtasıyla Memâlik-i Şâhâne'ye girmiş olan zîc-i cedîdin o ana kadar Memâlik-i İslâmîyye'de ve ez cümle Dersaadet'de mevcûd zîcîlerce ne gibi bir teşîr hâsıl eylediği âcizâne taharri eylediği şırada şeyhülislâm-ı esbâk merhûm Aşîrî Efendi Kütübhânesi'nin Hafid Efendi kısmında 1780 numero tahtında: Tuhfe-i Behîc-i Radînî, Terceme-i Zîc-i Kasînî nâmıyla bir nüsha-i muharrereye tesadûf olunmuşdur ki bu kitâb medhalinde de mastûr olduğu üzere onikinci karn-ı hicrîde Fransa'da ber-hayât bulunan râsîd-ı şehîr Kasîni'nin telif eylediği zîc kitâbının (s. 96) Tabel Astronominin sûret-i mütercemesinden ibâretidir. Zîc-i mezkûr cennetmekân sultan Mustafa han-ı sâlis emrleriyle 1184 (1770) sene-i hicrîsinde Kalfazâde İsmail Efendi tarafından zebân-ı Fransevî'den lisân-ı Türkî'ye nakl edilmiş olup mütercim-i kitâb İsmail Efendi ifâde-i merâmında şu sûretle bast-ı makâl etmiştir: '

“Râsîd-ı meşhûr Kasîni işbu zîc-i cedîdin tadilâtı arasına vaz eylediği ib'âdı i'şârı evleri rakam-ı Hindî ile edâ ve imâlîni logaritma cedveliyle icrâ edüp lakin şöhretine binaen zîçine tahrîr eylemediği cedvel-i mezkûru ve i'mâl-i hesabı işbu tercemeye zamm ve ilhâk olduğundan fazla...”

Kitâb-ı mezkûr bir mukaddeme, ondört matlâb, bir hafîme üzerine müretteb olup logaritma ve i'mâl ve istimâlinden bâhis olan mukaddeme mütercim tarafından kibâba zamm ve ilhâk edilmiştir. Filhakika mütercim mukaddeme-i kitâbda: "malûm ola ki tâife-i Efrenc teshîl-i i'mal" için logaritma namıyla bir adedden on bin adede reside olunca bir cedvel icâd ve ihtira eylemiştir ki kaçan bir adedi aded-i ahîra darb etmek kâsîd eylediklerinden mazrûbün fihin mücâzîlerinde logaritmalarını cem eyleyüp hasıl olan adedin cedvel-i mezkûrda kavis hasıl olur... ve biraz aşâğısında da... İmdi râsîd-ı mesfur i'malîni Cedavil-i Nisbîyye ile icrâ edüp lakin indlârında marûf ve meşhûr olmağla zîçine tahrîr eylediği erilden bu abd-ı fakîr (sahib-i terceme-i İsmail Efendi) cedavil-i merkûmeyi bade't-terceme sadr-ı zîç tahrîr ve bu mahalde tarîk-i imâl ve hisâbı icmâlen i'mâl olundu" demiştir.

Mütercim-i kitâb evyelâ "loğaritim tencib" tabirlerini aynıyla istimal etdikden sonra muahharen bunlardan "loğaritim sinüsün" nisb-i ceybîyye "loğaritim tencibin" nisb-i zilliyeye ile "logaritim" kelimesinin de ensâb ile tercemesini münâsib görmüş ve çünkü loğaritim lafzı Yunan-i olup mana-yı lugavîsi mutlaka nisbet demektir. Ammâ mana-yı istilâhîsi erbaa-i mütenasibeden lâzım gelen küsürden ibarettir" diye beyân-ı mütâlâa eylemiştir.

Mütercimin yukarıdaki ifâdesinden de müstebân olacağı üzere terceme eylediği zîç birden onbine kadar bilcümle a'dad-ı sihâhın ensâbı logaritmaları ile sıfırdan kırk dereceye kadar kavislerin dakîka be-dakîka ceyb ve mümâslarının logaritmalarını hâvî bid cedvel ilâve eylemiştir.

Asârı:

1. Hâşiye ale'l-Celâl mine'l-Kelâm (s. 98)
2. Bürhân fî İlmi'l-Mîzân,
3. Şerhu İsağoci,
4. Talîkâtu ala Hâşiye-i Selekûti,
5. Hâşiye ala Kadî Mîr ve Kefevî,
6. Hâşiye ale'l-İlî'l-Larî ala Kadî Mîr,
7. Hâşiye-i Tehzîb mine'l-Mantık,
8. Hâşiye ale'l-Hayalî mine'l-Akâid,

9. Ta'lîktı ala Evâil-i Câmi mine'n-Nahv,
10. Risâle fî Beyân u Vahdet-i Vücûd,
11. Risâle-i İmkân,
12. Risâle fî Tahkîk-i İlmullah bi'l-Ma'dumât,
13. Risâle fî Tahkîk-i Hudûsi'l-Âlem,
14. Risâle fî Tahkîk-i Mâhiyeti'l-Mümteni,
15. Risâle fî Hak-ı Vücûd-ı Zihnî,
16. Risâle fî Hak-ı Mümkin u Vâcib u Mümteni,
17. Risâle fî Beyân-ı İsnâdi'l-Haberî,
18. Risâle fî İlmi'l-Beyân,
19. Risâle fî Beyân-ı Tağlîb,
20. Risâle fî Tahkîk-i İlmullah el-Mütealliku bi'l-Eşya,
21. Risâle fî Beyâni'l-Vâsıta,
22. Risâle fî Beyân-ı Hasri'l-Maksûs (s. 99)
23. Risâle fî mana-yi't-taksîm ve'l-Mukassem,
24. Risâle mine'l-Âdâb ve'l-Münâzara,
25. Kitâbü'l-Merâsıd,
26. Usûl-ı Cedavilü's-Sehâmât,
27. Risâle fî Resm-i Muzavveleti ve'l-Munahharefe,
28. Risâle fî Sütûhi'l-Munahharafât,
29. Reb'-i Müceyyeb,
30. Şerhu Cedavilü'l-Ensâb,
31. Usûl-ı Cedavil-i Ensâb-ı Sittini fî İlmi'l-Hayât,
32. İdla-yı Müsellesât,
33. Hisab-ı Küsürât,
34. Risâle fî Keyfiyyet-i İ'mâl-i Barut,

Bir nüshası Akhisar Kütübhânesi'nde manzûrum..olan Şerhu Pend-i Attâr müellifi Rühî'Efendi de 1180 kûsür (1766) tarihlerinde Gelenbevî'den yetişen erbâb-ı maârifdendir.

74-GÖRDÜSLÜ HACI HALİL EFENDİ

Fuhûl-i ulemâdan bir zât olup Gördüs'ün Kayacık nahiyesindeydir. Akhisar'da Hacı Ömer Efendi'den makeddemât-ı ulumu bade't-tahsîl Kırkağaç'da Yeğen Osman Efendi'nin (s. 100) rahle-i tedrisinde altı sene bulunduktan sonra İstanbul'a azimetle meşhûr Vidinli Hoca merhûmün halka-i efâzasına dâhil olmuş ise ede bir müddet sonra muazzeret-i vücudîyye dolayısıyla Kırkağaç'a avdetle elfûl'-beyân Yeğen Osman Efendi'nin dersine mülâzemetle ahz-ı icâzet eylemişdir. Badehu terceme-i hâli âtîde muharrer Yayaköylü Hacı Ahmed Efendi'den de edebiyât-ı Arabîyye ve Farsîyye tahsîl eyleyüp Mesnevî-yi Şerif ile Makamât-ı Harirî'yi ikmâl eyleyerek Kayacık'a avdetle Yeğen Osman Efendi'nin üstâzı ve dayısı olan atfîyü'l-terceme Kırkağaçlı Büyük Hacı Süleyman Efendi'den de icâzet almışdır. O sırada Gördüs'den vukubulan taleb ve arzu-yı umûmî üzerine oraya gelerek teehhül etmiş ve Uzunçam medresesine yirmi hücre daha ilâve ile vefatına kadar beş defa icâzet vererek bütün infâs-ı madûde-i hayatîyyesini ulûm-ı âlîyye ve aliye neşrine sarf eylemişdir. 1291'de (1874) irtihâl-ı ahiret ederek kasabanın garbında bulunan Şehidler nâm-ı diğere Ağalar kabristânının caddeye nazır iki penceresi önünde tehiyye edilen med-fen-i mahsûsasına vedia-yı rahmet-i ilahîyye kılınmışdır. Merhûm Tasdikât üzerine gayet selis bir hâşîye ile ilm-i kıraatdan Cezeri'yi şerh ve izâh etmiş ve Telhîs ve Murakkat metinlerinin mebâhis-i mühimmesine dair yazdığı ta'likât hemân sekiz on risâle teşkil edecek (s. 101) yüzlerce sahife vücûda

getirmiştir. Sahib-i tercemenin makâm-ı tedrisine mahdumları elan Midilli sancağı merkez niyabetinde bulunan füzelâyı mevâliden Mehmed Asım Efendi kâim olmuş o da 1315 (1897) senesinde itâ-yı icâzetle niyâbet-i şerîyye mesleğine sülûk eylemiştir.

75-MEHMED MUHYİDDİN-İ VEFAYÎ

İlm ü hılm ile mevsûf bir zât-ı hâceste-sıfât olup Muğlalı'dır. Tahsilini ikmâlden sonra Kütahya ve Bursa medârisinde tedris-i neşr-i ulûma başladı. Bu aralık tarikat-ı Zeynîyye'nin Dersaadet'de medfûn Şeyh Vefa-yı Konevî'den müteşâib Vefaîyye şubesine intisâb ederek hâiz-i kemalât-ı manevîyye oldu.

940 (1533) tarihinde Bursa'da vefat eyleyüp Zeynîler nâm mahale defn edildi. Asârı ber vech-i âtidir:

1. Tenvîrî'd-Duha: Sûre-i Ve'd-Duha tefsiridir.
 2. Tehzîbü'l-Kâfiye: İlm-i nahivden bir metn-i metîn olup bir de şerh-i güzîn telif eyledi.
 3. Ta'likât ala Hâşiye-i Tecrid: Seyyid Şerif in hâşiyesine dâirdir.
 4. Hâşiye-i Şerh-i Hedâyâ: Mollazâde'nin Hedâyâ Şerhi'ne (s. 102) dâir bir hâşiyesi olup Bursalı Hocazâde'nin zeyli makâmındadır.
 5. Ravzû'l-İzhâr: Fünûn-ı adîdeye dâir mebâhis veitirazâtı hâvî bir eserdir.
 6. Hızânetül'l-Fezâil: Kavâid ve muhadarâtdan mebâhisdir.
 7. Tefsîr-i Ayete'l-Kürsî: Vech-i maruf üzere risâle-i tefsirdir.
- Bir de Bursalı Hocazâde'nin Tehafüt'ünde hâşiyesi olduğu Karabaşzâde-i İzmirî'nin eserinde muharrerdir.

76-MEHMED BİN KADI-YI AYASULUĞ

Hılye-i ilm ü irfan ile mütehalli bir zât olup zamanında Ayasuluğ Çelebisi şöretiyle benâm idi. Tahsili Bursa'da efazıldan Balıkesirli Molla Yeğen merhumdandır. İmâl-i tahsilden sonra Bursa medârisinde tedris ile meşgûl oldular. Hâcezâde-i Burusavî, İlyas-ı Sinobî gibi meşâhîr-i ulemâ kendisinden istifade etmişlerdir. Tefsir-i Kebir'i telhis İbn Saâtî'nin Mecma ismindeki metnini şerh ettiği misillü kütüb-i mütedavilenin ekserine de ta'likât yazmıştır. Asâr-ı mezkûreden bâ-husûs Telhis'in ehemmiyeti müstağni-i izâhdır. Asân gayri-matbûdur. (s. 103) Bir de Hedâyâ'ya şerhi olduğu Karabaşzâde-i İzmirî'nin Tarihîsi'nde mundericidir.

77-MÜNŞÎ MEHMED BİN BEDREDDİN-İ AKHİSÂRÎ

Ulemâ-yı a'lâm ve udebâ-yı kirâmdan bir zât-ı fezâil-sımât olup tahsil-i ibtidâisini memleketi olan Akhisar ile Mağnisa'da ikmâlden sonra dârü'l-ilm ve'l-maârif olan Dersaadet'e azimetle füzelâ-yı benâmdan Ebulleys-i Alisi ve sūdûr-ı izâmdan Cafer Efendi'lerden alelusul tekmîl-i nesh eyleyüp 963 (1555) tarihinde silk-i kazâyâ sâlik olmuş ve be-tahsis diyâr-ı Mısrîyye'de ifâ-yı vezâif-i şer'îyye eylemiştir. Bu esnâlarda ikmâline muvaffak olduğu Tefsir-i Şerîfi'ni cennetmekân sultan Murad Han-ı Sâlis Hazretlerine takdim ederek mükâfeten mahsusa olmak üzere arzusu vechile şeyhülharâm-ı nebevî hizmet-i mübeccelesiyle be-kâm olmuş ve ila ahîrî'l-ömr bu hizmet-i celîle ile imrâr-ı evkât etmiştir. 1000 (1592) tarihinde tekmîl-i enfâs-ı hayat eyleyüp; Bakı denileri mekâbir-ı mümininde vedia-yı hâk-ı mağfîret kılınmıştır.

Tarikât-ı alîyye-i Nakşibendîyye'de bi'l-intisâb tasfiye-i bâtın ederek behreyâb-ı feyz-i Muhammedi olmuştur. Elsine-i selase edebiyatındaki vukûf ve ihtisas-ı küllisine her üç lisân

üzere muharrer bulunan asâr-ı (s. 104) mensûre ve manzumeleri şâhid-i âdildir. Asârı gayrimatbu olup ber vech-i âtidir:

1. Tefsîr-i Şerif: Nezilü't-Tenzil veya Tefsîr-i Münşi ismiyle müteârif veciz bir tefsîr-i şerif olup eimme-i kıraatdan İmâm Hafz kıraati tavzih edilmiştir.
2. Usûl-ı Takrib: İlm-i kıraatdan bir eserdir.
3. Şerhu Kasîde-i Ber: İmâm Busayri'nin Medâyih-i Seniyye-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm hakkında nazm eylediği Ber ismiyle benâm kaside-i şerifesinin tehlilât-ı lâzimesiyle beraber şerhidir.
4. Şerhu Makâmât: Eimme-i belağatdan Ebilkasım-ı Hariri'nin-şöhretgîr-i afâk olan Makâmâtı'nın tehlûât-ı lâzimesiyle beraber şerhidir.
5. Şerhu Nevâbigü'l-Kelim: Allâme Zemahşeri'nin cümle-i asâr-ı fâzılânesinden Nevabigü'l-Kelim'in maa tehlilât şerhidir.
6. Lüğatçe-i Muarrebât: Fe-haza Risâle fi't-Ta'rib ala Tertîb Anik cemîha el- Abdünnâs Mehmed bin Bedreddin-i Münşi ibaresiyle başladığı hurûf-ı hecâ tertibi üzere müretteb kelimât-ı muarrebe lüğatçesidir. Bu vadide yazılan asârın meşhûru 1069'da (1658) vefat eden fâzıl-ı meşhur Şihabeddin Hıfacı'nın Şifâü'l-Alîl fimâ fi Kemâli'l-Arab mine'l-Dahîl'dir ki ahken Mısır'da tab edilmiştir. (s. 105)
7. Müsenna ve Müselles der Lüğat-ı Farisî: 775 kelimeyi hâvî olan bi eşer emsile-i lâzimesi irâd edilmek şartıyla lisân-ı Farisî'deki müsenniyyât ve müsellesât-ı luğavîyenin tefrik ve tavzihine dâir olup lisan-ı mezkûrda en evvel bu tarzda bu zât eser yazmıştır. Lisân-ı Arabi'de Müsellesât'a dâir en evvel eser yazan İbn Kutrub-i Nahvî'dir. Şeyh Kıvadır'ın Mufassal Müsellesâtı ahiren Mısırda tab olunmuştur ki bu eserler elsine-i selase edebîyyatıyla mütevağğil zevâta istifade-bahş aşardandır.
8. Ravzatü'l-Cinâs: Müsenna ve müsellese câmi ve sanâyi-i kelâmiyyeden sanat-ı cinâs'a dâir emsile-i adîde ve tavzihât-ı lâzime irâd edilmek üzere telif ve tertîb eylediği eser-i edebîsidir ki 992 (1584) tarihinde telif olduğu eser-i mezkûrdaki mesrûdâtından anlaşılmalıdır.

78-MUSANNIFEK BEKİR BİN AHMED EFENDİ

Zümre-i müellifinden bir zât olup Muğla kurasından Mesevli karyesindedir. Beyne'l-ulemâ eşher-i asârı üstâdı Mahmud-ı Antakî'nin ilm-i beyândan meşhûr Alaka'ya 1149 (1736) tarihinde yazdığı şerh-i matbûdur. Kasîde-i Ber'e yazdığı şerhi gayrimatbûdur. Medfeni tahkik edilemedi. (s. 106)

79-MUSTAFA EFENDİ

Ulemâ-yı benâmdan bir zât olup Nazilli'dendir. Mukaddemât ulûmu Aydın ulemâsından bade't-talim Konya Ereğlisi'ne azimetle Seyyid Abdullah Efendizâde Seyyid Ruhî'den ahz-ı icâze eyleyüp maskat-ı re'sine avdetle tedris ve telife başladığı ve 1163 (1750) tarihinde İzmir'de irtihâl ettiği sâbıküt- terceme İzmirî Karabaşzâde Ahmed Efendi'nin eser-i tarihîsinde muharrerdir.

Şerh-i Akâid-i Hayâlî'sine mufassal bir hâşiyesiyle havâş-ı sâiresi de olduğu eser-i mezkûrede mündericdir.

Kayıdli Adalı'nın ekser nıkâtında Ahmed-i Nazillî ismiyle mukayyed bulunan takriratın sahibi Ahmed Bahir Efendi de Nazilli'den yetişen ulemâdan olup 1274 (1857) tarihinde memleketinde irtihâl eyledi. Aşağı Nazilli'ye giden caddenin sol tarafında yol kenarında medfûndur.

80-MAHMUD BİN HAFIZ HASAN-I MAĞNÎSAVÎ

Asr-ı ahir fuzelâsından bir zât olup zamanında Kara Mahmude lakabıyla meşhûr idi. Karadeniz şahilindedir. Mağnisa'da Çâşnigir medresesi müderrisliğinde bulunarak neşr-i ulûm (s. 107) eyledi. 1222 (1807) tarihinde irtihâl etdi. Paşa mezarlığı denilen mezaristânın yol kenarında musannifinden Tatzâde Hüseyin Efendi merhumun yakınında medfûndur. Muğniyü't-Tullâb ismindeki sehlü'l-ibâre matbû İsağoci şerhi beyne'l-ulemâ mütedavildür. Bundan başka Şeyh Abdurrahman Bin Şeydi Sağır'ın Es-Sellemü'r-Revnak ismindeki manzûm İsağocisi'ni de şerh eylemiştir.

81-MARAŞÎ MEHMED EFENDİ

Ulûm-ı Arabiyye'niri ekser aksâmında behre-i külli sahibi fâzıl bir zâtdi. Akhisar Kütübhânesi'nde gördüğüm yirmi dört bâb üzere müretteb akâid ve kelâmdan bâhis Kevkeb-i Nihâdî ve Cevher-i Çinânî ismindeki yazma bir eserde Veliçan el-Maraşî sümme'l-İzmirî ibaresi muharrer olduğuna ve İzmir'de fuzelâdan bir zâtda gördüğüm esâmîsi âtîde muharrer resâil-i ilmîyyesinde dahi Mehmed bin Vâiz bin Velican el Maraşî sümme'l-İzmirî kaydları mukayyed bulunduğuna göre bu zâtın ila ahirü'l-ömr İzmir'de ihtiyâr-ı ikâmet etdiği anlaşılıyorsa da resâilinde zaman-ı telif tahrîr ve işaret edilmediği için kendisinin hangi asr-ı hicrî ricâl-i ilmîyyesinden olduğu tebeyyün edilemediği gibi tarih-i vefat ve medfenine dâir İzmir'ce yapılan tetebbuâtından da bir gûna malumâta destres olunamamıştır. (s. 107) Esâmî-i resâil-i ilmîyyesi ber vech-i âtîdir:

1. Risâle fi İmân ve'd- Dîn-i Resulullah
2. Bazı Tâ'likât ala Usûli'l-Fıkh,
3. Keşfü's-Savâb ala Risâleti Lî-Birgivî mine'l-Âdâb,
4. Andelîb mine'l-Âdâb,
5. Zübdetü'l-Münâzara,
6. Şerhu Velidîyye,
7. Ahmedîyye mine'n-Nahv,
8. Letâif-i Latîfe maa Şerehâ mine'l-Maânî,
9. Selsebilü'l-Kevser mine'l-Maânî,
10. Şarâbü'l-Kevser mine'l-Maânî
11. Selsebilü'l-Maânî mine'l-Maânî,
12. İsmetü'l-Ezhân mine'l-Mantık,
13. Selametü'l-Kulûb maa Şerahâ mine'l-Mantık,
14. Fethü'l-Bâbı Şerhu İsağoci,

82-MEHMED İSAMÜDDİN EFENDİ

Fuzelâdan bir zât olup Eşme kazasının Kışla karyesindedir. Tahsîli Dersaadet'de dersiâm-ı benâmdan Kürd Abdurrahim Efendi ile Alaşehir'de meşâhîr-i fuzelâdan Hacı İbrahim (s. 109) Efendidendir. İkmâl-i tahsilden sonra âtiyü'l-terceme Şerîf Efendi'ye halef olarak Kula'ya

müftî tayin olundular. 1283 (1866) tarihinde Kula'da vefat ederek Kurşunlu Câmi-i Şerifi hariminde medfûn Hacı Seyfüddin Efendi yanına defn edildi. İlmi-i fıkıh ve ferâizde sahib-i ihtisâs idi. Ferâizden bir ceride tahrîrine başlamışsa da ikmâline karib irtihâl eylemiştir.

83-MEHMED MÜNİB EFENDİ (HÂCE)

Müteahhîrin-i ulemâ-yı Osmanîye'nin serfirâzlarından olup Ayıntablı'dır. Mukaddemât ulûmu memleketi ulemâsından bade't-tahsîl muhaşşî-yi Tefsîr-i Beyzavî meşhûr İsmail-i Konevî dersine mülâzemetle akranına fâik bir sûrette ahz-ı icâzete muvaffakiyetden sonra Dersaadet'e azîmet ve az zamanda kadî askerlik payesinin nâiliyetiyle vâyedâr-ı mefharet olmuşdur. 1238 (1822) tarihinde ikâmet eylediği Aydın'da dâr-ı bekaya rıhlet etdi. Eski-Yeni Câmi-i Şerîf kabristanının caddeye nâzır olan cebhesinde gunûde-i hâk-ı mağfiretdir. Merhûm-ı müşarünileyh miyân-ı zümre-i ulemâda vücûduyla iftihar olunur bir zât-ı fezâil-sımât olup müsellemler olan fezâil-i ilmîyesiyle beraber edîb, tarih-şinâs olduklarına dâir asâr-ı fâzılâne ve metrûkât-ı kalemiyyeleri şâhid-i âdildir. Ebyâtından: (s. 110)

Mahv olmayınca çirk-i sevvak-ı âb olur mu saf

Safvet gelir mi bir suya ta kim durulmasa

Kendileri İzmir kadîsi iken hemşehrileri mütercim-i Kâmûs ve Bürhân fâzıl-ı şehîr Âsım Efendi merhumun Bürhân'ına yazdıkları takrîz-i vecîz-i Arabîyyelerinden kitabet-i Arabîyye'deki esâmisi âtîde mûnderic asâr-ı sâirelerinde Arabîyye ile beraber kitabet-i Türkîyye ve Farisîyye'deki iktidârlarını müstebân olur. Başlıca asâr-ı fâzılâneleri ber vech-i zîrdir:

1. Terceme-i Siyer-i Kebîr: İmam Muhammed-i Serahşî'nin Siyer-i Şerife- i Nebevîyye ile askerliğe müteallik bazı evâmîr-i seniyye-i hazret-i Peygamberî'den bâhis eser-i meşhurunun bazı noktaları tevsi edilmek şartıyla tercemesi olup iki cild-i kebîr üzere müretteb olan bu eser-i bi-âdil 1241 (1825) tarihinde tab edilerek mahza yeniçeri efradının teşcîlerine medar olmak için Nizâm-ı Cedîd teşkilinden evvel kışlalarda okutdurulmakda olan Hamzanâme ve şâire makamına kâim olmak üzere müessis-i Nizâm-ı Cedîd cennetrikân sultan Mahmud-ı Adlî hazretlerinin irâde-i isabetâdeyi şehriyarîleriyle alay müftîleri ve tabur imamları tarafından zabîtan ve asâkir-i şâhâneye evkât-ı münasebete tedris ve tefhim olunurdu. Filhakika eser-i mezkûr fezâil-i askerîyye ve sâireye müteallik pek çok mebâhis-i kıymetdârî (s. 111) hâvî olduğundan mütâlaası be-tahsîs askerler için cidden mucib-i istifade asâr-ı muhalledede-i Osmanîyyemizdendir.
2. Zeyl-i Devhatü'l-Meşâyih: Mesned-i celîlül-meşihat-penâhîyi ihrâz eden meşâyih-i İslâmîyyenin terâcim-i ahvâlini mübeyyin olmak üzere Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi tarafîndan yazılan eserin zeylidir ki 1290 (1873) kûsür tarihlerinde Dersaadet'de vefat eden Topal Rıfat Efendi'nin matbû Devhatü'l-Meşâyih'i esasen bu iki eserden iltikat sûretiyle meydana gelmiştir.
3. Fezâil-i Cihâd: Terceme-i Siyer'den başka bir eser-i müfiddir.
4. Hulâsatü'n-Nükûl fi'l-Edeb: Kavâid-i edebîyyeden bâhis bir eser-i matbûdur.
5. Münşeât: Muharrerât-ı edebîyyelerinden bazılarını câmî bir eserdir.

Bunlardan başka İmam Muhammed'in Siyer-i malûmenin müşkilâtını tazvîh yolunda Arabîyü'l-ibâre bir cild üzere müretteb irice bir eser-i fâzılâneleri olduğu da ahiren ziyaret ettiğim seng-i mezarında mahkûk. ibareden anlaşıldı.

84- MUSTAFA BİN MEHMED-I GÜZELHİSARÎ

Ulemâ ve hulefâ-yı Nakşîbendîyye'den bir zât olup mevliden Buldan (s.112)lıdır. Hadimî merhûmun mahdûmundan ikmâl-i tahsilden sonra evvelâ Buldan'da müehhiren Aydın'da ihtiyâr-ı ikâmetle tedris ve irşâd ile meşgûl oldu. 1246 (1830) tarihinde ilm-i usûl-ı fıkıhdan mevlânâ Hadimî'nin Mecâmiyü'l-Hakâyık'ını Menâfiyü'd-Dakâyık ismiyle şerh ettiği gibi Buldan'da iken meşhûr Halebî'ye de Hılyetü'n-Nâcî ismiyle mükemmel bir hâşiye yazmıştır ki her ikisi matbû olup beyne'l-ulemâ mütedavildir. Bir de gayri-matbû Mufassal Mecâmi Şerhi vardır. 1253 (1837) tarihinde Aydın'da irtihâl ederek Tire kapısı kabristânına defn edildi. Buldan'da iki defa itâ-yı icâzeye muvaffak olmuştur. Tefsîr-i Kadı Beyzavî'yi de ala tariki't-tedris itmâm ederek usûl-ı hatm icra eylemiştir. Mensûb oldukları tarîkat-ı Nakşîbendîyye'den hayli zevâtâ icâzet vermişlerdir. Fukarâ için her akşam medreseye bir sofrâ taam gönderdikleri halde kendileri arpa ekmeğiyle kifâf-ı nefis etdikleri mütevâtirdir. Kesîrül-beka m ücâhid bir zât idiler.

85-MEHMED EFENDÎ (HACI HAMZAZADE)

Asr-ı ahîr ulemâsından bir zât olup Muğlalı'dır. Pây-ı taht-ı hilâfet-i İslâmîyye eâzım-ı ulemâsından meşhûr Vidinî Mustafa (s. 113) Efendi merhûmdan âlız-i icâzetle memleketine avdetle neşr-i ilme muvaffak oldu.

1283 (1866) tarihinde Muğla'da irtihâl ederek Kurşunlu Câmi-i Şerîfi hatiresinde defn edildi. İlm-i ferâizden mükemmel bir cedveli ilm-i mantıktan Akîse'ye dair cedaveli ve el-yevm Muğla müfûsi bulunan mahdûm-ı Fâziletmeni Efendiye hitaben Sünbülzâde'nin Lütîyye'si tarzında manzûme-i nasâyîh-âmizi vardır.

Meşhûr Palabıyık merhûm sâhib-i tercemenin büyük dayısıdır.

86-MUSACALİZÂDE MEHMED SAİD EFENDÎ

Vüs'at-ı malûmât ve cevdet-i karîha ile maruf bir fâzıl olup Akhisarlı'dır. Ulûm-ı Arabîyye'yi pederinden bi'l-ikmâl Akhisar'da neşr-i ulûm ile meşgûl olarak üç defa itâ-yı icâzeye muvaffak oldu. 1320 (1902) tarihinde Akhisar'da irtihâl ederek Uzuntaş mezaristânında pederiyle Şeyh Ahmed-i Rumî arasına defn edildi. Tabiat-ı Şiiriyeye de mâlik idi. Asarından matbû olanlar:

1. İlm-i Âdâb: Münâzaradan Taşköprülü Risâlesi'nin şerhi,
2. İlm-i mantıktan Kıyâs-ı Musavîyye şerhi (s. 114),
3. İlm-i hadîsden Minhâcü'n-Necâh ila Mi'racil-Felâh,
4. Cevâhirü'l-Akâid ismiyle Şeyh İbrahim Hakkı-ı Erzurumî'nin (*Hüdâ-i rebbim Nebiyim Hakka*) manzûmesinin şerhi,

Gayrimatbû olanlar:

1. Andelîbü'l-Mecâliş
2. Dürretü'l-Vâizîn şerhi Kurretü'n-Nâzirîn
3. İlm-i usûlden Mecâmî üzerine hâşiye
4. İlm-i mantıktan Dürrün-Nâcî üzerine hâşiye
5. İlm-i âdâbdan Velidîyye'nin nazmen tercemesi
6. İlm-i vaz'dan Dede Cengin Vaz'ıyye risalesine şerhi
7. Behçetü'ş-Şühedâ ismiyle Muhteşem Kaşanî meşhûr-ı âfak olan mersiyesinin neşren ve nazmen tercemesi

Merhûmün kudret-i şâirânesine delâlet etmek üzere şâir-i meşhûr Neff'nin kasîde-i meşhûresini tahmîs vadisinde kasîde-i tavîlesi mukaddemesi derc edildi:

Barekallah ey cihânın daver-sa'd-ı ahteri
Sanekullah ey cihâdın Rüsteni-i cengâveri
Bin yaşa ey kârzârın kahraman Haydarı

Aferin ey rüzgârın şehsüvâr-ı Safderi
Arşa as şimdengeri tiğ-ı süreyyâ-yı cevheri (s. 115)

Haşmalığın dersdir hüsn-i beyânı neyler ol
Seyf-ı Samsâm'ın yeter cenge sinanî neyler ol
Hûn-ı düşmen bes ana başka nişanı neyler ol

Çarha çekme bir dahi şemşîr ve'l-gevherî
Mülk için sarf etdik elhak hayli sîm-ü ascedi

Leşker-i şâhâne ki verdik nîzâmı erşedî
Milletin asayiş için ey melik-i evhâdı

Ser-firâz etdik livâü'l-hamd-ı dîn-i Ahmedî
Düşmene gösterdik elhak dest-berd-i Haydarı

Sen mücâhid-i fî sebilillahsın kasdın rızâ
Mülk ü millet gayreti peykârın etdi iktizâ
Zülfikar-ı Haydarı sunmuş sana dest-i kazâ

Tiğ ki nola yemin eylerse rûh-ı murtazâ
Bir gaza eldik ki hoşnud eyledik peygamberi

Darb ile saldıkaçı seyf-ı sarîm-i hûnbârîki
Ol zaman fehm etdi düşmen niyyet ü ihtarını
Hayfa duçar oldu kim ki gördü kar u zarım

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını
Titredi Behrâm elinden zerrin hançeri (s. 116)

87-NUREDDİN HAMZA-İ AYDINI (KÜÇÜK NUREDDİN)

İlm ü irfanla tezyîn zat ü sıfât eylemiş bir fâzıl olup Aydınlı'dır. Ulûm-ı resmiyyeyi Kadızâde'den bade't-taallüm Bursa'da Hamza Bey müderrisliğine tayin olundu. Bir müddet sonra mevlânâ Ebussuud'un:

Li-meni'd-diyâru tedadaat erkanuha Ve in-kadda fevka urişiha Cüdranüha

matlalı kasidelerini şerh ve mevlânâ-yı müşârunileyhe takdim ederek taayyün eden faziletine mükâfeten Molla Husrev medresesi müderrisliğine badehu ala tarîki't-terfi Çorlu

müdürlüğüne nasb edildi. Burada 979 (1571) tarihinde zevcesi mikriyle şehiden irtihâl eyledi. Eâzım-ı ricâl-i Halvetîyye'den ve Füsûsü'l-Hikem şârihlerinden Sofya'da medfûn Balı Efendi ehass-ı hulefâsından Filibeli Nureddinzâde'ye intisab ederek tasfiye-i bâtın etmiştir. İlm-i maânî'den târik-i hacda iken telif ettiğiinden nâşî Mesâlik ismini verdiği eserini bade'l-avde Hevâdî ismiyle şerh eylemiştir.

1205 (1790) tarihlerinde Aydın'da müderris olan Kara İbrahim Efendi de füzêlâdan bir zât olup Kevketü'n-Nûr fî Elfâzi'l Fıkhi'l Ekber isminde bir eseri vardır. Aydın'da medfûndur. (s. 117)

88-NASUH NEV ALİ-Yİ AKHİSARÎ

Füzêlâ-yı üdebâdan bir zât olup Akhisarlı'dır. Tahsilini Mağnisa ve Dersaadet'de ikmâlden sonra bir müddet tezkirecilik hizmetinde şark seferinde bulunarak Dersaadet'e bade'l-avde bazı medârisde tadrîs-i'ulûm ile meşgûl oldu. Bu esnalarda vefat eden Azmi Efendi yerine şehzâde Sultan Mehmed'e muallim tayin buyurularak şehzâde-i müşarünileyhin Mağnisa valiliğine tayini cihetiyle beraberce Mağnisa'ya geldi. Burada hizmet-i talim ile meşgûl iken 1003 (1594) tarihinde irtihâl eyledi.

Hüccetü'l-islâm İmam Gazali'nin Marîfetü'n-Nefs, Manfetü'r-Rebb, Man-fetü'd Dünya, Marîfetü'l-Ukbâ'dan bâhis Farisîyü'l-ibare dört unvan üzere müretteb olan ahlakî ve tasavvufî Kimyâ-yı Saâdet'ini terceme ettiği gibi hekim-i şehîr Aristo'nun Kitâbü'r-Riyâset ve's-siyâset ismindeki eserini de şehzâde-i müşarünileyh nâmına on altı bâb ve bir tekemmüle üzere tevsiyan terceme ederek Ferruhnâme-Ahlâk-ı Nevâli tesmiye eylemiştir.

89-NAİMÎ HALİL EFENDİ

Zümre-i müellifinden bir zât olup mevliden Konyalı'dır. (s. 118) Mest-cizâde lakabıyla benâm idi. İkmâl-i tahsilden sonra müddet-i medîde Mağnisa'da neşr-i ulûm ve ifta ile meşgûl oldu. 1230 (1815) tarihinde Mağnisa'da irtihâl ederek Ulu mezarlık'da defn edildi. Asârı gayrimatbû olup ber vech-i âtidir:

1. Hâşiye ale'l-Beyzavı,
2. Hâşiye ale't-Tehzîb,
3. Hâşiye ale'l-Hayâli,
4. Hâşiye ale'l-Muhtasar,
5. Hâşiye ala Risâle-i İstiâre li'l Kazabadi,
6. Hâşiye ala Risâleti'l-Vaz'ıyye,
7. Şerhü'l-Avâmil,

Hâşiye ala Risâleti't-Tevhid li'l-Birgivi'dir.

90-VELİYÜDDİN EFENDİ

Ulûm-ı âliyenin be-tahsîs fıkıh şubesinde sahib-i ihtisas bir fâzıl olup Ay- dınlı'dır. İkmâl-i neshden sonra madâmü'l-hayat Akhisar müftülüğünde ifâ-yı vezâif-i şer'îyye eyledi. Fetevâ-yı Ruşeni ismiyle bir cildi üzere müretteb fetevâsının birer nüshaları Mağnisa ve Kırkağaç fetvâhânelerinde manzûr-ı âcizi oldu. Bir de âdâbdan Hüseyniyye Hâşiyesi olduğu Karabaşzâde-i İzmirî'nin eserinde mündericdir. (s. 119)

91-VEHBİ EFENDİ

Füzelâdan fakîh bir zât olup Sarayköy kurâsından Duacılı karyesinde Efendioğlu namında hanedandan birinin muallimidir.

1186 (1172) tarihinde irtihâl eyledi. Karye-i mezkûredeki Câmi-i şerif ittusalinde medfûndur. Hediyetü'l-Vehbi lî-Ruhi'n-Nebi isminde ilm-i ferâizden Türkçe bir eseri Denizli'de cennetmekân Sultan Mahmud-ı evvelin hemşiresiyle ashâb-ı hayrâtdan Beşir Ağa'nın inşa-kardeleri olan ferâizhânelerinde muallim olduğunu beyân ediyor.

92-LALİ AHMED EFENDİ

Allâme-i Rum İbn Kemâl merhûmun ezkiyâ-yı tilmîzânından olup Saruhanlı'dır. İkmâl-i tahsilden sonra üstâd-ı âlî Kadrinin tensîbiyle silk-i kazaya sâlik olmuş idi, 971 (1563) tarihinde irtihâl eyledi. İlm-i fıkhî intisâb-ı tammı ve ilm-i ferâizde müdevven bir eseri olduğunu Zeyl-i Şakayık nakl ediyor ki ahiren manzûr-ı âcizi olan bu eserin mukaddemesinde evvelce Farisîyü'l-ibâre olan Ferâiz manzûmesini (s. 120) şerh ettikten sonra ayrıca Arabîyü'l-ibâre yazdıkları bir şerh-i nefis olduğu musarrahdır.

Fetevâya aid dört bâb üzere müretteb Türkçe Mecmaü'l-Mesâilî's-Şer'îyye fî'l-Ulûmî'd Dinîyye ismindeki eseri Akhisar Kütübhanesi'nde manzûr-ı âcizi oldu. Bir de manzûm Kasîde-i Ber Tercemesi vardır.

1171 (1757) tarihinde müellef Ahkâm'ü'l-Arâzî müellifi Müftizâde Abdullah bin Abdürrezzak Vahid Efendi de Mağnisa'dan neşet eden sahib-i asâr ulemâdandır.

93-YAYAKÖYLÜ HACI AHMED REŞİD EFENDİ

Ulûm-ı Arabîyye ve Farisîyye mütehasşislerinden bir zât olup Soma kurasından Bayat karyesindedir. İkmâl-i tahsilden sonra Mağnisa nevahisinden Yayaköyü'nde Karaosmanzâdeler tarafından bina edilen medrese ve kütübhanenin müderislik ve hâfız-ı kütüblüğüne tayin olduğundan ila ahiri'l- ömr bu vazifelerle meşgûl oldu. 1243 (1827) tarihinde orada irtihâl etdi. Ulemâ-yı şuarâ-yı Osmanîyye'den Sünbülzâde Vehbi Efendi'nin etfâl-ı Osmanîyye'ye lûgat-ı. (s. 121) Arabîyye talimine medâr olmak için nazm eylediği Nuhbe ismindeki eserini 445 sahifeden ibaret olmak üzere mufassal bir sûretde şerh ederek 1259 (1843) tarihinde tab olunmuşdur ki bâis-i istifade asârdandır. Tahrîr-i şehîr saâdetli Hacı Zihne Efendi hazretlerinin asâr-ı fâzilânelerinden Meşâhîrü'n-Nisâ'da Yayaköylü fâzıl vasfıyla fazlî tasdik buyurdıkları bu zâtdır.

94-YEGEN OSMAN EFENDİ

Füzelâdan bir zât olup Gördüs'e mülhak Kayacık nahiyesindedir. Tahsilini Bergama ulemâsından Dağistanı Hacı Efendi ile dayısı Kayacıklı Süleyman Efendi'den ikmâl ettikten sonra Kırkâğaç'da neş-i ulûm etdi. 1300 (1883) tarihinde irtihâl ederek San Hâce nam mahale defn edildi. Şerhu Akâid üzerine iki cild-i kebîr hâşiyesiyle mantıktan Gâyetü'l-Beyân isminde gayrimatbû asâr-ı fâzilânesi vardır.

95-YOZGADÎ ÇUKADÂRZÂDE HACI MUSTAFA KEŞFÎ EFENDÎ

Mütahhırın-i füzelâ-yı Osmanîyye'den ve müntesibîn-i tarikat-i Halvetîyye'den bir zât olup Yozgatlıdır. Mabâdî-i ulûmu Yozgat (s. 122) ulemâsından Kara Musa Efendi'den bade't-taallüm Kayseri füzelâsından Hacı Torun ve Dersaadet ders-i anılarından Kavalalı Yusuf Efendilerden âhz-ı icâze eylediği gibi sâbık'ül-terceme Mağnisa müftîsi Haçî Evliyazâde Ali Efendi'den de icaze ahzına nâil olduktan sonra kısım-ı azamı izmir'de olmak üzere İzmir ve Tire'de kırk sene neşr-i ulûm-ı âliyye ve aliye ile meşgul olarak bu müddet zarfında beş yüze karîb talibîn-i ilme itâ-yı icâzeye muvaffak olmuştur.

1308 (İ890) tarihinde vatan-ı sâni ittihaz ettiği İzmir'de irtihâl ederek vasiyetleri vechile Muhaşşî-i Mirât İzmirî merhûm yanına defn edilmiştir. Asâr-ı ilmîyyelerinden gayrimatbû olanlar ber vech-i âtidir:

Kâdî Beyzavî üzerine ta'likât,

Celâl üzerine ta'likât,

Hâşiye-i Mirât'a hâmuş,

Hâşiye-i Şerhu Akâid'e hâmuş,

Ferâizden bir metn-i metîn,

Âdâbdan bir metn-i metîn (s. 123),

Matbû olan:

İzmir'de tab olunan Keşfiyye ismindeki Ahlâk-ı Azdıyye Tercemesidir.

Merhûm-ı müşarünileyhin ahvâl-i ilmîyye ve evsâf-ı kalbîyyelerini nâtik olup mucâzlarından ve erbâb-ı kalem ve faziletten İzmirli Bıçakzâde Hakkı Efendinin tarihi ber vech-i âtî dere olundu:

Hâce-i Yozgadî-i mübarek dem

Arif ve ekmel ve hekîm hâcem

Yani El Hacc Mustafa Keşfi

Zat-ı mükerrrem fûâdı da mülhem

Cami cümle ukûl u nükûl

Vâkıf-ı sır-ı hâdisât ü kadem

Yokdu manendi var iken kendi

Döndü manendiye bir günevel hem

Zühd il lakvâda yokdu emsali

İttıkaya veren odur hatim

Koca bir âlim-i fazilet idi

Devrini eyledi ecl-i dirhem

Azm-ı ukbâ edince bir tarih (s. 124)

Düşünürdüm hazin ve pür-mâtem

Çıkdı bir hüzn ile melâikden

Bâng mevtül-âlem mevtü'l-âlem sene 1308 (1890).

ŞUARÂ FASLI

96-AHMED ESAD EFENDİ

Füzelâ-yı şuarâdan bir zât olup Mağnisalı'dır. Pederinden ikmâl-i tahsîl etdikten sonra Dersaadet'e azimetle sâbıkü't-terceme Hâce Abdürrahim Efendi merhumdan gavâmız-ı Arabîyye'yi Hâce Neşet Efendi'den de dakâyık-ı Farsîyyeyi taallüm ederek müftülikle memleketine avdet eyledi. Bir kaç sene ifâ-yı hizmet-i fetvâ eyleyüp 1269 (1853) tarihinde Kudüs-i Şerif mevleviyetine tahvîl-i memuriyyet etdi. Ricâl-i Kadiriyye'den sâhib-i dîvân Niğdeli Kudusî Ahmed Efendi'ye müntesibdir. Nasîhatü'l-Mülûk'u terceme ve mütercim Âsım Efendi merhûmun Tuhfe-i Arabîyye'sini şerh etmişdir. Na't-ı âti zâde-i tab-ı âşıkânesidir: (s. 125)

*Dû âlem nûr-ı zâtından eserdir ya Resulullah
Vücûdundan halâik behreverdirdir ya Resulullah*

*Cebînin ahter-i burc hidâyet ehl-i irfâna
Dû çeşmin manzar-levh-i kadrdir ya Resulullah*

*Nihalin sayesi mürğ-i hü mâdır hâke meyl etmez
Uluvv'-ı şanına bürhan-ı nevdirdir ya Resulullah*

*Dil-i uşşakî bülbül veş nevâ-saz eyleyen her dem
Cemâlin goncasından buy-terdirdir ya Resulullah*

*Adîvvi bed-zebâna cay-ı emn olmazdı dünyada
Vely-i asâr-ı feyzin ser te-serdirdir ya Resulullah*

*Ne mümkündür beşer künh-i şerifin eyleye idrak
Sana vassâf olan rebb-i kadrdir ya Resulullah*

*Şefâatle bula feyz u felâhı Es'ad-ı âsî
Eğer olmazsa hali der be-derdirdir ya Resulullah*

1274 (1857) tarihinde Mağnisa'da irtihâl ederek pieder-i âlîleri sâbıkü't-terceme Naimî Halil Efendi yanına defn edildi, (s. 126)

97-ERZİNCANÎ HACI İSMAİL KEMAL EFENDİ (HÜDHÜDZADE)

İzmir ulemâ-yı benâmından ve müntesibîn-i tarîkat-i Nakşibendîyye'den bir zât olup ikmâl-i tahsili meşâhîrden Ödemişli Çakır Ahmedzâde ile Mağnisalı Hacı Evliyazâde Ali Efendilerdendir. Bade'l-ikmâl İzmir'de neşr-i ulûm ile meşgûl oldu. 1307 (1889) tarihinde İzmir'de irtihâl ederek Sinan Dede kabristânına defn edildi. Mutasavvifâne ilahiyâtıyla münâcât-ı muvahhidâne ve nuut-ı âşıkânesi vardır. Bir nuutu:

*Mazhar-ı nûr-ı kudasin ey resûl-i kibriyâ
Mebde-i halk-ı cihânsız ey habîb-i müctebâ*

*Kıldı nûrâtı mücellâ zat-ı pakın ol kerîm.
Madeu-i feyz-i kemâlsin ey tayyîb-i asfiyâ
Mahzen-i esmâ denildi menba-i ilm-i ledün
Câmi-i halk-ihüsnsün ey imâm-ı enbiyâ
Bağ-ı hüsnün bübülânı rûz u şeb nâlân eder
Aşıkâ aşkın devâdır ey sırâc-ı evliya
Vâdi-i hasretde kavime bu kemâlî-i kemleri
Rahmeten li'l-âlemînsin ey şefî-yi pür vefâ (s. 127)*

98- BİRRÎ

Hoşgûyân-ı şuarâdan ve müntesibîn-i tarîkat-ı Mevlevîyye'den bir zât olup Mağnisalı'dır. Dîvânıyla Bülbüliyye ismindeki eser-i mensuru Mağnisa'da Çaşnigir Kütübhânesi'nde mevcuttur. Dîvânını şâir-i meşhûr Nâbî Efendi takriz eylemiştir. Mağnisa hakkında mutavvel bir kasidesi vardır. Bülbülesi matbûdur. 1128 (1716) tarihinde memleketinde irtihâl eylemiştir. Eski mevlevîhâne hatiresinde medfûn olduğu mervîdir. Attârlık sanatıyla meşgûl idi. Bir tesdîsinden:

*Hâlınden etme Birri şikâyet rızâ gözet
Rebbin kav eylesin seni mihnetle terbiyet
mihnetsiz olmaz ehl-i dile kisb-i menzilet
Eyle dil-i hazine yine bu beyt ile tesliyyet
Herkes be-kadrhovîş giriftâr mihnet est
Kes ra nidade end berât-ı müsellemi (s. 128)*

99- BAHRÎ EFENDİ

Âşıkîn-i şuarâdan bir zât olup Adanalı'dır. Vâlid-i kesîrû'l-mücâhid hazret-i hilâfet-penâhi cennetmekân sultan Abdülmecîd han-ı gazi devrinde İzmir'de hizmet-i kitabetle muvazzaf iken irtihâl ettiği Fatîn Tezkiresi'nde muharrerdir. Bir tahmisinden:

*Nesl-i pak-ı intibâdır ol şah-ı nur sitte-dil
Ki belâ-yı aşkı içre olmuşuz hep teşne-dil
Nar-ı hasretle yakılmış Bahrî eşiğine dil
Bir içim su istedi hicrinde baki hasta dil
Vermedi kat'an cevâb ana dayandı hançerin*

100- BENLERLİZÂDE HAFİZ AHMED TALAT EFENDİ

Ulemâ-yı şuarâdan Âşık-ı Resûl-ı Hudâ bir zât olup pederi İzmir kurasından Benler karyesinden olduğu için İzmir'ce Benlerlizâde şöhretiyle benâmdır. İkmâl-i tahsîli Dersaadet füzelâ-yı benâmından Hâce-i şehîr Hâfız Şakir Efendi merhumdandır. Ahz-i icazeye muvaffak olduktan sonra İzmir'de sahaflıkla meşgûl oldu. (s. 129)

1321 (1903)'de irtihâl ederek Karşıyaka'da Soğukkuyu mezaristânına defn edildi. Manzûme-i Mevlid'in yalnız veladet-i Nebî kısmına âid nazmına muvaffak olduğu tahmisi ber vech âtî dere kılındı.

Bismillahirrahmanirrahim

*Mekke'dir nûr-ı saadet lânesi
Anda doğdu âşıkın canânesi
Ya nice etmez tavaf-ı pervanesi
Oldu beytullah vilâdet hanesi*

*Amine Hatun Muhammed anası
Ol sadeften doğdu ol dürr dânesi*

*Hem kıyâs olmaz bu hâss ü ânımla
Adet-i nisvanda olmaz kâmla
Zahiren bulmuşdu ol o gülfamla
Ser hak etdi zuhur bu nâmla*

*Çünkü Abdullah'dan oldu hamile
Vaki erişdi hafta il eyyamla*

*Tutdu afâkı sadâ-yı havr-u ayn
Arşdan âlî dediler oldu zemîn*

*Bu sözün fehminde dir hep ârifîn
Ol cihâna lum'a verdi nûr-ı din*

*Uç alem dahi dikildi üç yere
Her birisin edeyim nerden nere*

*Vaktdir fahr-ı risaleti gelmenin
Ba'side halk-ı cihâna ölmenin
Matla-ı nur olması da Mekke'nin
İşte mana-yı nişân dikilmenin*

*Mağrib ve maşrıkda ikisi anın
Biri damında dikildi Kabe'nin*

*İstedim dildeki hayret gitmeği
Şems-i cihanı yek nazarda görmeği
Ta ki bu gördüklerim bilinmeği
Mefhar-ı âlemler ben fahr etmeği*

*Bildim anlardan ki ol halkın beği
Kim yakın oldu cihâna gelmeği*

*Aftâbda yok bu tavr-ı inkişâf
Seni boylu kızlar idi bî hilâf*

*Hep sükûnet üzere etmezlerdi laf
İntizamda yok idi hiç inhiraf (s. 132)*

*İndiler gökden melekler saf saf
Ka'be gibi kıldılar evim tavaf*

*Pür-şifâ idi refikam ey cihan
Ben neler gördümse gördü bî-gümân*

*Yok idi hanemde başka ins ü can
Hâdim-i hâs olmak içündü hemân*

*Yarı lup divar çıkdı nâgehân
Geldi üç huri bana oldu ayân*

*Bir zaman karşımda şöyle durdular
Birbiriyle hayli dem konuşdular*

*Bilemem ki bana neler sordular
Hayret ender hayretimi gördüler*

*Çevre yanıma gelüb oturdular
Mustafa'yı birbirine muştular*

*Dediler cümle melâik indi bil
Bak kapu önünde bekler Cebrâil
Hep biheşt enhârı oldu selsebîl
Âli oldu bâ-husûs nesl-i Halil*

*Bu senin oğlun gibi kadr-i cemîl
Bir anaya vermemiştir ol celîl*

*Biz ki âciz bendeyiz vahşet neden
Şekl-i Hoş endâmla gelmiş iken
Hâlkıdır dü cihânın gönderen
Gerçi zahire de biziz neşr eyleyen (s. 133)*

*Ulu devlet bulduk ey dildâra sen
Doğasırdır senden ol halk-ı hüsn*

*Enbiyâ ve asfiyânın cânıdır
Dergehinde hadim olmak şânıdır
İns ü cinin hâsılı cananıdır
Halk-ı kevneyn cümle bendegânıdır*

*Bu gelen ilm-i ledün-ı sultanîdir
Bu gelen tevhîd-i irfan-ı kânîdir*

*Kalbine hem nûrla tezhîb eddiler
Hatır viranı tatyib etdiler
Bu husûsda medh ü tavsîh etdiler
Hayli söz-i şevkle terkîb etdiler*

*Vasfını bu resme tertîb etdiler
Ol mübârek nûru tergîb etdiler*

*Mihr ü mâhın pür-tûnda yok devam
Her birinin zulmeti var ve's-selâm*

*Doğmasın Hurşid doğsun ol hemân
Tan yeri ağardığın gördükde tam*

*Amine eydir çu vakt oldu tamam
Kim vücûda gele o hayrî'l-enâm*

*Âteş-i aşkın gönülde şiddeti
Bir taraftan yavrumun da firkati
Anladılar bendeki bu haleti
Görmedim âlemde böyle hürmeti*

*Susadım gayet hararetden kati
Sundular bir câm dolusu şerbeti (s. 134)*

*Bilemem sâkîsi ne mahlûk idi
Hûb idi bir dilber-i maşûk idi*

*Hem harîkü'l-âdeler pek çok idi
Bâ-husâs ol-dem gönül mahrûk idi*

*Kardan ak idi ve hem soğuk idi
Lezzeti dahi şekerde yok idi*

*Gitmedi, hala damağımdan o zevk
Neşesinden oldu hasıl-ı dilde şevk*

*Ta derunumdan benim urdukça berk
Doğmadan ol doğdu sandım şems-i şark*

*İçdim ant oldu vücûdum nûr ü gark
İdemezdim kendimi nurdan fark*

*Kalkdı gözüm perdesi gördüm ayân
Oldu birdenbire bir başka cihan*

*Her taraftan çağrışurlar kudsıyyan
Kalmadı havfu telâşını ol zaman*

*Geldi bir ak kuş kanadıyla revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân*

*Şah-ı kevneynini gören aynü'l-yakîn
Şad olun mesrûr olun ey âşıkîn (s. 135)*

*Şevkile tekbîr getirsün ârifîn
İşte geldi rahmeten li'l-âlemîn*

*Doğdu ol saatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semavât u zemîn*

*Nûr-ı çeşm-i enbiyâ-yı mürselîn
Salatullahu aleyhim ecmaîn*

101-SABİT MUSTAFA EFENDİ

Ulemâ-yı erbâb-ı şiiir ve inşâdan bir zat olup Alaşehirli'dir. Gözlerinin şehlâlığından nâşî zamanında Kôr Müftî lakabıyla marûf idi.

Dersaadet'e azimetle Şeydi Ahmed Paşazâde Mehmed Paşa'ya hazînedâr tayin edildi. Bu münasebetle paşanın bulunduğu esfârda beraber bulundu. Paşanın Budin'de şehâdetle irtihâlinden sonra kethüdalığından yetişme Osman Paşa'nın nazar kerdesi oldu. Osman Paşa'nın sefere memuriyeti sebebiyle yerine Tire mütesellimi tayin edildiyse de paşanın vefatından sonra taliî makûs olarak 1122'de (1710) irtihâl eyledi. Mesneviyyâtı eşâr-ı sâiresine nisbetle daha parlaktır. Hicviyyâtı da müessir idi. Kıt'a-yı atfîye cümle-i eşârındandır. (s. 136)

*Dil-i âşıkâ cefâdan gele rûy-ı yara düşmez
Gül iterden ah şekve-dihni hezâra düşmez
Sergü-yi yara uğrar dil zârdan haber vere
Deme ey sabâ-güzârım benim ol diyâra düşmez*

102-SENAYÎ

Ulemâ-yı şuarâdan ve erbâb-ı sıdk ü ihlâsdan bir zât olup Mağnisalı'dır. İsmi Mehmed pederinin ismi Ahmed'dir. Ale'l-usûl ikmâl-i tahsilden sonra ihtiyâr-ı seyahat ve bir müddet sonra da meslek-i niyâbetde.ifâ-yı hüsn-i hizmet eyledi. Bir aralık memleketine avdetinde sultan Süleyman-ı Kanunî şehzâdelerinden Mustafa Çelebi'nin tâlim ve tedrisine memur edilerek şehzâde-i müşarünileyh namına ilm-i sarfdan Maksûd'u ve ilm-i fıkhıdan Fıkh-ı Ekber'i şerh etdi. Bادهu müşarünileyhin Amasya valiliğine tayini dolayısıyla beraberce Amasya'ya gitdi. Nebistân-ı Zülâlî namında edebî bir eseri ve Bursa'da defn-i hâk-ı ıtırnak sadât-ı Hüseyîyye'den Emîr Muhammed Şemseddin-i Buhari hazretlerinin menâkıb-i aliyyelerine dâir Menâkıb-ı Emîr Sultan namında matbû bir menâkıbı vardır. 960 (1552) tarihinde Amasya'da âzim-i dâr-ı ukbâ oldu. Menâkıbnâme-i mezkûr esasen mensûr ise de elsine-i (s. 137) selase üzere âşikâne bir hayli manzûmeleri de hâvidir ki ebyât-ı âtiye eser-i mezkûrdeki bir na't-ı şerifdendir:

*Muhammed ab-ı rû-yı enbiyâdır
Muhammed mürselînin hatimidir
Muhammed nûr-ı çeşm-i itkiyâdır
Kamu nasın mükerrem-i ekremidir*

*Yazmamış kadı ü keşşâf ve Cerîr-i
Taberi Haberim yok güzelim kimden alayım haberi*

Nakarât-ı meşhûresini hâvî olan manzûme-i tavîle ve ârifânenin Senâyî mahlaslı şuarâ-yı Osmanîyye'den Balıkesirli veya Edirneli Senâyî'lerin olduğundan iştibah varsa da sâhib-i tercemenin olduğuna dâir bazı karâin vardır.

103-SERVET EFENDİ

Asr-ı ahirde İzmir'in yetiştirdiği kavı tabiat şuarâdan olup maskat-ı re'si İzmir ismi Hasan'dır. İsmiyle mahlası tarih-i vilâdeti olan 1224 (1809) senesini müşârdır.

Tabiat-ı şâirânesine meşâhîr-i şuarâ-yı Osmanîyye'den Öziceli Sabit Efendi merhumun beyne-ş-şuarâ meşhur olan Mi'râciyye'sine yazdığı ve 1265 (1849) tarihinde izmir'de tab olunan tahmis şâhiddir. Bundan başka bir dîvân teşkil edecek eşâr-ı mütenevviyası vardır. 1285 (1868) tarihinde Dersaadet'de irtihâl (s. 138) ederek Kabataş'dan Beşiktaş'a giden caddenin sol tarafındaki ufak makbereye defn edildi. Mi'râciyye'sinin matlahından:

*Kemal-i iştîy âkından cenâb-ı hayy-ı lâ-yefnâ
Talebkâr-ı visâl-ı nazenin oldu o şebb-i mevlâ*

*Habibin istedi bir gece davetci edüb esrâ
Hoşa ferhunde ahter leyle-i mümtaz u müstesnâ
Ki unvân-ı berat-ı kadridir ser sûre-i Esrâ*

104-HÜSEYNÎ

Mutasavvifâne eşâr yazan kudemâ-yı şuarâdan olup tezakir nüvisân'dan Latifi kavlince Rumeli'dendir. 1305 (1887) tarihinde yazılmış bir nüshası Selanik'de manzûr-ı âcizi olan bir cild-i kebîr Câmiül-Nasâyih eser-i kıymetdârînin matlaı ber vech-i âtî nakl edildi:

*Îlâhi sensin olan hallâk u mevlâ
Ki zâtındır münezzeh kadrin a'lâ*

*Kimesne yokdur herkez şerikin
Bedelimi olasıdır sana ya meselâ*

*Ahaddır zat-ı pâkın çok sıfatın
Erişmez ilmîne akl u dil aslâ (s. 139)*

*Yalnızsın anadansın mücerred
Anadan gelmedin yok sana neslen*

*İki diyen olur mağbûn u mahrum
Münezzeh tanrısın haşa u kela*

Saruhan sancağı dâhilinde Gördüs'de ziyaret olunmakta olan Hüseyinînin bazı karâine göre bu zât olması memulün kavidir.

105-HÂLETÎ

Zümre-i sipahîyândan ve müntesibîn-i tarîkat-ı Mevlevîyye'den bir şâir-i kavî-tabiat olup Tireli'dir. (Alı Derviş Hâletî geçdi) mısranın delâleti olan 1012 (1603) tarihinde irtihâl etdi. Menâkıb-ı Çenâb-ı Mevlânâ'yı nazm etmiş ve; Gencine-i Zâr sahibi şâir-i meşhur Yahya Bey'in Usûlnâme'sine Aslû'l-Usûl namıyla güzel bir nazire yazmışdır ki her ikisi de gayrimatbûdur. Ebyâtından:

*Pak et kalbini yu rûnu gibi Haleti
Keşf ola ta ki nidügi esrâr-ı Mesnevi (s. 140)*

106-HULVÎ ABDULLAH EFENDİ

Füzelâ-yı şuarâdan bir. zât olup Akhisar kazasının Marmara nahiyesindedir. İkmâl-i tahsilden sonra memleketi müftülüğünde ifâ-yı vezâif-i şerîyye eyledi. 1159 (1746) tarihinde Marmara'da irtihâl eyledi. Pazar Câmî-i Şerîfi hatiresinde medfundur. Manzum ve matbû Kasîde-i Ber Tercemesi asârının en meşhûrudur. Seng-i mezarında menkûş olup zamanı şuarâsından Saî tarafından söylenen tarih ber vech-i âtî dere edildi:

*Marmara müftîsi Hulvî pür-efdal u kemâl
Yani Abdullah Efendi ahsenullahu ileyh
Eyledi bâ-emr-i Hak dâr-ı bekaya irtihâl
Maksad-ı sıdk-ı melik üzere ola bin yedi'ye
Fevtinin tarihini ihlâs ile Saî dedi
Göçdü Abdullah Efendi Rahmetallahu aleyh*

107-HAMDÎ EFENDÎ

Ulemâ-yı şiirden hüsn-i hâl ile mevsûf bir zât olup ismi Ahmed maskat-ı re'si Saruhan sancağı mülhakatından Durgudlu Kasaba'dır. Berây-ı tahsil İstanbul'a giderek şeyhülislâm Minkarîzâde Yahya Efendi'den ahz ilm etdikten (s. 141) sonra tedris mükâfâtı olmak üzere devr-i medârisle medrese-i Süleymanîyye müderrisi oldu. Bu vechle güzârende-i evkât iken 1123'de (1711) irtihâl eyledi. Dîvânçe teşkil edecek kadar eşârı vardır. Beyt-i âtî zâde-i tab-ı şâirânesindendir:

*Görüşdükçe dil-i dildârı safu sade anlarsın
Nice sade nezaket Hamdiya ol goncada kat kat*

108-HUDÂYÎ SALİH DEDE

Terceme-i hâli sebk eden hazret-i Şâhidî pederdi âlî-kadrîdir. 885 (1480) tarihinde Muğla'da âzim-ı semt-i melekût oldu. Zâde-i tab-ı ârifânelerinden olan beyt-i âtî miyân-ı Mevlevîyyan'da zebanzed ve meşhûrdur.

*Ey dil ister isen eger kâmil ola noksanın
Sinesi altına gir hazret-i Mevlânâ'nın*

Kıt'a-yı âtîye dahi zâde-i tab-ı âşıkânelerindendir:

*Aşka bağlandı gönül benden çeküp el neyleyem
Benden çok râzî olur bedenden azâd olmasını
Sormazını esrâr-ı aşkın müşkilinden zahide
Çünkü şakird olmamış bu fende üstâd olmasun (s. 142)*

109-HACI HAFIZ HALİL DEDE

Meşâyih-i Mevlevîyye'den bir zât olup 1218 (1803) tarihinde İzmir'de semahâne-i hestîye küdümnihâde olarak yedi yaşında hıfz-ı Kur'an'ı ve 18 yaşında ilm-i kıraatdan icâzetnâme istihsâl eylemiştir. 35 yaşında iken tarikat-ı aliyye-i Nakşibendîyye ekâbirinden Muhammed Can-ı Hindî hazretlerinin ehass-ı hulefâsıridan Bedehşanî Efendi'den dest-i irşâd olarak müahhireri Dersaadet'e azimetle fuzelâ-yı ricâl-i Mevlevîyye'den Yenikapu şeyhi Osman Selaheddin Efendi merhuma arz-ı ikrar ve intisâb ve dergâh-ı mezkûrda çileye tekâmle muvaffak olmuştur. İzmir'e avdetine Sultan Abdülmecid han-ı gâzî hazretlerinin inâyet ve ihsân-ı dindarâneleriyle şehrin güzel ve dil-küşâ bir mevkiini tezyîn etmekde olan dergâh-ı safa-bahşa-yı Mevlevî'yi tesîs ve inşa eylemek muvaffakiyetinde bulunmuştur.

Dergâh-ı mezkûrda 38 sene seccâdenişîn-i irşâd olduktan sonra 1305 (1887) tarihinde seksen yedi yaşında olduğu halde cihân-ı fânîden âlem-i bâkîye intikâl ile bânîsi olduğu mevlevîhânenin semahânesi derûnuna defn edildi. Merhûm-ı müşarünileyhin ilm-i kıraatdaki hüsn-i eda ve ihtisası İzmir'ce malûmdur. Vücûh-ı Seb'a'ya dâir eser-i mahsûsları vardır. (s. 143)

Kıt'a-yı âtiyeleri kendilerinin ilm-i şiire de olan intisâblanna dâldır.

*Mâtenim sûr-ıfelek-i arife sıyyândır bil
Derd sabr ehli olan kâmile dermandır bil
Küsmeye takdire bırak şekveyi her hâl geçer
Renc ü gam zevk u safâ vâsıl-ı pâyândır bil*

110-SALİM EFENDİ

Kula ve havalisince şiirle iştihar eyleyen, zevâtdandır. 1245 (1829) tarihinde memleketinde irtihâl eyledi. Bunun da asâr-ı şiirîyesi cem ve zabt edilmemiştir. Bir gazeli ebyâtından:

*Yazsa âşık yarına bargirân, mihnetin
Elifkad haneme olurum a'lâmda lâm
Salîmen insanı ihsan anladım eyler esir
Görelî terkîb-i müşkîn mana-yı ikrâmdan râm*

111-ŞUHÛDÎ DEDE

Sâbıkü't-terceme Şâhidî İbrahim Dede Hazretlerinin mahdûm-ı irfân mendidir. Esrâr Dede Tezkiresi'nde Veled-i manevîleri (s. 144) olmak üzere mukayyedir. Kırk küsur sene Muğla mevlevîhânesinde canîşin-i peder olarak bin tarihinde (1591-92) Muğla'da azm-i gülşensarâyı bekaya eyledi. Âşık Çelebi Tezkiresi'nde kıt'a-yı âtiyeleri mündericidir:

*Dahânî fikr-i dilde gonca-i gülzâr canımdır
Hayalî-i ser u kadın hayliden hâtır-ı nişânımdır
Fırak-ı la'l nabenle bela bezminde ey sâkî
Demadem eşik-i gülgûnum şarab-ı erguvanımdır*

112-ŞERÎFÎ MEHMED EFENDİ

Füzelâ-yı şuarâdan bir zât olup sâbıkü't-terceme Kulak Ali Efendi'nin mahdum-ı fezâil-rnevsûmudur. Ale'l-usûl ikmâl-i tahsilden sonra memleketi müftülüğine tayin olunarak ala rivayetihî kırk sene kadar ifâ-yı vezâif-i şerîyye ederek 1243 (1827) tarihinde Kula'da irtihâl etdi.

Kula'da Tekye Câmî-i Şerîfî minaresine söylediği tarih-i selîsi ber vech-i âtî dere edildi:

*Bu minare ile kulub mescid-i pâki tezyîn
Sâhibü'l-hayra vere ecr-i cizil-i rebb-i muin
Bu zarîf lafzla bu mısra-i menkûl târih
Ne güzel merkez davet ne güzel hayr-ı güzîn (s. 145)*

Eşârı dîvân teşkil edecek kadar ise de müteferrik bir halde kalup cem ve tedvîn olunamamıştır.

113-SARI KEMAL

Eşâr-ı Osmanîyye'nin müessislerinden madûd bir şâir-i fâzıl olup Bergamalı'dır. Fazl u kemâlî Fâtih devri vüzerâ-yı izâmından Mahmud Paşa-yı Velî tarafından kemaliyle takdir olunarak Edirne civarındaki Hasköy'de bina ettikleri medreseye müderris tayin olundu. Mu'cem fî Asâr-ı Mülûk-ı Acem ismindeki eser-i Farisî'yi Tercümânü'l-Belaga namıyla terceme etmiştir. Müretteb dîvânı da vardır. Ebyâtından:

Bülbülün feryadı hadd-ı neked nedirer gülden değil Âşıkın efganı la'l end nedirer mellden değil

114-ARŞÎ DEDE

Şuarâ-yı Mevlevîyye'den âşık mücâhid bir zât olup Tireli'dir. Şâhid ve meşhûdu gibi eâzıma hizmet etmiş molla iken melevî olmuştur. Meşâhir-i şuarâ-yı Osmanîyye'den Yeniceli Hayalî Bey'le bir müddet refakati ve bir kaç müşaareşi vardır. Bin tarihine karîb (s. 146) Mora'da irtihâl eyledi. Manzûme-i âtiye zâde-i tab-i âşıkâneleridir:

Yatma uyan, etme ziyan, Vakt-ı seher kum kum kum Ta ki olasın vâkıf -ı can, Vakt-i seher kum kum kum Doğdu saadet güneşi, Tutdu ziyâi dağ taşı Gaflere aldırma başı, Tutdu ziyâi dağ taşı Âdeme olduksa halef, Eyleme eyyamı telef İster isen ere şeref, Eyleme eyyamı telef Arş't-ı şeydâdan eser, İster isen doğru haber Ra hakka ile sefer, Vakt-i seher kum kum kum

115-ALİ EFENDİ

Ulemâ-yı şuarâdan bir zât olup Kulalı'dır. Bidayet-i tahsili Dersaadet ve Bursa ulemâsından nihâyeti Hadimî merhumdandır. İkmâl-i tahsilden sonra tarîkat-ı Nakşibendîyye'ye intisâb eyledi. 1186 (1772) tarihinde telif ettiği Tuhfe namındaki manzum Arabîyü'l-ibâre bir eseri ve bir hayli asâr-ı şiiirîyyesi vardır. Akhisar Kütübhânesi'nde mükemmel mecmua-yı eşârı da bulunduğu mervîdir. Medfeninin Bursa veya Sakız'da olduğu menkûldür, (s. 147)

116-FERRUHÎ

Nüktegûyân-ı şuarâ-yı Mevlevîyye'den bir zât olup Akhisarlı'dır. 1000 (1592) kûsur tarihlerinde Dersaadet'de irtihâl eyledi. Tezâkir- nüvisân-ı şuarâdan Âşık Çelebi Ferruhî'yi hac-ı şerif ziyaretinden avdeti müteakib Dersaadet'de gördüğünü muammerinden bir zat olduğunu rivayet ediyor. Cennetmekân Sultan Bayezid-i sâni:

*Her dür ki peyda şu daz sine-i hâkim
Ebruvı şud u kirye kund ber ser-i hâkim*

beytini inşâd buyurarak tanzîrin emr buyurdıklarında sahib-i terceme Ferruhî:

*Her dağ ki der dest ber sud bir dil çakem
Lale şud ve pay zend ber ser hâkim*

beytiyle tanzîr ederek mazh.ar-ı iltifat-ı şehriyarî olmuştur. Kıta-yı âtiyye dalı eşâr-ı âşikânesindedir:

*Dile bir dem gammını etmeden eksik sanma
Eğer âdemlik ise ancak olur var olasin
Neylesin halini her dem ne çekermiş âşık
Göreylim aşka düşüb sen de giriftar olasin (s. 148)*

117- FERDÎ ABDULLAH EFENDİ

Füzelâ ve erbab-ı şiir ve inşâdan sahib-i vecd ü hal bir zat olup şehridir. İkmâl-i tahsilden sonra Saruhan sancağı muzafatından Kasaba Durgutlu müftiliğine tayin olunarak müddet-i medîde ifta ve tadrîs ile meşgûl oldu. Bir aralık hac-ı şerife azîmet ederek Mekke-i Mükerrerme'de ekâbir-i Nakşîbendîyye'den Hindi Muhammed Can Efendi'den istihlaf eyledi. Evâhir-i ömründe Dersaadet'e rihletle Fâtih civarındaki Emîr Ahmed-i Buharî Dergâhı meşihatine tayin olundu. Bu hizmetle güzârende-i evkât iken irtihâl ederek dergâh-ı mezkûr haziresine defn edildi. Dîvançe-i esfâri ve tezâkir-i şuâradan Fatîn Efendi Tezkiresi'nde kadeh redifinde bir gazeli vardır.

Kasaba'da Paşa Camiî Şerifi havalisinde erbâb-ı hayr ü yesârdan Hacı Hüseyin Ağa tarafından bina olunan kütübhâneye söylediği tarihi ber vech-i âti dere kılındı:

*Teâlâallah ne hoş dâr-ı muallâ
Kütüble oldu tezyîn-i mücellâ
Olub Hacı Hüseyin Ağa muvaffak
Bu binayı yeniden kıldı inşâ
Zihi tevfik cud-ı bezl-i himmet
Seza ecr-i cezil-i dar-ı ukbâ
Mekârim pişe bil ayn-ı keramet
Edüb âlem-i şerifi bunda ihyâ
Dedi inşasına tarih Ferdî
Kütübhâne bina oldu ne zîbâ (s. 149)*

İşbu kütübhânedeki asâr-ı Umîyye ve irfânîyyesinden olmak üzere 1259 (1843) tarihinde hatt-ı destiyle muharrer bir mecmuada tarîkat-ı Şazeliyye ahzâbmdan olan Salât-ı Müşeyşiyye Şerhi ile allame Celaleddin Suyutî'nin Âyât-ı mensûha hakkındaki manzumesinin nazmen terceme ve şerhlerini hâvî mucib-i istifade asârı manzûr-ı âcizi oldu. Manzûme-i mezkûre mukaddemesinde:

Muktebit-i miftâh bismilleh ile Feth olur bir müşkilat Allah ile Hamdullah ziynet efzâ-yı kelâm Ravza-i pâke salat ile selam Âl u ashâbın ola ervâhı şâd Râzî olsun cümleden rebb-i ibâd

118-KAMİL-İ MEVLEVÎ

Hoşgûyân-ı şuarâ-yı Mevlevîyye'den olup Mağnisalı'dır. 1068 (1658) tarihinde tennûre küşâdî-i âlem-i lâhût oldu. Bursa'da medfûn olan selâfın, vüzerâ, meşâyih, ulemâ, şuarâ ve erbâb-ı sanâyiîn terâcim-i ahvâlini mübeyyih matbû Güldeste-i Riyâzî-i irfan sahibi fûzelâ-yı şuarâdan Bursalı Belîğ İsmail Efendi'nin şuarâ-yı Osmanîyye'den Faizî'nin'Zübdetü'l (s. 150) Eş'âr'ına yazdığı Nuhbetü'l-Asâr isimindeki tezkiresinde sahibi terceme Kamil-i Mevlevî'nin Nevrûziyye kasidesinden alınma ebyât-ı âtiye mündericidir:

*Bâis-i nâtika pîrâne mürgân-ı çemen
Barekallah zihi umde küşâd-ı nevrûz
Demidir biilbül-i şeyda ne kadarı mest olsa
Her gülün sağırı destinle berây-ı nevrûz
Gâlib Dede hemdemlerinden Esrâr Dede Efendi de Kamil-i Mevlevî'nin senâhânlarındandır.*

119-KESKİN EFENDİ

Ulemâ-yı şuarâdan bir zât olup Denizli sancağı mülhakatından Sarayköyü kazasının Kadıköyü'ndendir. Muğla Kütübhânesi'nde manzûrum olan üç lisan üzere müretteb lûgat manzûmesinden ebyât-ı âtiye dere edildi.

*Denizli karyesi Kadıköyü'nden
Olur aslını hoş gûş ile gülesin
Makam oldu bana Koştantiniyye*

Hemahaallah an külli'l-beliyye

Lûgat manzumesi matlaından:

*Tanrı ve Allah hudâ-yı takat güçtür tuvân
Yaz oku ektebnüvîs hem dahi ikra be-hân
Zaman-ı telifini ebyât-ı âtiyye ile beyan eyliyor
Anla gel ebced hesabın ey civan
Say elifden yayarak bir bir hemân
Ya dan on on kafa dek ey hoş nigâr
Kafdan gayn'a dek yüz yüz kıl şumâr
Bu hesabı anladınsa ger temâm
Şimdi bil tarih-i nazm ey hemân
Cümleden yek düştü tarih ey civan
Oku tuhfem bul hayât-ı cavidân
Fâilâtun failâtün fâilât
Tuhfemi hıfz ile iç âb-ı hayat
Her ki Keskin ra kond bâ-hayr yâd
Derdu âlem ruh-ı evşâdân bâd (s. 152)*

120- MAKALÎ MUSTAFA BEY

Atiyü'l-terceme münşî-i meşhûr Veysî Efendi sahib-i tercemenin hemşirezâdesidir. Nüktegûyân-ı şuarâdan bir zat olup mukaddemât ulûmu memleketi olan Alaşehir'de bade't-tahsîl Dersaadet'e azîmet ve asrı füzelasından Arabzâde Efendi'nin halka-ı tedrisine mülâzemetle ahz-ı icâzet eyledi. Bادهu umûr-ı hükûmetde istihdam olunarak 992 (1584) tarihinde dâr-ı ahirete rihlet eyledi. Edirne kapusu haricinde defn-i hâk-ı mağfiretdir. Malûm olan müretteb dîvânından başka bir kaç resâili de olduğu mervîdir. Ebyâtından:

*Makâlî tan-ı adadan ne gamm-ı erbâb-ı ârifâne
Atarlar taşı elbette dıraht-ı meyvedar üzerine*

beyt-i manîdân adetâ darb-ı mesel hükmünde zebanendedir.

*Damen himmet dıraz amma taleb günah dest
Rütbe-i edbar ali paye-i ikbal pest*

beyt-i meşhuru da measırı olan Fuzuli'nin

*Saye-i ümid zail aftar şevk ü kerem
Rütbe-i edbar ali paye-i tedbir dudun*

beytiyle nazîre veya eser-i tevârüddür (s. 153)
Bir gazelinden:

*Yardan horsund adadan melamet didemiz
Şakirz-i gülden velakin hardan rencideyiz*

*Hasılı çekdik keriban taallukdan ala
Serv gibi kuşe-i uzletde damen çideyiz*

*Biz ki nakş olduk Makâlî halka dağla
Ruy-ı yarı görmeğe başdai ayağa didemiz.*

Tezakir-nüvisândan Kınalızâde Hasan Çelebi'nin sahib-i tercemenin measırı ve hemşehrisi olmak üzere bir Makâlî daha zikr etmesi eser-i zühûldür.

121-MEHMED LÛTFİ DEDE

Bayram Çelebi evlâdından Mağnisa mevlevîhânesi şeyhi Ali Nakşî Efendi'nin mahdûmu olduğu ve mumaleyhin vefatından sonra dergâh-ı mezkûr meşihatine nâil ve 1250 (1234) tarihinde dâr-ı bekâyâ müntakil bulunduğunu Tezkire-i Fatîn'de muharrerdir. Ebyât-ı ârifânesinden:

Vasl kaydı vusle manîdir keremkâni dede

Vâsıl olur hakka ol kim mâsüvâyı terk ede (s. 154)

122-MİHRÎ EFENDİ

Şuarâ-yı Mevlevîyye'den bir zât olup İzmirli'dir. Tezâkir-i şuarâdan Fatîn Efendi Tezkiresi'nde muharrer olduğu üzere 1255 (1840) tarihlerinde Dersaadet'e giderek aklâm-ı askerîyyeden hassa orduyu hümâyûn meclis kalemi ketebesini idâdına dâhil oldu. Naîzenlikde intisâbı var idi. Fatîn Tezkiresi'nde muharrer doğrudan doğruya redîfli gazelinden:

*Geçen eğri kapudan doğru geçdi sırr ü kaddlarla
Hilafım yok bi hak kadd-ı canân doğrudan doğru
Rekibâ eğri büğrü semt-i cananı dolaşmakdan
Adem semtine gitmek sana şâyân doğrudan doğru*

123- MUSTAFA AZİZ EFENDİ

Tarîkat-ı Halvetîyye'nin Mısırîyye şubesi meşâyîhinden bir zât olup Ağrı-bozlu'dur. Tarîkat-ı Mısırîyye müntesibîni miyânında Küçük Şeyh şöhretiyle benâm olan Ağrıboz'da medfûn Şeyh Sadullah Efendi hazretlerinin ehass-ı hulefâsındandır. (s. 155). 1256 (1840) tarihinde mukaddemâ hicret etdikleri İzmir'de vefat eyledi. Basmahane kurbündeki Mısırî Dergâhı'nda defîn-i hâkdir. Dîvânlarının ziyaa uğradığı mervîdir. Mahza zâde-i tab-ı ârifâneleri olan bir hayli eşâr ve ilahiyâtı da mevcûddur. Şiirde Şeyhi mahlasıyla tahallüs ederlerdi. Bir kıt'aları:

*Mürşid-i kâmil âdemi cam-ı cihânuümâ eder
Câm-ı cihânnümâdır ayıne-i Hudâ eder
Mürşid-i kâmil âdemi fâriğ-i mâ-süvâ eder
Fâriğ-i mâ-süvâ nedir vâsıl-ı kibriyâ eder*

Gazel:

*Kûh-ı Kaf tende cana mürğ-ı Anka'dır gönül
Anın için cismi yok bir sırr-ı ihfâdır gönül
Her ne istersen yürü ar: ile gezme serseri
Şüphesiz bil cıvegâhı rebb-ı âlâdır gönül
Erişib gayb-ı hüviyetden ana her dem fütûh
Feyz-i rabbi'l-âlemine öz ki me'vadır gönül
Sûretâ tende nihân olmuş dilâ bir katredir
Her taraftan kaplamış manada deryadır gönül (s. 156)
Gezme Mecnûn gibi sahra-yi cihanı ser te-ser
Gel eriş matlûbuna gör ki ne leyladır gönül
Mısır-ı tende etmek için nefsi fer'ünü helâk
Musa-yı muaccez nümâ hem dest-i beyzâdır gönül
Cüz-i Nur hak dürer etmez teczi hiç kabul
Ta ebed bakî dürer sanma heyulâdır gönül
Gerçi hâkimdir vücûd iklimine hariç değil
Sanma dahildir begim tenden muarrâdır gönül*

*Arş-ı a'lâdır buyurdu çün hadîsinde Resûl
Hac-ı ekber kıl tavaf et beyt-i ulyâdır gönül
Lâl olur diller tariz etmektir muhâl
Vasf olunmaz kale ile sırr-ı muammâdır gönül
Tarafetü'l-âyn içre tayy eyler kamu menzilleri
Şeyhiyâ bil aşiuâ-yı ser a-seradır gönül*

124-MUHARREM BABA

Tarîkat-ı Mevleviyye urefâ-yı şuarâsından kalender-meşreb bir zât olup Malatyalı'dır. Ömrünün ekser zamanını seyahatla geçirmiş ve 1273 (1856) tarihinde İzmir'de irtihâl etmiştir. (s. 157) Mevlevihâne karşısındaki Dedegân kabristanında medfûndur. Ekser eşârı âşikâne ve nesâyihperverânedir. Istilahât-ı ulûm derc edilmek üzere tâlib-i ilm olan bir tıfl-ı nevrüsteye söylediği manzûme-i nesâyih-âmizi bu büyük yazılan manzûmelerin parlaklarındandır:

Manzûme-i mezkûrenin matlaından:

*Ey nev ezende-i cem'iyet bezm-ı ulemâ
Vey dirahşende-i keyfiyyet ayn-ı urefâ
Sensin ol hâfız-ı Kur'an hüsnüm ezeli
Vermiş ol ilm-i latifi sana namıyla Hudâ
Şimdi ilm-i Arab ve Fars'a düşmüş meylin
Mekteb-i aşka gel ey tıfl-ı sibakhun-ı vefâ
İlme kadın gibi en evvel eliften başla
Acemilikde sana ta ki gören diye be-yâ
Okuyup sarfi taheccî usulüyle tamam
Eyle icra-yı kıraat çû lisân-ı fusahâ
Hatm-ı Kur'an edicek başla heman tecvidi
Mekki ve medenî fark ederek ayet-i farzı edâ
İlm-i hâli okuyup mezheb-i dini öğren (s. 158)
Reh-i tahsilde sana sahib-i din rehber ola
Ba'de-zâ emsileden başla usûl-ı Arab'a
Nasr-ı yensurdan nusret edecek de sana
Hüsnü yühsenden darb ederek uşşaki
Celis-i yeclüsüden bezme yürü bî-pervâ*

Ebyât-ı sâiresindendir:

*Nemkeriz-i serşek çeşm-i terle hamrı hal etdim
Harîm-i vaslda nebetü'l-ineb muharrem helâlımdır*

125-MUSTAFA FARÎĞ EFENDİ

Meşâyih-i tarikat-ı Rifaîyye'den tabiat-ı şiiirîyyeye mâlik bir zât olup Mora'nın Gördüs-Korint kasabası muhâcirlerindendir. 1275 (1858) tarihlerinde evvelce hicret ettiği İzmir'de irtihâl etdi. Yukarı Rum mahallesinde bina kerdesi olan Rıfâî Dergâhında medfûndur. Müretteb dîvânçesi mütâlaa-güzârım oldu. Münâcaât manzûmesinden:

*Derd senin, derman senindir ya gıyâs
Kul senin, ihsan senindir ya gıyâs
Etme muhtaç gayrı baba ey kerîm
Hükümle ferman senindir ya gıyâş (s. 159)*

126-MEHMED NECÎB EFENDİ

Terceme-i hâli meşâyih faslında mezkûr Şeyh Nüzûlî Efendi'nin ahfâdından âşık ve tabiat-ı şiiirîyyeye mâlik bir zâtdır. Ulûm-ı Arabîyye'yi Kula ulemâsından Karahisarî Halil Zühdü Efendi'den tahsil eyledi. Biraderi Şeyh Abdurrahman Efendi'ye halef olarak Dergâh-ı Nüzuli seccâdenişini iken 1320 (1902) tarihinde irtihâl eyledi. Eşârı tab ve tedvin olunamamıştır. Ebyâtından:

*Necîbâ levh-i hatırdan silindi sûret-i ağyar
Nigârın peykeri nakş-ı derûnumda mukayyedir*

*Diğer:
Ben Necîb'imfeyz-barân-ı çemenzâr-ı dile
İsteyen gelsün Nüzûlî bin Nüzûlîzâde'yim*

127-VEYSÎ EFENDİ

Tarz-ı kadîm münşilerinin reis ve pîri makâmında olup Mehmed Efendi namına Alaşehirli bir kadının mahdûm-ı fezâil-mevsûmu ve sâbıkû't-terceme şâir Makâlî'nin hemşirezâdesidir. 969'da (1561) Alaşehir'de tevellüd eyleyüp mukaddemât ulûmu tahsilden sonra Dersaadet'e (s. 160) azimetle sūdûr-ı izam ve ulemâ-yı benâmdan Salih ve Ahmed Efendilerden tekâmîl-i nesh ederek meslek-i niyâbete sâlik olup bidâyeten hitta-i Mısırîyye'de Reşid ve saire gibi beldelerde muahhiren Anadolu kıtasında Akhisar, Tire, Alaşehir'de ve Rumeli'de Siroz, Tekfurdağı, Üsküb, Gümülcine gibi beldelerde icrâ-yı niyâbet eyledi. Üsküb'de sekizinci niyâbeti tarihi olan 1037 (1627) tarihinde irtihâl ederek Komanova caddesindeki mezaristânda vedia-yı hâk-ı fenâ kılında. Vefatına dâir zamanı şuarâsı tarafından söylenen tarihlerin en meşhura Zeyl-i Şakayık sahibi Nev'izâde Atayî Efendi'nin şu:

*Veysî ki olmuş idi tağazzülde bî-bedel Tayin-i sâl fevtine tarihdür (gazel)
Ziyaret ettiğim menşûr murabba şeklindeki seng-i mezarında ise vefât tarihi olmak üzere:*

*Koca Veysfyi cennetin kopuşunda bırakan,
yalnız bu beyt-i âdi mahkûkdur.*

*Dedi ehibbânın biri târihini
Can Veysî gitdi bâb-ı cennete*

Asâr-ı edîbânesi ber vech-i zîrdir:

1. **Durretü't-Tâc fî Siretu Sahibi'l-Mi'râc:** Asârının en meşhûru olup sadece Siyer-i Veysi namıyla da marûfdur; (s. 161) Mekke ve Medine namıyla iki kısma münkasem olan bu eserin itmâmına ömrü vefa etmediğinden gazve-i Bedr'e kadar yazabilmişdir. Müahhiren şâir Nâbî ile Nazmîzâde-i Bağdadî taraflarından tezyîl edilmişdir ki aslıyla Nâbî'nin zeyli matbûdur.
2. **Düstûrü'l-Amel:** Şehâdetnâme ismiyle de mevsûm olan bu eserin mevzuu erkân-ı sitte-i İslamiyye'nin mübâhât ve münâzarâtına dâir dinî, hükmî bir takım makalâtı havî üç cüz kadar bir eser-i muteber olup matbûdur.
3. **Hubnâme:** (*Ol zamanda mı âlem mamûr ve abâdân idi*) fikarâtı altında tarihî, ahlâkî, hikmî pür-iber bir takım emsile-i adîdeden ibaret olup matbûdur.
4. **Tevbenâme:** Matlaı şu: (*Yeter ey dil heves zülf-i şipehkâr yeter*) olan ibret-âmiz bir manzûmedir ki bu manzûmede:

*Pey-rev oldum suhun-pervere etdim tevbe
Daima reh-i siyer amd il hata etdiklerime*

beytindeki şuhun perverden maksad
*Tevbe ya rebb hata yoluna gitdiklerime
Bilüp etdiklerime bilmeyüp etdiklerime*

beytinin kâili müessis-i tarîkat-ı Zeynîyye Zeyneddîn-i Hafî hazretlerinin ehass-ı hulefâsından şeyh Abdürrahim-i Merzifonî'dir.

5. **Mercü'l-Bahreyn:** Sâhib-i Kâmûs Mecdüddîn-i Firuzâbâdî'nin Sihâhî f'l-Lüğa sâhibi Ebi Nasr İsmail bin Hammad el-Cevherî'ye etdiği itirazâta ecvibedir ki dakâyık-ı ilm (s. 162) lügatla mütevağgil zevata istifâde-bahş asardan olan bu eser gayrimatbûdur.
6. **Fütûh-ı Mısır:** İsminden dahi anlaşıldığı üzere fütûh-ı Mısırî hâkî tarihi bir eserdir ki ancak fâtîh-i Mısır Ömer bin As vekâyîni havî olup . gayrimatbûdur.
7. **Vakianâme:** Zamânı ahvâlini tenkîd vadîsinde bir eser olup gayrimatbûdur.
8. **Dîvân:** Tarz-ı malûm üzere müretteb olup gayrimatbûdur.
9. **Münşeât:** Mekâtîb-i münşîyânesinden kısm-ı azamını câmî olup matbûdur.
10. **Hediyetü'l-Mulîsîn ve Tezkiretü'l-Muhsinîn:** Akâid ve ahlâka dair olup gayrimatbudur.

Ebyâtından:

*Bezm-i ikbâlini nâr eyleniesün derse felek
Kişi yakdığı çerâğ üstüne pervane gerek*

Diğer:

*Felekden güşmâli gamm görüb zar oldular dâim
Sular kim el sözüne uydular çenk ü rebâb-âsâ*

(s. 163)

Fezâil-i ilmîyye ve kudret-i edebîyyeleri müsellemler-i enâm olan sâhib-i tercemenin tarz-ı tahrîri gerçi-sâik-i zaman dolayısıyla muğlak ve na't-perverâne ise öyle nerkes ve şâire gibi maksad-ı bî-rûh ve hilâvetsiz olmayup manidâr metin ve hikmet-âmiz olmakla beraber yine

zamanımız için taklide şâyân değildir. İktidâr-ı edibânesi teslim kerde-i umûm olan bu zat-ı kudret edebîyelerinin bir kısmını olsun lisanımızın sadeleştirilmesine ve kavâidinin tedviye-i sarf buyurmuş olsalar idi âti için himmetleri daha meşkûr olacağı bî-iştibâh idi. Maskat-ı re'si olan Alaşehir'de Şeyh Sinan mahallesindeki kendisine nisbet olunan bir hâne müşâhede olunmaktadır.

128-VASSAF ABDULLAH EFENDİ

Mesned-i celîl-i meşîhati ihrâz eden fûzelâdan hulûk bir zât olub sâbıkû't-terceme Şeyh ibn-i İsa-yı Saruhanî ahfâdındandır. Malûmât-i ibtidaîyesini maskat-ı re'si olan Akhisar'da bade'l-ikmâl Dersaadet'e gelerek ale'l-usûl ikmâl-i tahsilden sonra muhaşşî-i Fenarî meşâhîr-i ulemâdan Kara Halil Efendi'ye (s. 164) damad oldu. Badehu meslek-i niyâbete sülûk ile Selanik, Mısır mevleviyetlerinde ifâ-yı vezâif-i şer'îyye eyledi. Bir aralık tarîk-i devletden uhde-i fâzîlânesine tevdi buyurulan vazife-i ilmîyyeyi ifâ için İran Maverâünnehre giderek avdetini müteakib taltifen uhdesine Anadolu badehu Rumeli kadîaskerliği rütbeleri tevcih buyruldu. 1168 (1755) tarihinde mesned-i celîli'l- fetvâ ile de bekâm olduysa da zaaf-i pîri dolayısıyla beş ay sonra Emirgan'daki yalısında ihtiyar-ı inziva etdi. Bu vechle güzârende-i evkât iken (*mevt-i âlem mevt-i âlem*) terkibiyle (*Etdi Abdullah Efendi cennet-i Eden'i makarr*) mısra-ı mücevherinin delâlet ettiği 1174 (1760) tarihinde yüz yaşına karîb bir sinde irtihâl eyleyüp civar-i hazret-i Halid (radiyaallah)'da Siyavuş Paşa türbesi yakınında defn edildi. Oğlu Mehmed ve torunu Mehmed Şerif Efendiler de mesned-i meşîhati ihrâz eden fûzelâdandırlar. Ta'lik-nüvîsler miyânında ta'dâd olunan hattatîndendir.

Müretteb dîvânçesi'nden başka bin beş yüz beyti câmî Hayal-i Behçet-Âbâd unvanlı nasihat-âmiz ibret-engiz bir manzûme-i şâirânesiyle ilm-i kelâmdan Zemzeme isminde mensur bir eser-i fâzîlânesi vardır. Bundan başka Senayî-i kelâmîyyenin enmuzec-i bedâyiî (s. 165) makamında olan meşhûr Unvânü's Şeref Kasidesine de bir nazireleri vardır ki edebîyyât-ı Arabîyye'deki kuvvetlerinin şâhid ve bürhânıdır. Suhun-ı şeyh-i meşhûr Muallim Naci merhûmun Hayâl-i Behçet-Âbâd manzûmesi hakkındaki ifâdeleri ber vech-i âti nakl olunur:

"Bazı ashâb-ı nühâ Şeyh Gâlib'in meşhûr Hüsn ü Aşk manzûmesini bir dereceye kadar olsun bu esere takliden yazılmış olduğunu iddia ederler."

Hayâl-i Behçet-Âbâd'ın bir parçasından:

Ey lâlib-i izz ü cah sermed

Ragbet-keş-i devlet-i ser-âmed

Her acze şefaet et şefî ol

Mahlûka tevazu et refî ol

Hikmet vereyim deyüp südürün

Beyhude uçurma gül huzurun

Efrâta da sarmasını o halet

Ta olmaya mücib-i hakaret (s. 166)

Dildâde-i şevk isen rızâya

İkramdan tâbi ol hudâya

Ahır yine hâk olur bu tenler

Bilmem neye kibir eder edenler

Diğer:

Evkâtını eyleme izâat

Nâdân ile etme akd-ı sohbet İrfâna bulunsun intisâbın Bil kadrini hattâbın Olsan o makuleye mülâki Ya meclise gelse ittifâkı Bend eyleyüp etme nefsin it'âb Mesdûd-ı yedd-i kazadır ol bâb

Edebîyyat-ı sâiresinden:

Bilinmez arifin mevtinden evvel kadr ü âsârı

Mihekk-i hâk ile sencidedir dürr-i hıred-mendi

Kasîde-i Ber'a'yı İklidüs-Saade ismiyle nazmen terceme eden Hafız İsmail Nafiz bin Mehmed Efendi de Akhisar'dan yetişen ulemâ-yı şuarâdandır.

129-VASFÎ ALİ GALÎB EFENDİ

Ecille-i meşâyih-i Uşşakîye'den Abdullah Salaheddin Efendi hazretlerinin ehass-ı hulefâsından Nazilli'de defn-i hâk Şeyh Mehmed Zühdü Efendi'nin mahdûm-ı fezâil-mevsûmu olup elsine-i selasede eşâr ve ilahiyâtı vardır. Müddet-i medîde Nazilli'de irşâd-ı (s. 167) âşıkın ve kırk dört sene vazife-yi fetevâ-yı şer-i mübin ile meşgûl olârak 1216 (1801) tarihinde irtihâl-i dâr-i naîm eylediler. Müşarünileyh Mehmed Zühdü'nün hulefâsından biri de Karacasu'da medfûn olan sâhib-i dîvân Semizzâde Süleyman Rüşdü Efendi'dir. Vasfî Efendi'nin nuut-ı âşıkânesinden bir na't-ı şerifi ber vech-i âtî derc edildi.

Bela-i şekk hâk-ı pâyın kimyadır ya Resulullah

Ayyûk-ı âşıkane tutiyadır ya Resulullah

Günahım olmasa maned hezârân kuh-ı Kaf-asa

Nigâhın olsa bir dem hep hebadır ya Resulullah

Bihîşt-i heşti tezyîn eyleyen nûr-ı zuhûrundur

Ziyası nûr-ı zâtından nümâdır ya Resulullah

Azâb-ı duzahı çekmez sana ümmet olan âdem

Feter-i zayy sana hakdır atâdır ya Resulullah

Ümîd-i Vasfî-yi âciz kapunda bende olmakdır

Ki baş u can sana ancak fedâdır ya Resulullah (s. 169)

Terceme-i hâl-i âlîleri (Abdullah Salaheddin Efendi) kütübhâne-i İslâm ve Askerî cüzleri miyânında münteşir. Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan Oniki Zâtın Terâcim-i Ahvâli isimindeki eser-i âcizi de mündericdir.

130-VEHBÎ ŞEYH MEHMED EFENDİ

Ulemâ-yı meşâyih-i Sadîyye'den tabiât-ı şiiirîyyeye mâlik bir zât olup Rumeli Yenişehir'i'ndendir. 1302 (1885) tarihinde İzmir'de irtihâl ederek Seyyid Mükerrremüddin Dergâhı hatresine defn edildi. Vehbî mahlaslı matbû dîvânı vardır.

131-HÂTİF MEHMED EFENDİ

Hoşgûyân-ı şuarâdan bir zât olup Saruhan sancağı mülhakatından Demirci kazası kurasından Kılavuzlar karyesindedir. Tezkire-i Fatîn'de muharrer olduğu üzere Dersaadet'e bi'l-muvâsala Şeyh Ebulvefa medresesinde ikametle bir mikdar tahsîl-i ulûm-ı Arabîyye ve fûnûn-

1 Farsîyye eyledikten sonra (*feleğın gerdiş bî-insâfı, Hâtifi etdi ayak sahhâfi*) beyti mifâdınca bir müddet zünbül berduş olduğu halde kitabfürûşluk eyleyüp müahhiren Sahnâf Çarşısı'nda bir bâb dükkanca küşâd ile me'luf-ı ahz ü ita iken 1266 (1850) tarihinde irtihâl-ı dâr-ı bekâ eyledi. Tezkire-i Fâtin'de muharrer gazelinden tarîkat- Mevlevîyye'ye münteseb olduğu anlaşılmaktadır. Gazel-i mezkûrun bazı ebyâtından:

Hâne berduş cihan kim dediler iste biziz

Öz ki bî-kayd ü zaman kim dediler işte biziz (s. 169)

Öyle mestim la ayık vaktimi bilmem hâlâ

Ezelî bade-keşân kim dediler işte biziz

Der ki hazret-i Mevla'ya dayandım ya hu

Âşık-ı Mevlevîyyân kim dediler işte biziz

MÜVERRİHİN FASLI

132-BENLİZÂDE MAHMUD EFENDİ

Erbâb-ı maâriften Farsî-dân bir zât olup Mağnisalı'dır. Ahiren tab olunan terceme eylediği Ravzatü'l-Ahbâb Tarihi 1106 (1694) senesinde ikmâl etdiğine nazaran kendisinden on birinci kurûn-ı hicrî ricâlinden olduğu anlaşılıyor. Bazı karâine göre olmak ihtimali olan asâr-ı sâiresiyle seng-i mezarına dair Manisa'ca yapılan tahkikâtdan bir netice istihsâl edilemedi. Terceme eylediği tarihin ismi Ravzatü'l-Ahbâb fî Siyeri'n-Nebî ve'l-Ashâb olup vezir-i şehir Mir Ali Şir'in/arzusuna tebean 1000 (1592) tarihinde vefat eden Cemal Hüseyinî lakabıyla mülakkab Ataullah bin Fazlullah Şirâzî-yi Nişaburî tarafından Farsîyü'l-ibare (s. 170) olmak üzere telif edilmiştir ki cild-i ula siyer-i ahvâl-i Nebi'den, cild-i sânisî ahvâl-i hulefâ-yı erbaa'dan, cild-i sâlisî Hasan'ın hazerâtıyla mülûk-ı Ben-i Ümeyye ve hulefâ-yı Abbasîyye'nin menâkıb-i ahvâlinden bâhisdir.

133-SİPAHİZÂDE MEHMED BİN ALİ

Maârifmendân-ı kuzâtdan zû-fünûn bir zâf-ı fezâil-nihâd olup Bursalıdır. Ale'l-usûl memleketi ulemâsından tekmîl-i neshden sonra bazı medârisde tadrîs ile iştigâl eyleyüp 992 (1584) senesinde İzmir kadılıklarıyla bekâm olmuşdu.

Sene-i mezbûrede İzmir'de irtihâl-ı dâr-ı bekâ eyledi. Elsin-i selasede nazm ve nesre muktedir olduğuna asâr-ı mütenevviyası şahid-i âdildir. Müellifâtı gayrimatbû olup başlıcaları ber vech-i âtidir:

1. **Enmuzecü'l-Fünûn:** Mevzuâtü'l-Ulûm tarzında olup tefsir, hadîs, kelâm, usul, fıkıh, beyân, tıbb gibi yedi ilmden bâhisdir.
2. **Hâşiye-i Tecrid:** Metn-i eser 672'de (1273) vefat eden allame Nasir-i Tusî'nindir. Dakâyık-ı ilm-i kelâmdan bâhis ve altı bâb üzere müretteb olan bu eser bir çok füzela taraflarından şerh ve tahşîye edilmiştir, (s. 171)
3. **Hâşiye ala Şerhi Hikmeti'l-Ayn:** Metn-i eser Nasir-i Tusî telâmîzinden Kâtib Kazvinî'nindir. Bunun da muhtelif şerh ve hâşiyeleri vardır.
4. **Evzâhü'l-Mesâlik ila Marifeti'l-Büldân:** ve'l-Memâlik: Asl-ı bâdi-i iştihâri olan lisan-ı Arabî üzere muharrer bulunan bu eser esasen coğrafyaya müteallik olup tarz-ı tahrîri hürûf-ı hecâ üzerine müretteb Lügat-ı tarihîyye ve coğrafîyye tertibindedir. Başlıca mehâzı da Ebulfida'nın Takvîmü'l-Büldân'ı ile Safiyyüddin Abdülmümin-i Bağdadî'nin Mu'cemü'l-Büldân'dan hulasa etdiği Merâsîdül-İttıla'ıdır. Hitâmı olan 980 tarihinde cennetmekân sultan Murad han-ı salise takdîm ederek mazhar-ı mükâfat olmuş idi. Müahhiren ihtisar tarikiyle lisan-ı Osmani'ye nakl eyleyüp vezîriazâm Sokullu Mehmed Paşa'ya takdim eylemiş ve bu vezîr-ı kadrden tarafından da nâil-i taltifât olmuşdur ki bu eser lisanımızda Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafîyye usulünde yazılan asârın kıdem itibarıyla birincisidir. Dersaadet kütübhânelerinin ekserinde nüshaları vardır, (s. 172)

134-FEVZİ MEHMED MAZHAR EFENDİ

Erbâb-ı maârifden tarihşinâs bir zat olup Maraşlıdır. Tahsilini bade'l- ikmâl hıdemât-ı devletini maliye şubesinde tefeyyüz ederek Aydın vilâyeti defterdarlığına nâil olmuşdu. Bu vazife ile meşgûl iken 1295 (1878) tarihinde izmir'de vefat eyleyüp Seyyid Mükerrerüddin Dergâhı hatiresine defn edildi. Haber-i Sahîh namıyla yazdığı Tarih-i Osmanî'si beş cildten ibaret olup cennetmekân sultan Selim-i sâhiye kadardır, itmamına ömrü vefa etmemiştir. İsmi müsemmasına muvaffak olan bu tarih-i tevârih-i menkuha-i Osmanîyye'den madûd olup nihâyetinde Feridun Bey Münşeâtı'ndan alınma bazı fermanlar, fetihnameler suretleri de dere edilmiştir.

135-KARABAŞZÂDE AHMED BİN MEHMED EFENDİ

Füzelâ-yı müverrihinden müdekkik bir zât olup İzmirlidir. Hattı-ı destiyle muharrer büyücek bir cild üzere müretteb Arabîyü'l-ibare eser-i tarihiyyesinden siyer-i peygamberi ile menâkıb-ı ashâb u evliyâdan ve hülaseten ahvâl-ı mülûk-i İslamîyye'den ve Mevzuâtü'l-Ulûm ile Keşfü'z-Zünûn, Tezkiretü'l-Hikem fî Ta- bakati'l-Ümem tarzlarında (s. 173) ulûm-ı âliyye ve aliyenin tarifât ve mevzularıyla gayelerinden ulûm-ı mezkûre ricalinin teracim-i ahvâl ve asarından 1195 (1781) tarihinde izmir'de telif edildiği hatimesinde muharrerdir.

1198 (1784) tarihinde İzmir'de irtihâl eyledi. Namazgâh civarında Tahtalı- Mescid'in kible cihetinde medfûndur. Seng-i mezarında ismiyle:

Bu merkada her kim ederse dua

Ede mahşerde şefaât müetebâ

beyti menkûşdur. Seng-i mezarında 12 terkli tac olduğuna göre tarikat-ı aliyyeden de müstahlif oldukları anlaşılıyor.

136-MUSTAFA NURİ PAŞA

İzmir'de Mansurîzâde ailesinden bir zât-i maârif-sımâtdır. İkmâl-i tahsilden sonra hükûmetde istihdâm olunarak meşhûd olan rüyet ve istidâdı sabıkasıyla evvela maârif badehu Evkafa hümâyûn nâzirlikleriyle bekâm buyruldu. 1307 (1889) tarihinde Dersaadet'e irtihâl ederek Süleymaniyye Câmi-i Şerîfi hatiresine defn edildiler.

Netâyicü'l-Vukûât namıyla üç cildten mürekkebe olup 1294 (1877) senesinde tab olunan Tarih-i Osmanîleri esasen Devlet-i Aliyye'nin (s. 174) her asırda carî olan nizamât-ı mülkîyye ve kavanîn-i askerîyye ve idare-i malîyyesiyle teferruât-ı sâiresini tavzihe münhasır olmağla beraber bu maksadın layıkıyla meydana çıkarılması zımında ale'l-usûl vukuât-ı günüyyeyi de nükteli bir sûrette mücmelen terkîm ve bir tekemmüle ilavesiyle maksad-ı aslî tetmîm olunmuş ibâresi tatlı münakkac bir tarîhtir ki zamanımız erbâb-ı fazilet ve maârifinden atûfetli Abdurrahman Şeref Efendi hazretlerinin tahrîr ettikleri iki cild Tarih-i Devlet-i Osmanîyye'lerinin bazı mevâddı ve be-tahsîs tekemmüleler için başlıca me'haz olmuşdur. Dördüncü cildi matbû değildir.- Bir de Hazînetü'l-Hisâb isminde ilm-i hisaba âid bir eserleri olduğu mervîdir.

ETİBBA FASLI

137-AYDINLI HACI PAŞA

Efâhim-i ulemâ ve ekâbir-i etibbâ-yı Osmanîyye'den olup kendi isimleri Hızır pederlerinin ismi Ali'dir. Tahsilini maskat-ı re'si ulemâsından ikmâl etmiş ise de mahza istikmal-ı feyz-i ulûm sâikasıyla Mısır'a azimetle vahid-i ulemâ-yı asr olan Mübarekşâh-ı Mantıkî'den ala tarîki't-tekemül istifade eylediği gibi o esnada (s. 175) Mısır'da bulunan Şeyh Bedreddin-i Sihavî ile de müşareketen meşâyih-i zû'l-cenahînden Şeyh Ekmelüddin hazretlerinden istifaza eylediler. Bir aralık vücûdlarına târî olan emrâz dolayısıyla ilm-i tıbbî da tahsîl ederek Et-Tıbbu Sâisü'l-Bedân ve İlmü Yuzetturu İleyhil-İnsân ser levhalı asâr-ı tıbbîyyeleri mükâfatı olarak hitam-ı tahsilinde maristân-ı Mısır tesmiye olunan Darüssıhha'ya ser-tabib tayin, olundular. Bir müddet bu vechle güzarende-i evkâtdan sonra vatanına azîmet Aydınoglu Mehmed Bey'in rica ve daveti üzerine Birgi'de ihtiyâr-ı ikamet etdiler. işte burada telif ve tedris ile iştilal etmekte iken 820 (1417-18) tarihinde ihtiyâr-ı sefer-i ahîret buyurdular. Bazı karâine göre Hızırlık denilen yüksek mezarlıkta defîn-i hâk-ı gufrandır. Seyyidü'l-ulemâ Şerif-i Cürcanî sahib-i tercemenin deha ve faziletinin şahid-i musaddakıdır ki bu şehadet paşanın uluvv-ı ka'bına bürhân-ı vafî ve celîdir. Asârı gayrimatbû olup başlıcaları ber vech-i zîrdir:

1. **Tefsîr-i Mecmaü'l-Envâr fî Cemii'l-Esrâr:** İki cild-i kebîr üzere müretteb bi'l-vücûh mükemmel bir tefsîr-i şerîfidir.
2. **Şerhu Tevâliü'l-Enyâr fî'l-Kelâm:** İsmi Mesâlikü'l-Kelâm fî Mesâilü'l-Kelâm olup dakâyık-ı ilm-i kelâma dâir pek çok (s. 176) mesrûdât-ı muhikkâneyi câmi olan bu şerh Aydınogullarından İsa Bey namına müellefdir. Metn-i eser 685 (1286) tarihinde irtihâl eden sahibüt-tefsîr Kadı Beyzavî'nin olup bir çok ulemâ taraflarından şerh ve tahşîye edilmiştir.
3. **Hâşiye ala Şerhi'l-Mutâliü'l-Envâr:** Metn-i eser 689'da (1290) vefat eden Kadı Sırâceddin Malimud-ı Urmevî'nin şerhi de allâme Fahreddin-i Razî'nin olup hikmet-i atfika ile mantıktan bâhis olan bu eserde pek çok fuzelâ taraflarından şerh ve tahşîye edilmiştir.
4. **Eş-Şifâ:** İlm-i tıbbâ dâir Aydınoglu Mehmed Bey'in namına müellef Türkçe bir eser olup birinci babı ilmî ve amelî kısmından, ikinci babı gıdaların, şerbetlerin, devaların terhib ve envaından, üçüncü bâbı emrazın esbab ve alâiminden bâhis olmak üzere üç bâbdır. Bir nüshası Tire'de İbn Melek bir nüshası da Mağnisa'da Muradiye kütübhânelerinde vardır.
5. **Teshîl:** Şifâ'dan. küçük Türkçe bir eser-i tıbbîdir. Bunun da nüshalârı mezkûr kütübhânelerde mevcuttur. Hatt-ı destiyle muharrer nüshası Dersaadet'de Kütübhâne-i Umûmîdedir. Bu iki eser-i tıbbînin Latince'ye terceme edildiği Almanya müsteşriklerinden doktor Hans Baret'in cemîle-i ifadâtındandır. (s. 177)
6. Şifâü'l-Eskâm ve Devâü'l-A'lâm ismi delaletiyle bunun da tıbbâ müteallik olduğu anlaşılmalıdır

7. **Feride fî Zikri'l-Ağdıyyeti'l-Müfide:** Dört kâide ve beş fasl üzere müretteb tıbbâ müteallik bir eserdir.
8. Et-Teâlim
9. El- Kemîyü'l-Celâlî

138-ŞANİZÂDE MEHMED ATAULLAH EFENDİ

Hezarfen itlakına şayan zûfünûn, fâzıl, edîb, müverrih zat olup Medine-i Münevvere mollası esbâk Şanizâde Şehri Mehmed Sadık Efendi'nin mahdûm-ı fezâil-mevsûmudur. Malûmat-ı ibtidâyesini ikmâlden sonra ale'l-usûl ulûm-i âliyye ve aliyeyi de bade't-tahsîl Mekke-i Mükerreme mevleviyeti ve Evkâf-ı hümâyûn müfettişliğini ve saire gibi umûrda ifâ-yı hüsn-ı hizmet etmiştir. Tafsîl-i ahvâli Cevdet Tarihi'nde. Tire'de dâr-ı bekâ eylemiştir. Kışla-i hümâyûn civarında eşrâfdan Ali Paşa merhûmun konağı karşısındaki mâkâbir-i müsliminde defin-i hâk-ı gufrandır. Ahiren ziyaret (s. 178) etdiğim mezarında mahkûk olan nazm ve nesr ber vech-i zîrdir:

Müyesser oldu bana şehadet

İlahî sen nasîb eyle saadet

Bulamam ta ki Resulünden şefaât

Şanizâde Mehmed Ataulлах Efendi bâ-emr-i âlî

Tire'ye menuûr iken merhum oldu

sene 1242 (1826)

Merhûm-ı müşarünileyh Hâce İshâk, Hüseyin Rıfkı, Kethüdazade Mehmed Arif, Münecimbaşı Osman Saib, İsmail Ferruh Efendilerle birlikte mücerred cennetmekân Sultan Selim-i sâlis ve sultan Mahmud-ı Adlî hazerâtının himaye-i mülûkâne ve teşvîkât-ı maârif perverâneleriyle ilm-i tarîhi't-teceddüd husûle gelen maârif-i cedîde-i Osmanîyemizin ilk üstâdları ve ıstılahat-ı fennîyye ve tıbbîye-i Osmanîyye'mizin ilk vâzıları olmak dolayısıyla, tarih-i ilm ve fennimizde nâmları kemâl-i takdir ve ihtirhamla yâd edilmekte olan fûzelâmızdan olup elsine-i selâse Arabî, Farsî, Türkî edebiyatına vâkıf olmakla beraber Fransızca'ya da aşına ve Sanayi-i nefise'den şiiir, musikî resme olan vukuf ve intisâbı da vâsıl-ı mertebe-i a'la idi. (s. 179) Ebyâtından:

Sâik-i kudrete teslim inan et yürü

Olma pâyeste-i zencir melal ol be-set

Asârı:

1. Tarîh-i Osmanî: Mütercim-i Kâmûs Âsim Efendi Tarihine zeylen 1223'den 1237 tarihine kadar güzeran eyleyen vekâyîden bâhis olup orta kıt'ada dört cild üzere müretteb ve matbûdur. Ifadâtı mübeyyin ve şâyân-ı vukufdur.
2. Kavâninü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye: Tevsi ve ilave tarikiyle 1221 tarihinde Fransızca'dan terceme edilmiş 1231'de tab olunmuşdur.
3. Usûl-ı sakk,
4. Tenbihât-ı Hükümrân bâ-Sef- askerân,
5. Tanzîm-i Piyadegân ve Süvariyan,
6. Mirâtü'l-Abdân fî Teşrihi A'za-yı İnsân: Fenn-i teşriha dâir olup 1231'de telif edilmiş ve 1235'de tab edilmiştir.
7. Kanûnü'l-Cerrâhîn: Fenn-i cerrahîye âid olup 1244'de tab olunmuşdur.

8. Mi'yârü'l-Etibbâ: Matbûdur. (s. 180)
9. Istılahât-ı Etibbâ,
10. Müfredât-ı Eczâ-yı Tıbbîye,
11. Mürekkebât-ı Eczâ-yı Tıbbîyye,
12. Usûlü't-Tabîyye,
13. Usûl-i Hisab,
14. Usûl-i Hendese,
15. Cebir-Mukabele,
16. Ta'rifât-ı Sevâhil-i Derya